

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

**AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK KOŞULLARINA
UYUM: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

ŞENOL METE

[Öğrenci No:165310137]

Danışman: Prof. Dr. Adil OĞUZHAN

İstanbul, 2019

T.C.

İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

**AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK KOŞULLARINA
UYUM: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: **ŞENOL METE**

T.C.
İSTANBUL AREL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

10/02/2020

Enstitümüz *Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi* yüksek lisans programı öğrencilerinden **165310137** numaralı **Şenol METE** “*İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*” nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği “**AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK KOŞULLARINA UYUM:TÜRKİYE ÖRNEĞİ**” konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 28.01.2020 tarih ve 2020/02 sayılı toplantısında seçilen ve Sefaköy Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin 39. maddesi gereğince (80) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 3 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü’ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Prof.Dr.Adil OĞUZHAN

ÜYE
Prof.Dr. Cüneyt AKALIN

ÜYE
Dr.Öğr.Üyesi Emre OZAN

KABUL VE ONAY

ŞENOL METE tarafından hazırlanan “AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK KOŞULLARINA UYUM: TÜRKİYE ÖRNEĞİ” başlıklı bu çalışma, Savunma Sınavı tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tezin/Raporun Türü olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Adil ÖĞÜZHAN (Danışman)

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Üye : [Unvanı, Adı ve SOYADI]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

[İ m z a]

[Unvanı, Adı ve SOYADI]

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge ve şekillerin kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Avrupa Birliği Üyelik Koşullarına Uyum: Türkiye Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

ŞENOL METE

TEŐEKKÜR

Bu alıőma s¼recinde; kendisine ihtiyaç duyduğumda, kıymetli vaktini ayırıp sabırla ve b¼y¼k bir alaka ile çalışmaya katkıda bulunan, g¼ler y¼z¼n¼ ve samimiyetini benden esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Adil OğUZHAN'a teőekk¼rlerimi sunarım.

Y¼ksek Lisans derslerime girerek akademik eğitimime katkıda bulunan Prof. Dr. C¼neyt AKALIN ve diğer değerli hocalarıma teőekk¼rlerimi sunarım.

T¼m eğitim hayatımda destek, sevgi ve ¼zverilerini esirgemeyen annem H¼sniye, Ağabeyim Gazi ve Kardeőim Mahmut METE'ye ¼zellikle teőekk¼rlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TUTANAK.....	i
KABUL VE ONAY	ii
YEMİN METNİ	iii
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUMU VE YAPISI

1.1 Avrupa Bütünleşmesinde Teorik Çalışmalar	7
1.2 AB Hazmedebilme Kapasitesi	12
1.3 Avrupa Birliği	19
1.4 Avrupa Birliği Kısa Tarihi	19
1.5 Avrupa Birliği Genişleme Politikası.....	22
1.5.1 Birinci Genişleme.....	24
1.5.2 İkinci ve Üçüncü Genişleme (Akdeniz Genişlemesi).....	25
1.5.2.1 Avrupa Tek Senedi.....	26
1.5.2.2 Maastrich Antlaşması.....	27
1.5.3 Dördüncü Genişleme (EFTA Genişlemesi)	28
1.5.3.1 Amsterdam Antlaşması	29
1.5.3.2 Nice Antlaşması	29
1.5.4 Beşinci Genişleme (Orta ve Doğu Avrupa Genişlemesi).....	30
1.5.5 Altıncı Genişleme.....	31
1.5.5.1 Lizbon Antlaşması	32
1.5.6 Yedinci Genişleme	33
1.6 Avrupa Birliği'nin Hukuksal Yapısı	33
1.6.1 AB Hukukunun Uluslararası (süperanasyonel) Özelliği	34
1.7 AB hukukunun kaynakları	35
1.7.1 Birincil/Primary Hukuk Normları	35
1.7.2 İkincil/Secondary Hukuk Normları.....	35
1.7.2.1 Tüzükler (Kararnameler).....	36

1.7.2.2	Yönergeler (Direktifler)	37
1.7.2.3	Kararlar	38
1.7.2.4	Tavsiye – Görüş	38
1.8	AB Hukuku İle Ulusal Hukuk İlişkisi.....	38
1.9	Avrupa Birliği Kurumları ve Kurumların İşleyişleri.....	40
1.9.1	Avrupa Parlamentosu	41
1.9.2	Avrupa Konseyi (Avrupa Birliği Liderler Zirvesi)	42
1.9.3	Avrupa Birliği Konseyi (Bakanlar Konseyi).....	43
1.9.4	Avrupa Komisyonu	43
1.9.5	Avrupa Birliği Adalet Divanı	44
1.9.6	Avrupa Merkez Bankası.....	45
1.9.7	Avrupa Sayıştayını	45
1.10	Avrupa Birliği'nde Karar Alma ve Yasama Süreci	45

2. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

2.1	Türkiye'nin Kısa Tarihi	47
2.2	Türkiye'nin Avrupa Birliği Tarihi	52
2.3	Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Başvurusu ve Adaylık Süreci	54
2.4	Türkiye'nin Müzakere Süreci	56
2.5	Yapılan Reform Çalışmaları	59
2.6	Katılım Öncesi Mali Yardımlar	61
2.7	AB VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GERİ KABUL ANLAŞMASI.....	63
2.7.1	Geri Kabul Anlaşmasının Müzakere Sürecini Sekteye Uğratan Etkenler ve Uzlaşma Yöntemleri.....	63
2.7.2	Geri Kabul Anlaşmasının Müzakere Sürecini Sekteye Uğratan Etkenler 64	
2.7.2.1	Türkiye'nin AB Üyeliği İle İlgili Belirsizlik	64
2.7.2.2	AB'nin Diğer Aday Ülkelere Tanıdığı Vize Serbestliğini Türkiye'ye Tanımaması	64
2.7.2.3	AB'nin Türk Vatandaşlarına Yönelik Vize Uygulamasının Hukuki Dayanağının Tartışmalı Olması	65
2.7.2.4	AB Bünyesinde Standartlaşan Vize Kolaylaştırma ve Vize Serbestleştirmesini İçeren Geri Kabul Paketinin Türkiye İçin	

Uygulanmaması	66
2.7.2.5 Türkiye'nin Tampon Bölge veya Düzensiz Göçmen Çöplüğü Olarak Kullanılacağı Yönündeki Algı	67
2.7.3 Müzakerelerde Uzlaşma Süreci ve Geri Kabul Anlaşmasının İmzalanması	67
2.8 Geri Kabul Anlaşması ve Türkiye'deki Suriyelilerin Durumu	70
2.9 29 Kasım Türkiye- AB Zirvesi	71
2.1018 Mart 2016 Türkiye- AB Mutabakatı ve "1'e 1 Formülü"	73
2.11Koşulluk Politikası Çerçevesinde Geri Kabul Anlaşması Karşılığında Türkiye'ye Sunulan Vize Serbestisi Süreci Hakkında Gelişmeler	79

3. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AB İLİŞKİLERİNE YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDE ÜYELİK DEĞERLENDİRMELERİ

3.1 AB Ülkelerinin Türkiye'nin Adaylığına İlişkin Tutumları Türkiye'nin Adaylığı Konusunda Yapılan Tartışmalar	84
3.2 Türkiye'nin AB'ye Adaylık Sürecine İlişkin Tutumları Türkiye'nin AB'ye Üyeliğini Destekleyen Görüşler	89
3.2.1 Türkiye'nin AB'ye Üyeliğini Olumsuz Değerlendiren Görüşler.....	91
3.3 Türkiye-AB İlişkilerine Yönelik Değerlendirme	95
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	105
ÖZGEÇMİŞ.....	110

ÖZET

AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK KOŞULLARINA UYUM: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ŞENOL METE

Yüksek Lisans Tezi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Adil OĞUZHAN

Aralık, 2019 - 110 sayfa

Avrupa Birliği'ne üyelik süreci, Türkiye'deki siyasi, akademik ve basın gündeminin en başat konularından biri olagelmıştır. Türkiye'nin adaylığı ile ilgili yapılan tartışmalar, anlaşılması güç ve karmaşık olan sürecin bilinmesi gerekmektedir. Bu aşamada bu araştırma Avrupa Birliği üyelik koşullarında uyumda ülkelerin yapması gerekenleri ortaya koymak amacıyla Türkiye örneği ifade edilerek hazırlanmıştır. Araştırmada literatür taraması kullanılarak bilgiler elde edilmiştir. Öncelikle Avrupa Birliği kuruluş süreci ve yapısı ifade edilmiştir. Çalışmanın devamında Türkiye tarafından Avrupa Birliği'ne üyelik için tarihsel kronolojide yapılanlar ifade edilmiştir. Son olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için eleştirilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Avrupa Birliği, Avrupa Birliği ile Uyum, Avrupa Birliği Üyelik Koşulları.

ABSTRACT

EUROPEAN UNION MEMBERSHIP COMPLIANCE REQUIREMENTS:

TURKEY EXAMPLE

ŞENOL METE

Master's Thesis, Department of Public Administration and Political Science

Supervisor: Prof. Dr. Adil OĞUZHAN

December, 2019 - 110 page

European Union accession process, political in Turkey, one of the most dominant agenda has been the subject of academic and press. the debate about Turkey's candidacy are to be understood is necessary to know the process difficult and complicated. At this stage, they need to do research to reveal the harmony of the country in terms of membership in the European Union was prepared by expressing an example of Turkey. In the research, information was obtained using the literature review. Firstly, the process and structure of the European Union was expressed. Those made by Turkey in the historical chronology of the study continued for membership of the European Union expressed. Finally, it is given criticism for Turkey's membership of the European Union.

Key words: Turkey, the European Union, Alignment With The European Union, European Union Membership Requirments.

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ANAP	: Anavatan Partisi
DSP	: Demokratik Sol Parti
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Kurumu
GB	: Gümrük Birliği
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğu
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
s.	: sayfa
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

Avrupa Birliği'ne (AB) üyelik süreci, Türkiye'deki siyasi gündemin en öncelikli konularından biridir. Özellikle de siyasi çevreler başta olmak üzere hem basın yayın organlarının hem de akademik çevrelerin odağı olan Türkiye'nin adaylığı ile ilgili yapılan tartışmalar, anlaşılması güç ve karmaşık bir sürecin bilinmesini gerektirmektedir. Bu sürecin anlaşılmasında ise tarihsel gerçekleri irdelemek ve yorumlamak gerekmektedir. Bu araştırmada; Türkiye ve AB siyasi ilişkileri tarihsel bir perspektifle ele alınıp incelenmeye çalışılmaktadır.

AB oluşumunu tamamlamış bir birlik değildir. Temelde, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran Paris Antlaşması (1951), Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (Euratom) kuran Roma Antlaşmaları (1957), Avrupa Tek Senedi (1986) ve Maastricht Avrupa Birliği Antlaşması (1992) gibi önemli hukuksal değişiklikler ile AB büyük yapısal değişimlere sahne olmuştur. AB bu değişimlerle sadece ticari değil, kültürel, iktisadi ve sosyal boyutları olan bir bütüne, başka bir ifadeyle siyasi bir yapıya bürünmüştür (Mathieu, 2006).

Dolayısıyla "Türkiye'nin 2000 sonrasında girmek istediği AB ile 1963 Ankara Antlaşması ile girmeyi istediği AET arasında ekonomik ve politik bakımdan çok büyük farklar söz konusudur" (Özer, 2003: 11-12).

Ne AB ne de Türkiye'nin statik olması beklenemez. Dolayısıyla Türkiye'nin de bu siyasi oluşumu bitmemiş birliğe girme konusundaki tutumu kendi iç dinamikleri nedeniyle süreç içerisinde değişimlere uğramıştır. Cumhuriyet'in kuruluşundan Özal iktidarı yıllarına kadar olan dönemde Türkiye'de meydana gelen siyasal dönüşümler Türkiye dış politikasını ve alınan pek çok önemli kararı etkilemiştir. 1983 ve sonrasında ise, Özal ile başlayan dışa açılma evresiyle AB'ye üyelik başvurusu, Türkiye'nin AB'ye aday ülke kabul edilmesi, Maastricht ve Kopenhag Kriterleri'nin tartışıldığı, bilgi ve teknoloji çağına uyumun tartışılmaya başlandığı bir dönem/dönüm noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tüm bu önemli olay ve değişimlerin Türkiye ve AB arasındaki ilişkileri belirleyen önemli faktörler oldukları ve bugün gelinen noktayı değerlendirebilmek için, bu faktörlerin bıraktığı etkileri geçmişin izini sürerek çözümlenmek gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye'nin AET'ye üyelik başvurusu bugün, ilk bakıştan son noktaya kadar, 1959'da, yarım yüzyıllık tarihsel bakış açısıyla, 3 Ekim 2005'te başlayan Türkiye için AB katılım müzakereleri sürecidir. Diğer aday ülkelerin, AB'nin zorlu bir sürecinin yetkili makamlarından sık sık bahsedilmesi beklenmektedir, ayrıca AB Komisyonu tarafından hazırlanan raporlarda da açıkça belirtilmiştir.

Bu nedenle Türkiye ve AB ilişkileri zaman içinde sürekli bir değişimi yaşayan taraflar arasında, başlangıcında öngörülemeyen sorunlarla karmaşıklaşan, basit bir biçimde bir ülkenin bir birliğe katılması süreci olarak değerlendirilemeyecek bir etkileşime sahiptir. Bu yüzden zaman geçtikçe ilişkilerin niteliği de değişmiş, buna paralel olarak tartışılan konu siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda birbirine eklemlenerek büyüyen son derece geniş bir sorunsal yığına dönüşmüştür. Bunun sonucunda da Türkiye'nin AB'ne katılımı sorunu uluslararası sistemde neredeyse bütün dünyanın ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir.

Konuyla ilgili problem odaklı tartışmalar; din, kültür, kimlik, nüfus, demokrasi, insan hakları, etnik meseleler, kalkınmışlık düzeyi, sosyal politika, Kıbrıs sorunu vb. konularda günümüzde sürmektedir. Her iki taraf açısından da bu sorunları çözmek adına güçlü ve sürekli bir istek olduğu söylenemez. Hem Türkiye hem de AB kendi ayrı ya da ortak gelecekleri konusunda bir belirsizlik içerisindedir. Müzakere sürecinde AB prensipleri, normları ve yasalarıyla ilgili kritik konularda kararlar veren Türkiye, AB elitlerinin ve hükümetler arası pazarlıkların büyük ölçüde derinleştirdiği tartışmaların sonucunda alternatif güzergâhlarda (path) yoluna devam edebilir.

Şimdiye kadar Türkiye ile AB siyasi ilişkilerinin değerlendirilmesi ve çözümlenmesinde tek başına tarihsel, iktisadi, zaman zaman da tamamı ideolojik yaklaşımlar benimsendiği görülmektedir. Bu parçalı bakış açıları önemli siyasi olayları ya da belirli türden özel beşeri süreçleri belirlemede ve serimlemede ciddi katkılar yapmasına karşın, bunlara ilişkin temel problemlerin bütüncül olarak incelenmesinde ya da konu edilen sürece ilişkin nedensel açıklamalar yapmada yetersiz kaldığı düşünülmektedir. AB ile ilgili yapılan tarihsel (kapsamlı) çalışmalar hız kazanmış olsa da literatürde AB çalışmalarının daha çok siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplininin benimsediği kurumsalcı yaklaşımlar hakim olduğu gözlenmektedir.

Sık sık görüldüğü üzere aynı olguya bakıldığı halde Türkiye ve AB ilişkileri konusunda taban tabana zıt değerlendirmeler yapılabilmektedir. Örneğin Türkiye ile AB ilişkilerinin Türkiye'nin ekonomisine, demokrasisine, hukukuna, eğitimine vb. ne gibi katkıları olduğu konusunda birbirinden çok farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bunu şimdiye kadar konuyla ilgili tartışmaları analiz ederek görmek mümkündür.

Örneğin Gümrük Birliği (GB) ile ilgili ortaya çıkan tartışmalarda bir görüşe göre; AB ile yapılan bütün anlaşmalar Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir. Özellikle GB antlaşması Türkiye'yi yılda en az 20-30 milyar dolar zarara uğratmaktadır. Türkiye'ye giren 3. ülke malları çoğunlukla AB ülke firmaları aracılığıyla girmekte ve bu mallardan AB ülkeleri hem gümrük almakta hem de kâr etmektedirler. Buna karşılık paraları ise Türk milleti ödemektedir.

Diğer bir görüşe göre ise; GB çerçevesi yerine uyumlaştırma çalışmaları sunulan Türkiye'nin müzakere aşaması diğer aday ülkelere kıyasla çok daha hızlı ilerleme sağlayacaktır. Uluslararası pazarlarla bütünleşmeye yönelik tarihin önemli bir testi olan Türkiye ile GB, dünyanın en önemli ekonomik bloklarından birinde yer alabildi. Bu taban tabana zıt iki iddianın doğru olduğu bir merak meselesidir.

Bir diğer tartışlık ise Türkiye ile AB ilişkilerinin Türk demokrasisi üzerine etkisi konusunda da söz konusu olmaktadır. Bu süreci olumlu yorumlayan görüşe göre Avrupa entegrasyonu en başından beri tüm Avrupa ülkelerinin insan haklarına, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne dayalı özgürlüğe olan ortak bağlılığına dayanmaktadır ve Kopenhag siyasi kriterleri bu taahhüdün göstergesidir. Böylece Türk demokrasisi de AB'ye üyelik sürecinden olumlu etkilenmektedir. Bu görüşe göre Türkiye, müzakere sürecinin siyasi yapısında anti-demokratik unsurları gözden geçirerek demokrasinin gereklerine göre değiştirme fırsatına sahip. Anayasa değişiklikleri bugüne kadar, 2000'li yıllara kadar, Türkiye, Anayasa'nın önemli bir kısmında, AB merkezli müktesebata uyum sağlanmasına yönelik değişiklikler yapmıştır (Baltacı ve diğerleri, 2012). Örneğin, Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde Parlatentonun dahil edilmesi, Türkiye'de başvuru AB üye devletlerinde uygulamaya daha yakındır (Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, 2010).

Türkiye'de AB'nin demokrasinin gelişimine katkısının olduğu savına şüphe ile yaklaşan eleştirel görüşe göre ise uluslararası ölçütler baz alındığında tam tersi bir tablo ile karşılaşılmaktadır: Örneğin Economist Dergisi'nin 167 ülkeyi kapsayan

Demokrasi Endeksi Raporu'nda (Democracy Index, 2011) Türkiye 88. sırayı alarak, Honduras (85), Malavi (86), Arnavutluk (87), Ekvator (89), Tanzanya (90) gibi ülkelerle birlikte anılmıştır. 2008 yılı raporunda ise Türkiye tam ya da kusurlu demokrasilerin de altında yer alarak melez demokrasiler arasında gösterilmişti.

Yine, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü (Reporters Without Borders), 2010 endeksinde 61 kişinin doğrudan mesleğiyle alakalı olarak hapiste iken diğer 15 kişinin ise net olmayan şartlar dâhilinde hapiste olduğunu ortaya koymaktadır. Son yıllarda Türkiye'deki tutuklu gazeteci sayısının Çin'de olduğundan fazladır. Yine bu raporda Türkiye 178 ülke arasında 138. sıradadır ve Meksika, Fas, İsrail, Irak, Kamerun ve Bangladeş bile sıralamada Türkiye'nin üzerinde yer almaktadır (Cıvaoglu, 2011). Bu verilere bakıldığında AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'nin demokrasisi gerçekten de beklendiği gibi gelişmekte midir sorusu gündeme gelmektedir.

AB ile ilişkiler çerçevesinde Türkiye'de eğitimle ilgili yasalar çıkarılarak çeşitli düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Hayat boyu öğrenme programları (Comenius, Erasmus, Leonardo da Vinci, Gruntvig vb.) ve Gençlik Programı (Youth in Action) adıyla 1 Nisan 2004 tarihinden itibaren ülkemizde uygulanmaktadır. Bu uygulamalarla Türkiye'nin bir bilgi toplumu haline geleceği, daha çok ve daha iyi iş imkanı yaratacağı, sosyal bütünlüğü geliştireceği yönünde amaçlar belirlenmiştir (Türk Ulusal Ajansı). AB'nin eğitim politikalarının ve adı geçen bu programların Türk eğitim sistemine etkilerinin ne olduğu da bir merak konusudur.

Eğitim konusunda da yine iki karşıt görüşün mevcut olduğu görülmektedir. Olumlu yaklaşımda açıkça Türk Eğitim Sistemi'nin okulöncesi eğitimden başlayarak tüm eğitim basamaklarını kapsayacak biçimde AB eğitim politikalarına uyulmasının Türkiye'deki eğitimin niteliğini arttırdığı savunulmaktadır. Örneğin yükseköğretim basamağında ECTS, diploma eki vb. uygulamalarla yükseköğretimde kalite güvencesinin sağlandığı, (Sağlam ve Diğerleri, 2011); Avrupalılık ülküsüne ve çok kültürlülüğe vurgularının yanında bu programların ayrıca katılımcılarının kişisel ve mesleki açıdan olumlu etkilendikleri, dil öğrenme ve dil becerileri edinmede ilerledikleri savunulmaktadır.

Arslanoğlu (2006), örneğin İlber Ortaylı'nın bu görüşlere şüphe ile yaklaştığını, AB'nin Türk üniversitelerine haksız olarak karışmak istediği görüşünü aktarmaktadır. Buna göre Ortaylı, Avrupa üniversitelerinin çöküntü içinde olduğunu, Türk

üniversitelerinin pek çok Avrupa üniversitesinden daha iyi durumda olduklarını vurgulamaktadır. Ayrıca AB'nin 20 yıl sonraki geleceği de belirsizdir. Bu nedenle

Türk eğitimini Avrupa eğitim politikaları doğrultusunda düzenlemenin uzun vadede olumsuz etkileri olabilir.

Görüldüğü gibi AB ile Türkiye arasındaki ilişkileri, aynı olgulara bakıldığı halde (ekonomi, demokrasi, hukuk, eğitim vb.) olumlu ve olumsuz olarak değerlendiren iki farklı görüş belirginleşmektedir. Bu çelişki özellikle de bilimsel verilere dayanılarak ortaya konan akademik çalışmaların yanında ayrıca toplumun farklı kesimlerinde; konuyla ilgilenen kurumlarda, sivil toplumda, basın ve yayın organlarında, köşe yazılarında, diplomatlar arasında ve içinde bulunulan süreçten etkilenen tek tek bireylere kadar geniş halk kesimlerince de tartışılmaya başlanmış, yarım yüzyılı aşkın sürede gündelik yaşamın da bir realitesi haline gelmiş olan bu projenin Türkiye'ye sağladığı katkılar ya da verdiği zararlar her zamankinden daha çok sorgulanmaya başlanmıştır.

Günümüzde bu karşılıklı siyasi ilişkilerin geldiği noktayı değerlendirmek ise, şüphesiz, bu süreci derinlemesine ve geçirdiği aşamalar çerçevesinde anlamayı, süreç içerisinde karşılaşılan engelleri tespit etmeyi ve geline noktayı değerlendirebilmek için sorunların kökenlerini anlamayı gerektirmektedir.

Bu sorunların kaynağına inildiğinde ise Türkiye ve AB ilişkilerinin başlangıcından itibaren hiçbir zaman toplumsal bir uzlaşma ve demokratik bir ortamda tartışılmamış olduğu gerçeği görülmektedir. Tarihsel çalışmalara bakıldığında, AB ile entegrasyonun neden gerekli olduğu konusunda somut kanıtlar ve gerekçelerin ortaya açık bir biçimde konmadığı ve tam olarak Türkiye'nin çıkarları anlaşılmasından; kalkınma, Batılılaşma, çağdaşlaşma ya da demokratikleşme idealleri doğrultusunda AB taleplerinin kayıtsız şartsız kabul edildiği; bugün gelinen noktada geçmiş taahhütler doğrultusunda AB ile ilişkilerin ise daha da karmaşık bir fenomen haline geldiği görülmektedir. Özellikle de 1996 yılında ilk kez bir ülkenin AB'ye tam üye olmadan GB Antlaşması imzalaması ile Türkiye'de somut bir tartışma çerçevesi oluşmuş ve bu süreç daha titiz sorgulanmaya başlanmıştır. 50. yılında Türkiye'nin AB'ne adaylığı konusundaki tartışmaların hangi eksende olduğunun anlaşılabilmesi için AB'yi destekleyen ve karşısında olan düşüncenin ortaya koyduğu güncel argümanlar gözden geçirilmeli ve değerlendirilmelidir.

Bu doğrultuda bu araştırmada Avrupa birliğine üyelik koşullarına ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN OLUŞUMU VE YAPISI

1.1 Avrupa Bütünleşmesinde Teorik Çalışmalar

Temel sorunsalı Avrupa Birliği'ne üyelik amacı ile başvuru yapan Türkiye ile Hırvatistan'ın müzakere süreçlerine aynı anda başlamasına rağmen Türkiye'nin birliğe hala üye olamayışı üzerine olması, konunun bütünleşme teorileri açısından da ele alınabileceği varsayımını doğurmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde nispeten önemli bir konu olan Bütünleşme (Entegrasyon) Teorileri bu çalışmanın konusuyla da doğrudan ve dolaylı olarak ilişkilidir. Ancak aşağıdaki değerlendirmelerde de görüleceği üzere bütünleşme teorileri Türkiye ve Hırvatistan'ın birliğe üyelik yolundaki müzakere süreçlerini açıklamada ciddi teorik sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu doğrultuda birliğin bizzat kendi tarafından ortaya atılan hazmetme kapasitesi çalışmanın sorunsalıyla daha çok paralellik göstermektedir.

Çalışmanın kuramsal temellerini sağlam bir zemine oturtmak adına literatürde öne çıkan bütünleşme teorileri incelenmiştir. Federalizm, işlevselcilik, hükümetlerarası yaklaşım, yeni-işlevselcilik ve sosyal inşacı yaklaşım gibi teorileri barındıran ve Avrupa Bütünleşmesini de ele almış, özellikle ortaya attıkları temel teorilerle birliğin bütünleşme çabalarını ve bütünleşme süreçlerini açıklamaya çalışmış bütünleşme kuramlarını kavramsal açıdan tanımlamak uygun olacaktır.

Bütünleşme (entegrasyon) kavramı en yalın haliyle “siyasal aktörlerin sadakatlerini, beklentilerini ve siyasal eylemlerini ulus devletler üzerinde yetki sahibi olacak yeni bir merkeze yöneltme süreci” olarak ifade edilmektedir. (Açıkmeşe, 2004: 2)

Klasik bir bütünleşme kuramı olan Federalizm, Birinci Dünya Savaşı sonrası yerle bir olan Avrupa'da gelecekteki muhtemel bir savaşın önlenmesi ve barışın nasıl yeniden tesis edileceği sorununu tartışmaya açmıştır. Öyle ki, bütünleşme teorileri arasında en sıkı bütünleşmeyi Federalizm öngörmektedir. Federalist teori, ulus-devletlerin, uluslararası meselelerin çözümünde yetersiz kaldığını ve kalıcı barışın tesis edilmesinin ancak anayasal bir düzen ile kurulu federal bir oluşumun varlığı ile sağlanacağını savunmuştur. (Rosamond, 2000: 28) Bu noktada, söz konusu teorinin çok entelektüel olarak gelişmediği ve daha da önemlisi ulus devletlerin federalizmin

Avrupa entegrasyonundaki etkilerini ihmal etmeden egemenliklerini teslim etmeye isteksiz oldukları açıktır (Erol, 2007: 13). Ayrıca 2004 yılında Avrupa Anayasa'nın Fransa ve Hollanda tarafından reddedilmesiyle anayasal bir düzene kavuşamamış olması birliğin bütünleşme kuramının bu yönüyle açıklanmasını da sınırlı kılmaktadır.

İşlevselci (functionalist) teoriye, uluslararası örgütlerin öneminin arttığı Birinci Dünya Savaşı sonrası süreçte federalizme benzer idealist kuramlardan etkilenecek Avrupa'da savaşın bitirilmesinin şartlarından birisinin de teknokratik bir yapı kurmak olduğunu savunmuştur. David Mitrany 1943'te yayınladığı "A Working Peace System" adlı kitabıyla teoriye temel oluşturmuş ve savaş yorgunu Avrupa'da huzurun yeniden tesis edilmesi adına uluslararası örgütlere ve işbirlikçi eylemlere başvurulmasının önemli olduğunu işaret etmiştir. Mitrany'e göre, devletlerin ekonomik olarak birbirlerine artan bir şekilde bağımlı hale geldiği yeni uluslararası sistemde uluslararası kurumların, küresel birçok sorunun çözümünde ve barışın yeniden sağlanmasında ulus devletlerden daha etkin olacağını ifade etmiştir. Bu açıdan işlevselci teorinin barışın sağlanmasını amaç olarak gördüğü, uluslararası örgütleri de bu amaca ulaşmak için gerekli araçlar olarak gördüğü ifade edilmiştir. (Soyaltın, 2005: 19-22) Ancak barış ortamının sağlanması için de federal birleşmenin şart olmadığı da belirtilmiştir. (Mitrany, 1966: 89) Federalistlerden farklı olarak işlevselciler, bütünleşme sürecinde nispeten daha az önemli siyasi meseleler üzerinde durmuşlar ve herhangi bir alanda başlayacak olan fonksiyonel bütünleşmenin diğer alanları da tetikleyeceğini varsayımlardır. 1952'de Jean Monnet'in fikri altyapısını oluşturduğu ve Fransa ile Almanya arasındaki sorunlara ulus-üstü bir çözüm getiren Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu işlevselciliğin iyi bir örneği olarak gösterilmiştir. İşlevselciliğin öngördüğü üzere, Avrupa bütünleşme süreci ekonomik düzlemdeki teknokratik bir yönetimin oluşturulması ile başlatılmış ve zaman içinde diğer alanlara yayılarak bütünleşme sürecini devam ettirmiştir. Kuramın siyasi otorite ve figürleri değil de sadece teknokratik düzeyde bütünleşmeye yaklaşımı ise bir takım siyasi temellere de dayanan bütünleşme hareketini diğer üyelerin kabul koşulları ve süreçlerini açıklamada yetersiz kalmıştır.

Hükümetlararası (inter-governmentalist) yaklaşım ise bütünleşmenin ana aktörlerinin yalnızca devletler ve devlet temsilcileri (hükümetler) olduğunu iddia etmiş, bireylerin ve çeşitli baskı gruplarının da uluslararası alanda aktörler olduğunu göz ardı etmiştir. Ayrıca yine bu teoriye göre yüksek işbirliği gerektiren bazı siyasi

alanlarda işbirliğinin mümkün olmadığı ve bu alanlarda bütünleşme sağlamanın mümkün görülmediği iddia edilmiştir. Bu iddianın aksine günümüz Avrupa Birliği yapısı içerisinde dış ilişkiler, ortak savunma ve güvenlik gibi konularda ortak politikalar oluşturulabilmektedir. Klasik hükümetler aracılığıyla bir devletin ulusal çıkarlarının yalnızca söz konusu devletin uluslararası sistemdeki yerine bağlı olarak ve güç unsuruna dayanarak tespit edilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Hâlbuki Moravcsik, dış politika ve iç politika ayrımının yanlış olduğunu, seçmenlerin tercihleri, ulusal baskı gruplarının görüşleri gibi iç politika dinamiklerinin de siyasi iktidar mücadeleleri gibi ulusal çıkarları belirleyebileceğini iddia etmektedir. (Moravcsik, 1993: 483) Ayrıca, Birliğin Türkiye ile ilişkileri ele alındığında ise birçok ülke hükümetinin Türkiye'nin üyeliğine karşı olmasına rağmen bu ilişkilerin kopmaması, teorinin açıklayamadığı bir alan olarak görülmektedir.

Yeni-işlevselci (neo-functional) teorinin Avrupa Birliği'nin fikir mimarları olarak da bilinen Jean Monnet ve Robert Schuman'ın bütünleşme ideallerinin Ernst B. Haas tarafından teorileştirilmiş hali olduğu söylenir (Erol, 2007: 10). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa Birliği'ne ilişkin öğretilerde yeni-işlevselcilik başı çekmiş ve Avrupa bütünleşmesine ilişkin analizler yeni-işlevselcilik ele alınmadan yapılamaz hale gelmiştir (Rosamond, 2000: 50). Bu noktada, federalist ve işlevselci teorilerin eksik yanlarından “federal işlevselcilik” olarak da anılan, yeni-işlevselciliğin ortaya çıkmış olduğunu söylemek yanlış olmaz. Yeni-işlevselcilik, süreç sonunda siyasi bütünleşmeyi öngörmesi ile federalizm, bu nihai amaca ulaşmadaki araçları ile de işlevselcilikten faydalanarak ortak bir teori haline gelen öğretisini ortaya koymuştur (Erol, 2007: 13). Avrupa bütünleşmesini destekleyen elit projelerinin teorik bir çerçevede toplanmaya çalışılmasıyla ortaya çıkan yeni-işlevselci teori üzerine yapılan pek çok çalışma Avrupa bütünleşme hareketinin teorileştirilmesi olarak da ifade edilmektedir (Özen, 1998: 2). Haas'a göre bütünleşmenin tetikleyicisi kâr ve zarar beklentileridir. Haas, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun federalistlerin öngördüğü gibi idealist değil, pragmatik bir oluşum olduğunu savunur (Haas, 1967: 315). Tarafların çıkar beklentileri ile birlikte bütünleşme birden fazla alana yayılmaya devam edecektir. Bu varsayım ile işlevsel yaklaşımda dallanma olarak anılan “yayılma etkisi” (spill-over) kavramına ulaşılır. Yeni-işlevselcilikle özdeşleşen yayılma etkisi kavramı, bir alanda ulus-üstü kurumun otoritesi altında oluşturulan bütünleşmenin fayda sağladığı aktörler tarafından başka

alanlara da taşınacağını ifade eder. Yayılma etkisine göre, devletlerin ya da bölgelerin politik ekonomisi birbirleriyle öylesine bağlantılıdır ki, bir alanda görülen problemler başka alanlarda problemlere sebep olarak başka çözümleri zorunlu kılar (Mutimer, 1994: 29).

İşlevselci teori ile paralel şekilde güce dayalı devlet sisteminde bir çöküş meydana geleceğini savunan yeni işlevselci teori bu anlamda farklı eleştirilere maruz kalmıştır. İlk olarak devletin işlevinin değişeceğini iddia etmek için bir neden olmayışı bu bakış açısına yönetilen ilk eleştiridir. Diğer bir eleştiri noktası ise daha etik ne normatif olarak düşünebilecek ulus-devletlerin adalet ve özgürlük için insanoğlunun ulaşabileceği en uygun araç olması noktasıdır. Devlet sistemindeki bir çökme bu tür değerlerinde tehlikeye atılması anlamına gelebilecektir (Rosamond, 2000: 31). Güvenlik ve savunma gibi çok önemli gündem oluşturan iki konu teorisinin yeterince açıklayamaması nedeniyle göz ardı edilmiştir (Ülger, 2002: 178-179).

Varsayımları ile uluslararası ilişkiler disiplinde yeni bir çığır açan inşacı (konstrüktivist) teori Avrupa bütünleşmesi konusunda yapılan çalışmalarda 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren önemli bir yer edinmiştir. Avrupa bütünleşmesi çalışmaları konusunda önemli bir yeri olan "Journal of European Public Policy" dergisi 1999 yılında inşacılık ve Avrupa bütünleşmesi konusuna özel bir sayı ile vermiş olması bu teoriye verilen önemin en açık göstergesi olmuştur (Smith, 1999: 682-691). Christiansen, Jorgensen ve Wiener, "Avrupa'nın Sosyal İnşası" başlıklı makalelerinde "Avrupa bütünleşme sürecinin bireylerin ve devletlerin tercihleri, çıkarları ve kimlikleri üzerinde değiştirici bir rol oynadığını" belirtmişlerdir. (Christiansen et al., 1999: 529).

İnşacı (konstrüktivist) yaklaşım özellikle kimlik ve değer gibi soyut kavramlar üzerinde durmuş ve maddi ve somut değerler üzerinden analiz yapan rasyonel kuramları eleştirmiştir. Bu kurama göre insanların toplumu, toplumun da insanları "inşa" ettiği iki yönlü sürekli olduğu bir süreçten söz edilebilir. Konstrüktivist düşünürler aralarında farklar olsa da, genellikle kültür, normlar ve kimlik gibi konuları sıklıkla atıfta bulunarak devlet davranışlarının sadece anarşi ve güçten etkilenmediğini ve bu kavramlarında devletlerin davranışlarını etkilemede önemli yere sahip olduğunu savunmuşlar ve realist teorilerden de bu şekilde ayrılmışlardır.

Yine bu yaklaşıma göre bireylerin davranışları kendi kimlikleri ile ortaya çıkmaktadır. Toplumdaki bireylerin sosyal dünya ile olan etkileşimi normlarını, toplumsal değerlerini, dilini, inanışlarını, kültürünü ve kurallarını ortaya çıkarır. Bütün bu bileşenler bir araya geldiğinde ise bireye ait bir kimlik ortaya çıkar ve bireyin eylemleri de aynı yönde bir hareket sergilemeye başlar. Sosyal etkileşimlerin, bireyin doğru algısını, normlarını ve inançlarını doğrudan etkilediği iddia edilmektedir (Eroğlu, 2018).

1990'lı yıllar ve sonrasında kimlik, değer ve normlar gibi kavramların sıklıkla vurgulanmasının birliğin yeni genişlemelerini hızlandırdığı söylenmektedir. Birliğin en büyük genişleme dalgası olan Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin 2004 ve 2007 yıllarında birliğe katılmaları ile sonuçlanan bu iki genişlemeyi kimlik, değerler ve normlar gibi kavramlar ile hız kazandığı ve sürece etki ettiği bu kuramın savunucuları tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Rasyonel kuramlara göre bu çapta bir genişlemenin fayda- maliyet açısından izah edilememesi nedeniyle de inşacı kuram değerler üzerinden bu konunun daha kolay açıklanacağı varsayımını ortaya atmıştır. Dini ve kültürel kökenleri bir ya da yakın olan toplumların entegrasyonun daha hızlı ve kolay gerçekleştiği görülmüştür. Türkiye ve Hırvatistan örneğinde ise değerler, normlar ve kimlik üzerinden yapılabilecek bir değerlendirme bu kuramın savunduğu ilkelerle örtüşecektir ancak çeşitli parametreler ve farklı kavramlar üzerinden değerlendirme yapılamayacak olması da yine bu kuram üzerinden bir karşılaştırma yapmayı mümkün kılmamaktadır.

Genel olarak birliğin bütünleşmesine, bütünleşme sonrası ortaya çıkan sonuçlara ve siyasi sisteme odaklanan ve birliğin diğer üçüncü taraf ve aday ülkelerle arasındaki ilişkileri derinlemesine ele almadıklarından, genişlemenin yalnızca bir kuram veya yaklaşım üzerinden yapılması sınırlı kalmaktadır. Farklı yaklaşımlarda bulunan rasyonel ve inşacı kuramların tek başlarına ele alınmaları da çeşitli eksiklikler doğurmakta ve sınırlı olarak açıkladıkları bütünleşme hareketleri nedeniyle de eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Avrupa Birliği'nin genişlemeye yönelik tercihleri ve müzakere süreçleri her ne kadar rasyonel bakış açısıyla uyumlu görünse de, genişleme süreci sadece kâr- zarar hesaplamalarıyla ve ülke tercihleriyle açıklanamamaktadır. Bu noktada sürecin yine Avrupa Birliği tarafından ortaya atılan ve çeşitli parametreler açısından değerlendirmeler yapmaya imkân veren "hazmetme kapasitesi" üzerinden yapmak daha sağlıklı bir yöntem olarak görülmektedir. Yine çoğu bütünleşme

kuramının özellikle Brexit süreci ile sınırlılıkları ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın karşılıklı bir değerlendirme yapabilmek adına yukarıda açıklanmaya çalışılan teoriler üzerinden değil de, birlik tarafından ortaya atılan ve çeşitli değerlendirmelere olanak sağlayabilecek “hazmedebilme kapasitesi” üzerinden yapılmasının daha faydalı olacağı sonucuna varılmıştır.

1.2 AB Hazmedebilme Kapasitesi

Avrupa Birliği'nin kıtadaki bütün ülkeleri içine alacak şekilde genişleme ve toplayıcı politikaları, kurucu ve öncü ülkelerin ilk başlarda kurmuş oldukları ileri hukuk, demokrasi ve finansal kapasitesi yüksek olan birliğin kabiliyetlerini kısıtlamış hatta genel olarak değerlendirildiğinde birliğin ilk başlardaki güçlü yapısını sekteye uğratmıştır. Adam Lazowski'nin de ifade ettiği üzere Avrupa Birliği'nin beşinci ve altıncı genişlemeleri genellikle Avrupa kıtasının birleşmesine olanak tanıyan eş görülmemiş bir süreç olarak değerlendirilmiş ayrıca on Orta ve Doğu Avrupa devletinin yanı sıra Malta ve Kıbrıs'ın katılımının AB ve işleyiş biçimi açısından da köklü bir değişikliğe sebep olmuştur (Lazowski, 2010: 56-78).

Birliğin genişlemesi ve Avrupa entegrasyonunun ivmesini sürdürme kapasitesi üç ana unsura sahiptir: kurumlar, ortak politikalar ve bütçe. Bu sebeple birliğin, kurumlarının etkili bir şekilde hareket etmesini, politikalarının hedeflerine ulaşmasını ve bütçesinin hedefleri ve mali kaynakları ile orantılı olmasını sağlaması gerekir. Bu ifadenin de açıkça belirttiği üzere Fransa, Almanya, İngiltere gibi dünyanın ekonomik, hukuksal ve ileri demokrasi ülkelerinin iç çatışmalardan ve savaştan yeni çıkmış, temel hak ve özgürlükler konusunda oldukça zayıf olan Hırvatistan ve Romanya gibi ülkelerle beraber stratejik hamleler ve geleceğe dönük uzun planlar yapabilmeleri oldukça zor görülmektedir.

Bu durumda hazmedebilme yada daha sonraki adlandırılması ile entegrasyon kapasitesi olarak dile getirilen Avrupa Birliği'nin yeni kabul edilen yada kabul edilme sürecinde olan ülkeleri birliğin genel politikalarına uyum ve yapısına uygunluğu söz konusu hale gelmiştir.

İlk başlarda hazmedebilme daha sonraları ise entegrasyon kapasitesi olarak adlandırılan bu terim genel itibari ile yeni üyelerin yada üyelik durumunda olan ülkelerin birliğin genel politikaları ile ne kadar uyumlu olacağını açıklamak için de kullanılmıştır. Diğer bir ifade ile Birliğin, hem karar alma hem de ekonomik

cephelerde ve AB hukukunun ulusal organlar tarafından uygulanması açısından etkin bir şekilde işleyişini sürdürürken, yeni üye devletleri hazmedebilme ya da bu devletlerle uyumlu çalışabilme kapasitedir (Lazowski, 2010: 56-78).

Kuşkusuz, her genişlemeyle birlikte Avrupa Birliği, demografik, siyasi ve benzeri birçok açıdan daha çeşitli hale gelmektedir. Hırvatistan'ın üyeliği öncesinde gerçekleşen son iki genişlemenin ardından devletlerarasındaki jeopolitik, yasal ve ekonomik farklılıklar, değişik yollarla farklı problemleri hemen gün yüzüne çıkarmıştır.

Çünkü bütün üyelik kriterlerini karşılamayan bir ülke, ya da birliğe katılsa bile, birliğin içsel dinamiklerini benimsemekte zorlanacak ülkeler birliğe katılırsa, birliği daha da zayıflatabilir. Diğer yandan, o ülkenin taahhütlerini nasıl yerine getirdiğini doğrulamak için de özel prosedür mekanizmalarının benimsenmesi gerekebilir. Bu tip genişlemeler sonucunda birliğin kabul şartları ve üyelik süreçlerini yönetebilmesi, ayrıca büyüterek birliğin daha da güçlendirilmesi adına Avrupa Konseyi (AB Hükümet Başkanları), Kopenhag kriterlerini ortaya koyarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Birliğe katılımının yolunu açmış ve gelecekteki muhtemel genişlemelerin de önkoşullarını tanımlamıştır.

Mevcut AB kurumlarının ve politikalarının yeni üye devletleri sisteme entegre etme kapasitesine sahip olup olmadığı sorusunu vurgulamak için, özellikle Avrupa Birliği'nin daha da genişlemesine karşı olanlar tarafından "hazmedebilme (sindirme) kapasitesi" kavramı kullanılmaktadır. Fakat bu tanımlamanın ülkeler tarafından yanlış bir ifade olarak kabul görmesi sonucunda hazmedebilme kapasitesi entegrasyon kapasitesi şeklinde ifade edilmeye de başlanmıştır.

Türkiye tarafından bu sürece bakıldığında ise 1960'lardan beri Avrupa Toplulukları (şimdi Avrupa Birliği) ile ilişkilerini sürdüren ve halen katılım müzakerelerinin devam ettiği bir ülkedir. 1999 yılında Helsinki'de Türkiye'nin adaylığı resmen onaylanmış ve 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye resmen AB'ye katılım müzakerelerine başlamıştır. Coğrafi konumu ve genç nüfusu nedeniyle Türkiye, AB için çok cazip bir ortak olmaya devam etmekle birlikte aynı sebepler ülke adına birlik için birçok problem oluşturmaktadır. Laik bir devlet olmakla birlikte Türkiye'nin büyük bir Müslüman nüfusa sahip olması, Ortadoğu ile tarihsel, kültürel ve dinsel bağları olması mevcut üye ülkelerin birçoğu için endişelere sebep olmaktadır. Ayrıca

son on beş yılda Türk makamlarının yürüttüğü sayısız reformlara rağmen, Türkiye'de hukukun üstünlüğü, basın özgürlüğü, temel insan hakları, azınlık problemleri gibi birlik tarafından ülkemizin iç dinamiklerini hesaba katmadan çözülmesini istedikleri farklı problemler vardır. Bununla birlikte, AB ülkelerindeki güçlü lobilerin Türkiye adına, birlikten gelen uyum protokolleri haricinde tarihsel olarak intikam almak istemeleri de, birliğe üye olduğumuzda, birliğin iç sorunları haline gelecek bu sorunların entegrasyon sürecine dahil edilmeye çalışılması Türkiye için bir tıkanma noktası oluşturmaktadır. Bu sebeplerle Avrupa birliği bu problemlerin çözümü ve yeni kabul için bütün gereklilikleri çözüme kavuşturursa bile yeni üyenin birlik tarafından ve AB sistemine uyumu için birliğin genel işleyişine uyumu konusunda düşünmeye itmiştir.

Bunların yanı sıra birliğe üye olan ülkelere bile gelişmişlik düzeyi daha yüksek olan diğer birlik ülkelerine göçlerin olduğu bir ortamda coğrafi genişleme sonucunda ortaya çıkabilecek (Türkiye örneği gibi) yasal olmayan nüfus göçleri de birlik açısından endişe ile karşılanmaktadır. Bu sebeplerden ötürü olumlu bir deneyim oluşturmak için Aralık 2006'da Avrupa Konseyi'nin daha fazla genişlemenin tüm yönleriyle ilgili bir tartışması olmuş ve Komisyon, Birliğin yeni üye devletleri alma ve hazmedebilme kapasitesine ilişkin tüm ilgili hususlar hakkında özel bir rapor hazırlamıştır ve konuyu ayrıntıya kavuşturmaya çalışmıştır (Oğuz, 2013: 121-135).

Hazmedebilme kapasitesinde öne çıkan başlıca faktörler şunlardır.

Nüfus

Ülkelerin en büyük güçlerinden biri olan nüfus Avrupa birliğine genel itibari ile güç kazandırmakla birlikte farklı kültürlerden insanların beraber yaşama zorunluluğu ve bu insanların sosyo-ekonomik güvencelerinin de garantiye alınması ve iyileştirilmesi gerekliliği nedeniyle ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Özellikle iktisadi anlamda işgücünün temel belirleyicisi olan nüfus büyüklüğü ancak nitelik kazandığı takdirde anlamlı bir duruma gelmektedir. Bununla beraber metrekareye düşen insan yoğunluğu, temsil edilme hakkı, hukuk, temiz hava ve su gibi faktörlerde nüfus ile gelen diğer problemler arasındadır.

Avrupa Birliği'nin hazmedebilme kapasitesi konusu başlığı altında farklı coğrafyalardan gelen bireylerin nüfusunun artırması, birliğin genel olarak belirlediği daha ileriye daha nitelikli bireyler yetiştirme misyonunu karmaşıklaştırıcı ve zorlayıcı

etki yapmaktadır. Aşağıdaki tablolar dünya ve AB nüfusu ile Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin nüfus artış hızı hakkında genel bir bilgi vermektedir.

Tablo 1. Dünya ve AB Nüfusu

(1000)	1999	2003	2005	2007	2009	2013	2050
Dünya	6000000	6270000	6355000	6510000	6655000	6970000	9150000
AB-28	-	490815	494775	498409	502206	505666	525528
AB-27	481617	486645	491135	495291	499700	501404	521699
AB-25	450898	457026	461712	466047	470595	474099	497944
AB-15	375934	382896	387380	391597	396092	400068	429740

Kaynak: Eurostat; Total Population and Demographic Events, Population Project

Tablo 2. AB Ülkeleri ve Türkiye 'de Nüfus Artış Hızı

(Binde)	1999	y2001	42003	2005	2007	2009	2013
AB-28	2,7	1,8	4,4	3,7	4,6	2,7	1,7
AB-27	2,4	1,7	4,4	3,8	4,8	2,8	1,9
AB-25	2,7	3,7	4,9	4,2	5,3	3,1	2,5
AB-15	3,6	5,1	6,5	4,9	6	2,8	4,1
Belçika	2,5	4,5	3,9	6,3	7,7	7,1	6,0
Bulgaristan	-4,8	-32,2	-5,7	-5,5	-5,1	-5,6	-6
Çek Cumhuriyeti	-1,1	-5,9	0,8	3	9,1	3,7	1
Danimarka	3,1	3,6	2,6	3	5,3	4,2	4
Almanya	1,5	2,2	-0,1	-0,8	-1,2	-2,4	2
Estonya	-5,2	-4,2	-3,7	-2,1	-1,1	-0,2	0
İrlanda	12,1	17,3	16	24	20,4	4	2
Yunanistan	3,9	3,4	3,1	3,8	3,8	4	-5
İspanya	6,2	12	16,2	16,6	18	3,5	-2
Fransa	6,4	7,3	6,9	3,6	5,6	5,4	5
Hırvatistan	11,7	3,2	0	0,7	-0,9	-1,1	-3
İtalya	0,3	0,6	9,8	4,9	8,2	4,9	5
Güney Kıbrıs RY	11,1	11,4	21,1	22,7	13,5	7,8	11
Letonya	-7,3	-7,8	-5,3	-5,1	-4,6	-5,7	-10
Litvanya	-6,9	-3,3	-4,8	-6,5	-5,5	-6,2	-11
Lüksemburg	14,5	11,4	14,7	16,9	15,9	17,2	23
Macaristan	-3,1	-2,5	-2,5	-2,1	-2,1	-1,7	-2
Malta	4,4	8,2	6,5	5,8	6,1	-1,5	9
Hollanda	6,6	7,4	4	1,8	2,9	5,4	3
Avusturya	2,5	5,3	5,2	6,4	4,3	2,4	5
Polonya	-0,3	-0,3	-0,7	-0,4	-0,3	0,8	0
Portekiz	4,5	7,1	6,4	3,8	1,7	1	-5
Romanya	-1,5	-27	-2,8	-2,2	-1,7	-1,7	-6
Slovenya	4,8	2	0,7	2,9	7,7	7,2	2
Slovakya	1	0	0,2	0,8	1,4	2,3	1
Finlandiya	2,3	2,7	2,6	3,6	4,4	4,7	5
İsveç	0,8	3	3,9	4	4,6	9,1	8
İngiltere	3,5	3,7	4,4	6,2	6,7	6,7	6
Türkiye	16,6	13,8	13,1	12,6	12,8	14,5	13

Kaynak: Dünya Bankası ve TÜİK Verileri

Bununla beraber Avrupa Birliği'nin geneli itibarıyla nüfus artış hızı oldukça yavaşlamış hatta bazı ülkelerde sıfırın altına düşmüş ve geriye doğru ivme kazanmıştır.

Bu anlamda değerlendirildiğinde aday ülkelerden Türkiye'nin genç nüfusu birlik için tehdit olmanın yanı sıra olumlu bir etmen olarak da değerlendirilmektedir.

Güvenlik

Avrupa Birliği 3 tarafı denizlerle çevrili, konum olarak oldukça güvenli bir bölgede yer almaktadır. Fakat Hırvatistan'ın ye olması ile birlikte Makedonya ve Sırbistan ile komşu olan Avrupa Birliği sınırlar kaynaklı ciddi bir mülteci sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Macaristan'ın sınırları kapatmasından sonra birliğe yeni ye olan ve güvenlik önlemlerinde ciddi açıkları bulunan Hırvatistan göçmenler için yeni bir gzergh haline gelmiştir.

Bununla birlikte birliğe Türkiye'nin de bir gün dâhil olacağı ihtimali, birliği oldukça tedirgin etmektedir. Ortadoğu ile Avrupa arasında bir tampon bölge olarak görülen Türkiye'nin birliğe kabulü AB'yi orta doğu ülkeleri ile komşu haline getirecek, Türkiye'de Ortadoğu temelli olan güvenlik problemleri birliğin i meselesi haline gelecek ayrıca ciddi mülteci krizleriyle karşı karşıya kalacaktır.

Bununla birlikte insan haklarının ve hürriyetlerin yeterince gelişmediği Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan gibi ülkelerden gelen ve gelmeye devam eden nüfus gleri de birliğin i problemi olmaya aday sıkıntılar arasındadır.

Ekonomi

Bölgesel ekonomik kalkınmanın etkinliği ve erişilebilirliği, nüfusun sağlığını, yeterlilik düzeyini ve katılımı artırarak bölgenin cazibesini olumlu yönde etkileyen ulaşım, sağlık, eğitim ve sosyal altyapı ve hizmetlerin kalitesine bağlıdır. Bununla beraber işgücü piyasası ve iş destek yapılarının varlığı, bir bölgenin çekiciliği, bölgesel ve yerel iş ortamını teşvik etmek ve ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlere yatırım için iyi bir konum olarak görülmesi önemli bir faktördür. (Foris and Foris, 2014: 142). Bu sebepten dolayı gelişmiş ve ilerlemesini sürdürebilen bir Avrupa'nın varlığı her Şeyden önce güçlü bir ekonomik gelişmişlik ve sürdürülebilirlikle mümkündür. Avrupa Birliği yelik için uygun gördüğü adaylara ve ekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan üyelerine yapısal anlamda ekonomilerini bytebilmelerini ve sürdürülebilir hale gelebilmeleri için çeşitli programlar oluşturarak maddi yardımlar yapmaktadır.

Özellikle 80'lerden sonra hızlı bir ivme kazanan birliğin ekonomik gücü 2016 yılında 16.491 trilyon dolara ulaşmıştır. Bununla birlikte birlik sürekli genişlemekte

ve buna paralel, nüfus olarak da büyümektedir. Bu durum nüfus artışının ve yeni kabul edilen ülkelerin ekonomik olarak birliğe kattığı büyümenin yanında kişi başına düşen milli gelir parametresini akıllara getirmektedir. Tüm bunlarla beraber Avrupa Birliği'nin üye ve üye olacak ülkelerinin kendileri için tahsis edilen fonları harcamada bir finansal hazmetme kapasitesi problemiyle karşılaştıkları gerçektir. Bu durumun ölçülmesi üzere aşağıdaki 3 başlık altında incelenmiştir.

Makroekonomik hazmedebilme kapasitesi Avrupa Birliği gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) cinsinden tanımlanmakta ve ölçmektedir. Avrupa Komisyonu'nun, AB üye ülkelerinin, dış yatırım desteğini etkili ve verimli bir şekilde karşılayacak sınırlı makroekonomik kapasiteye sahip olduğu sonucuna varmasına yol açmıştır.

Finansal hazmedebilme kapasitesi başlığı genel itibari ile bir ülkenin kamu sektörünün AB yapısal fon programlarının eş-finansmanını ne kadar karşılayacağını tahmin etmek ve ölçmek için kullanılır. Ayrıca ülkelerin iç dinamiklerindeki farklılıklarından dolayı AB fonlarını özümseme kapasitesi yasal, teknik ve idari kısıtlamalar nedeniyle oldukça farklı olabilir.

İdari / kurumsal hazmedebilme kapasitesi başlığı ise uygun planların, programların ve projelerin zamanında hazırlanmak; ana ortaklar arasında koordinasyonu sağlamak; idari ihtiyaçları ve raporlama gereksinimleri karşılamak; gereken uygulamaları düzgün bir şekilde finanse etmek ve denetlemek, mümkün olduğunca düzensizlikleri önlemek için merkezi ve yerel yönetimlerin beceri ve yetenekleri olarak tanımlanabilir.

Bu başlıklardan hareketle ve birliğin kendi deneyimleri ile karşılaştıkları sorunlar neticesinde, birlik PHARE, ISPA, IPA gibi birçok yapısal yardım paketini devreye sokmuştur. Kullanılan bu tip fonlama ve finansal yardım araçları sonraki bölümlerde de değinileceği üzere aday ülkelerin ekonomik olarak birlik tarafından hazmedilebilmesine de yardımcı olmuştur.

Din ve Kültür

Sosyolog ve teologlar din ve kültür arasındaki ilişki ve etkileşimi yıllardır tartışmaktadır. Genel sonuçları itibarı ile din ve kültürün birbirinden ayrı değerlendirilmesi özellikle de bu çalışma için sınırlı olduğundan birlikte değerlendirilmesinde fayda vardır. Bir toplumun kültürü, onun kendisine has davranış biçimlerinden ve bunların temelinde bulunan tanzim edici inançlar, değerle ve

normlardan oluşur (Turhan, 1983: 326). İnsanlar davranışları, değer ve inanışları ile bu kültürün içiğinde hayat bulur ve yaşamlarını ait oldukları kültüre uyumlu olacak şekilde sürdürür. İnsanoğlunun konuşma, düşünme ve hatta hissetme şekilleri dahi büyük bir oranda içerisinde yaşadıkları tarihi sürecin ve kültürlerinin bir yansımasıdır (Özkan, 2016: 312). Dolayısıyla dini ve kültürel yaşantının da bütünleşme sürecini etkilediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Birliğin yeni üyeleri hazmetme kapasitesini açıklarken güvenlik, ekonomi ve nüfus gibi somut verilerle ortaya koyulabilen faktörlere ek olarak din ve kültür gibi “kimlik” algısını etkileyen bir değışkene de atıfta bulunmak yerinde olacaktır. Zira Avrupa bütünleşmesini değerlendirirken her ne kadar göz ardı edilse de dini ve kültürel hazmedebilme kapasitesi de diğer faktörler kadar önemli bir yer tutmaktadır. Avrupa Birliğı her ne kadar tamamı Hristiyan toplumlardan oluşan bir birlik olarak görülse de farklı kültürleri ve mezhepleri bir araya getirebilmiş bir oluşumdur. Yıllarca savaş halinde olan Katolik ve Ortodokslar, son yıllarda artan taraftar kitlesi ile Protestanlar da aynı harmoni içerisinde yer almaktadır.

Sıklıkla yüzyılın en önemli barış projesi olarak lanse edilen Avrupa Birliğı, yıllardır savaş halinde olan devletlerin bir Avrupalılık üst kültürü ile bir arada yaşamasına elverecek şekilde mevcudiyetini sürdürmektedir. Avrupa Birliğı her genişlemesinde birliğin insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi temel değer normlarını taşımayı ve bu üst kültüre uymayı bir taahhüt olarak istemiştir. Zira bu üst kültür olarak ortaya çıkan normlara uymayacak bir devlet hem bütünleşme sürecine hem de birliğin iç barışına zarar verebilecektir. Buna ek olarak daha hümanist ve salt dini değerlere bağlı bir üst kültürel yaklaşımın Avrupalılık üst kültürüne uymayacağı da sıklıkla dile getirilmektedir. Her inancın kendini muhafaza ederek ortak akıl yolu ile herkesin üzerinde anlaşabileceğı ortak fikir, kavram ve değerler üretilebilir, halklar ve farklı din ve kültürler bütünleşme amacı ile bir araya gelerek refah ortamı oluşturacak şekilde bir üst kültürde buluşabilirler (Arat ve Baykal, 2018: 32).

Hırvatistan’ın yoğun Katolik nüfusu ve geçmişten gelen ve sürekli Avrupa milletleri ile olan ilişkileri Hırvatistan’ın üyeliğinde kamuoyunda bu yönden bir hazmetme sorunu çıkarmamıştır. Aksine bir diğer aday ülke olan Türkiye’nin adaylığı gündeme geldiğinde ise sıklıkla Müslüman bir toplumun Avrupa değerleri ve kültürü ile ne kadar örtüşebileceğı ve tarihsel arka plan tartışması yapılmaktadır. Türkiye’nin birliğe üyeliğine kültürel ve dini temelli argümanlarla karşı çıkılması aslında Avrupa

Birliği'nin barış ve huzur amacı ile oluşturulmuş “çeşitlilikte birleşme” mottosu ile de çelişmektedir.

1.3 Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, çoğunluğu kıta Avrupa'sında bulunan 28 devletten oluşan siyasi ve ekonomik bir birliktir. (European Union, <http://europa.eu>) Avrupa Birliği uluslar üstü bağımsız kurumlar ve üye devletlerin hükümetler arası müzakere ettiği kararlar yoluyla faaliyet göstermektedir.

Avrupa Birliği, görev ve yetkileri antlaşmalarla belirlenen 7 ana kurumdan oluşmaktadır. Bunlar; Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Zirvesi (Summit), Konsey (Bakanlar Konseyi), Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Sayıştay ve Avrupa Merkez Bankası'dır.

Bu kurumlar birliğin siyasi ve ekonomik olarak işleyişinden sorumludur ve her birinin görev tanımlamaları birlik antlaşmalarında mevcut olup özet olarak ileride değinilecektir.

1.4 Avrupa Birliği Kısa Tarihi

Avrupa Birliği, Avrupa'daki komşu devletler arasında sık görülen ve İkinci Dünya Savaşı ile sona eren büyük ve kanlı savaşları bitirmek amacıyla, barışın hüküm sürdüğü bir Avrupa hedefi ile gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşından büyük bir yıkım ve zararlar çıkan Avrupa devletleri, bir daha böyle bir felaketin yaşanmaması için bir takım çalışmalar içerisine girdiler. Avrupa'nın daha yaşanabilir bir yer olması, nihai bir barışın sağlanması ve ihtilafların sona erdirilmesi, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması ve Avrupa devletlerinin ortak değerler etrafında bir araya gelmesi fikirleri yüksek sesle dile getirilmeye başlandı.

İşte tüm bu fikirlerin yüksek sesle dillendirilmeye başladığı Avrupa'da, Fransa Dış İşleri Bakanı Schuman 9 Mayıs 1950'de kendi adını taşıyan bir planı kamuoyu ile paylaştı. Dönemin Fransa'sında önemli bir bürokrat olan Jean Monnet tarafından hazırlanan bu bildiri ile Schuman Fransa, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri arasında o dönemlerde savaşın en önemli gerekçesi olarak gösterilen Kömür ve Çelik üretiminin kontrol altına alınması gerektiğini ve yönetiminin Yüksek Otorite (High Authority) tarafından yapılması öngörülüyordu. Ayrıca Ruhr bölgesindeki Kömür ve

Çelik işletmelerinin uluslar üstü (supranational) bir örgüt tarafından ortak çıkarlara göre işletilmesini, Avrupa devletlerinin de katılımına açık olacak bu örgütün ekonomik niteliğinin yanı sıra siyasal işlevlerinin de olacağı düşünülüyordu. (Schuman Planı; <http://europa.eu>)

Schuman Bildirgesi Avrupa'da ses getirmiş ve nihai bir barış öngörüsünden dolayı birçok devletten güçlü destek görmüştür. Nihayet yapılan görüşmeler ve karşılıklı müzakereler sonucunda Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Fransa, Batı Almanya, İtalya ve Benelüks ülkeleri olarak bilinen Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından 18 Nisan 1951'de Paris'te imzalanan antlaşma ile kurulmuştur. Genel anlamda Paris Antlaşması olarak bilinen bu antlaşma "Montanunion" olarak da ifade edilmektedir. Topluluğun Yüksek Otorite makamına aynı zamanda topluluğun fikir babası da olan Jean Monnet getirilmiştir.

Bu gelişmelere paralel olarak Fransa Başbakanı tarafından ortaya atılan ve ortak bir savunma örgütü olan Avrupa Savunma Topluluğu fikri kısa sürede Altılar¹ arasında da destek bulmuş ve Paris Antlaşmasını imzalayan bu altı ülke 1952'de yeni bir antlaşmaya imza atarak Avrupa Savunma Topluluğunun kurulması konusunda anlaşmışlardır. Ancak bu fikri ortaya Fransa atmış olmasına rağmen antlaşma Fransız Meclisi tarafında özellikle de Başkan De Gaulle destekçileri tarafından reddedilmiştir. Bu kısa süreli şok topluluğun siyasi olarak birleşme fikirlerinin çok ilerilere ötelenmesine neden olmuştur. Bu durum savaşın yarattığı güvensizlik ortamının devam ettiğinin de bir göstergesi olarak algılanmıştır. İlginç olan ise Fransa tarafından ortaya atılan bu fikrin ulusal egemenliği kısıtlaması gerekçesi ile yine Fransızlar tarafından reddedilmesiydi.

Bu başarısız girişim Altıları ekonomik olarak güçlenme ve siyasi birlik hesaplarından vazgeçirmedi. Savaşın konuşulmadığı ve ekonomik anlamda yakalanan istikrar Altıları daha bütünleşik ve istikrarlı bir yapı için çalışmaya sevk etti. 1955 yılında İtalya'nın Messina kentinde bir araya gelen altı ülkenin dış işleri bakanları bütünleşmenin devam etmesi, ekonomik ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve nükleer enerji konularında da işbirliği yapılması gibi konular üzerinde uzlaştılar. Bu ortaklığın koşullarının ne derecede sağlanabileceğini görmek üzere Belçika Dış İşleri Bakanı Paul H. Spaak başkanlığında bir komite oluşturuldu ve bu komite çalışmalarını 1957

¹ Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg

yılına gelindiğinde tamamladı. Spaak Raporu olarak da bilinen bu rapor kamuoyu ile paylaşıldı. Rapor, ekonomik ve nükleer işbirliğinin önemine vurgu yapıyordu. Özellikle 2. Dünya Savaşında Amerika Birleşik Devletleri'nin atom bombası kullanması ve bunun sonuçlarının görülmesi dünya üzerindeki bütün devletleri nükleer enerji konusunda endişelendiriyordu. Avrupa Devletleri de bu kaygılardan yola çıkarak nükleer enerji çalışmalarının mutlaka kontrol altına alınması gerektiğini düşünüyorlardı. Aynı yıl, 25 Mart'ta bir araya gelen Altılar, Roma'da iki antlaşma imzalayarak Avrupa'da ekonomik entegrasyon ve işbirliğini hedefleyen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve nükleer enerjinin kontrol altında tutulması gerektiğine inanarak yola çıkılan Avrupa Atom Enerjisi Kurumu'nun (EURATOM) temellerini atıyordu. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile birlikte ortaya çıkmış olan Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Kurumu bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini oluşturmakla tarihteki yerlerini alıyorlardı.

25 Mart 1957 yılında imzalanan ve 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun amacı antlaşmanın 2. maddesinde; *“ortak pazarın kurulması ve üye ülkelerin ekonomi politikalarının giderek yakınlaştırılması suretiyle, topluluk içerisinde ekonomik faaliyetlerin uyumlu olarak geliştirilmesi, sürekli, dengeli ve istikrarlı bir büyüme, yaşam düzeyinin hızla yükseltilmesi ve birleştirdiği devletlerarasında daha yakın ilişkilerin gerçekleştirilmesi”* şeklinde açıklanıyordu. Bir başka ifadeyle ise AET'nin nihai hedefi Avrupa'da ekonomik entegrasyonun yanı sıra siyasi olarak da bir bütünlük sağlamaktı. Bunun için öncelikli hedef olarak, üye ülkeler arasında malların, hizmetlerin, sermayenin ve işgücünün serbest dolaşımının sağlanması; gümrük birliğine dayanan bir ortak pazarın kurulması gerekli görülüyordu. Yine aynı yıl, topluluğun hukuksal meselelerini çözümlenmek amacı ile Avrupa Adalet Divanı (European Court of Justice) kurulmuştur.

Kurumların kendine özgü yapıları ve işleyiş biçimleri, maliyet ve işlerlik bakımında üye devletler için sıkıntı yaratıyordu. Bu aksaklıkları gidermek için 8 Nisan 1965 yılında Brüksel'de varılan antlaşma ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu “Avrupa Toplulukları” adı ile tek çatı altında toplanmıştır. Antlaşma Füzyon Antlaşması ya da Birleşme Antlaşması (Merger Treaty) olarak da bilinmektedir. Antlaşma ile tek bir konsey ve komisyon oluşturuluyor ve kurumsal yapı bu hamle ile daha da

güçleniyordu. Kimlerine göre ise bu birleşme bugünkü anlamda Avrupa Birliğinin temellerini atıyordu.

1.5 Avrupa Birliği Genişleme Politikası

Avrupa Birliği kurumsal yapısı ve çalışma prensipleri ile işleyişini sürdürürken diğer taraftan da birliğin genişlemesi için çalışmalarına devam edilmektedir. Çalışmaların en önemli kısmını yürüten organ Komisyon'a bağlı Genişleme ve Komşuluk Politikaları Komiserliğidir. Hali hazırda Juncker Komisyonunda bu görevi üstlenen kişi Johannes Hann'dır.

Avrupa Birliği'nin genişleme politikasını anlamak için birliğin koymuş olduğu Kopenhag Kriterlerini iyi analiz etmek gerekir. Bu kriterler 1993 yılında Danimarka'nın Başkenti Kopenhag'da toplanan Avrupa Konseyinin üyelik için getirdiği şartları kapsamaktadır.

Kopenhag öncesi dönemde son genişlemesini Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla tamamlayan Birlik, artık yeni üyeler için hazırdır. Kopenhag Kriterleri öncesi belli olmayan şartlar ve kurallar ile iyi niyetli istek ile üyelik sürecine geçilen Birlik artık üyelik kriterleri net ve daha sağlam temeller üzerinde oturtulmuş bir bütünleşme sürecine hazırdır.

Soğuk savaşın sona ermesi ile birçok Orta ve Doğu Avrupa ülkesi Rusya ile ilişkilerini sınırlandırmış ve yönünü demokratik batıya dönmüştür. Avrupa Birliği de diktatörlük rejimlerinden yeni yeni kurtulan ya da kurtulma gayreti içerisindeki bu devletlere kapılarını açmıştır. Birlik artık Doğu'ya doğru genişleyecektir. Birçoğu baskıcı rejimler tarafından yönetilen veya Rus hegemonyası altında olan bu devletler siyasi ve ekonomik anlamda Avrupa Birliği devletlerinden uzak bir görüntü sergiliyorlardı. İşte bu noktadan yola çıkan Avrupa Birliği üyesi devletlerin liderleri Kopenhag'ta ortaya koydukları bir takım kriterler ile bu devletlere bir anlamda Avrupa Birliği'nin yolu açmışlardır. Avrupa Birliği'ne üye olmak için karşılanması gereken ve Kopenhag Kriterleri olarak adlandırılan bu şartlara göre Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen devletlerin yerine getirmeleri beklenen öncelikli şartlar şu şekilde belirlenmiştir;

- Demokrasi, hukuk devleti, insan hakları ve azınlık haklarına saygıyı garanti edecek istikrarlı kurumlar,

- İşleyen piyasa ekonomisi ile Birlik içinde rekabet baskısıyla başa çıkma kapasitesi,
- AB müktesebatı (acquis communautaire) yükümlülüklerini üstlenebilme yeteneği. (Copenhagen Criteria: <http://ec.europa.eu>)
- 1993 yılındaki Zirve'nin ardından üyelik koşulları netleştirilmiş ve bu koşulları yerine getiren Avrupalı tüm devletlerin birliğe üye olmalarının önü açılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve dünyadaki güç ekseninde yaşanan değişimler Avrupa Birliği'nin genişleme politikasında da bir takım değişikliklere yol açmıştır. Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa'da güç eksenli bir boşluk doğmuş ve Avrupa Birliği bu gücü eline alabilmek adına birliğin genişleme politikalarında bir takım yenilikler yapmak durumunda kalmıştır (Altun, 2013: 2).

Kopenhag'da yapılan zirvede Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin soğuk savaş sonrası gelişmelerinden ve ekonomilerini düzeltmek için yaptıkları çalışmalardan övgüyle bahsedilmiş ve "Avrupa'nın barış ve güvenliğinin bu çabaların başarısına bağlı olduğu" deklare edilmiştir (European Council in Copenhagen, 1993: 12). Avrupa Topluluğu ve bütün üye devletler söz konusu bu ülkelerin piyasa ekonomisine geçmek için yaptıkları reform çalışmalarını destekleyerek ve desteklerini açıkça şu şekilde ifade etmişlerdir;

"Orta ve Doğu Avrupa'daki söz konusu ülkeler istekli olmaları halinde Avrupa Birliği'nin üyesi olabileceklerdir. Söz konusu ülkelerin birliğe katılmaları, ekonomik ve siyasi kriterleri de içerisinde barındıran ve üyelik için şart koşulan koşulları yerine getirir getirmez gerçekleşecektir" (European Council in Copenhagen, 1993: 13).

Aday ülkelerin yerine getirmesi gereken koşullara ek olarak Avrupa Birliği'nin de yerine getirmesi gereken bir kriter vardı; Kopenhag Konsey Bildirisinde de yer alan "hazmedebilme kapasitesi". (European Council in Copenhagen, 1993: 13) Bildirgede, devam eden bütünleşme sürecinin önemi vurgulanmakla birlikte birliğin yeni üyeleri hazmedebilme kapasitesinin birlik ve aday ülkelerin çıkarlarını gözeterek devam etmesi gerekliliği açıkça ifade edilmiştir. Politika bu anlamda Avrupa Birliği ülkeleri için de yeni bir üyeyi sindirip sindiremeyeceğinin öncelikli konu olarak ele alınmasını ve yeni ülkelerin birliğe uyum ve entegrasyonunun birliğin de sindirebileceği şekilde tamamlanabilmesini öngörmektedir.

1.5.1 Birinci Genişleme

Kurumsallaşma konusunda yeterli ve sağlam adımlar atan Avrupa Topluluğu için artık büyüme zamanı gelmişti. Kuruluş felsefesinde de yer alan “birleşik Avrupa” hayalini gerçekleştirmek için sağlam temeller atılmış iki ezeli rakip hatta düşman denilebilecek Fransa ve Almanya arasında kalıcı görünen bir dostluk ve barış ortamı sağlanmıştı. Kurumun bu başarısı Avrupa Topluluğu’nu diğer Avrupa Devletleri için de (Founding Treaties; <http://eur-lex.europa.eu/>) cazip hale getirmiş birçok Avrupa devleti topluluğa üye olma planları yapmaya başlamıştı.

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak ilk kurulduğunda bu işbirliğine soğuk bakan İngiltere artık Topluluğa üye olmaktaki isteğini resmiyete döküyordu. İlk başlarda Topluluk ve Birlik fikirlerine ekonomik gerekçelerle, ulusal bazı konular nedeniyle karşı çıkan İngiltere, ekonomisindeki sıkıntılı günlerle birlikte Topluluğa katılmaya gönüllü bir devlet haline gelmişti. 1957 yılında AKÇT kurulurken bu birlikten uzak duran İngiltere özellikle de ekonomik gerekçelerle 1961 yılında İrlanda ve Danimarka ile AKÇT’ye başvurmuştu. Sonraki yıl Topluluğa Norveç’te başvurmuş ilerde de açıklandığı üzere yine kendi rızası ile üyelikten vazgeçmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle İngiltere’nin kıta Avrupa’sında yer almadığını, Amerika Birleşik Devletleri ile yakın diplomatik ilişkileri olduğu gibi gerekçelerle İngiltere’nin başvurusunu veto ediyordu. Fransa daha çok topluluktaki etkinliğinin azalması ve güçlü bir devletin toplulukta yer almasından çekiniyordu. İngiltere 1967’de üyelik başvurusunu yenilemiş ve yine Fransa vetosu ile karşılaşmıştı. Nihayet 1969’da Fransa Devlet Başkanı De Gaulle istifa ediyor ve yerine genişlemeye olumlu bakan Georges Pompidou göreve geliyordu. Artık Fransa’nın da genişlemeye sıcak bakan bir ülke konumuna gelmesiyle İngiltere’ye topluluğa katılım yolu açılıyordu. (Tecer, 2007: 13) Aynı yıl La Heye’de toplanan zirveden çıkan olumlu karar üzerine İngiltere de diğer ülkelerle birlikte katılım müzakerelerine başlayabilmiştir. (Tecer, 2007: 13)

Müzakereleri tamamlayan aday devletler 1973 yılında Topluğa katılmış, İngiltere, İrlanda ve Danimarka’nın katılması ile Avrupa Topluluğu’nun üye sayısı 9’a yükselmişti. Üyelik için başvuru yapan Norveç’te ise halk, yapılan referandum sonunda %54’lük bir oy aranı ile topluluk dışında kalmak istediklerini ortaya koymuş ve Norveç bu nedenle üye olmaktan vazgeçmiştir.

1.5.2 İkinci ve Üçüncü Genişleme (Akdeniz Genişlemesi)

Dünyanın petrol krizleri yaşadığı, ekonomik sıkıntıların hüküm sürdüğü 70'li yılların sonu ve 80'li yılların başlangıcı Avrupa Topluluğu için de ciddi bir sınav oluyordu. Küçük çaplı anlaşmazlıklara ve ülkelerin bazen kendi ekonomik çıkarlarını ön planda tutmalarına rağmen AT bu krizden çok fazla yara almadan çıkıyordu. Kurumsal yapısı ve politik anlayışı sayesinde AT bu zor zamanlarda kurumsallığına zarar getirecek bir sıkıntı yaşamamıştı. Bu nedenle, Avrupa Topluluğu üç yeni ve toplamda dokuz üyesi ile diğer Avrupa devletler için cazibe merkezi gibi görünmeye başlamıştı.

1962 yılında Topluluk ile bir Ortaklık Antlaşması imzalayan Yunanistan askeri darbe ve Cunta yönetimleri nedeniyle Topluluk ile olan ilişkilerini askıya almıştı. 1974 yılında askeri cuntanın yönetimden çekilmesi ve yeniden demokrasinin gelmesi ile Yunanistan'ın topluluk ile olan ilişkileri canlanmaya başlamıştı. Ancak uzun bir süre cunta yönetiminin hüküm sürdüğü Yunanistan'ın ekonomik durumu hiç de iyi değildi ve bu topluluk için en önemli sorunların başında geliyordu. Yunanistan darbe yönetimleri süresince yoksullaşmış ve ekonomik sıkıntılar içine girmişti. Demokrasinin yeniden hakim olması ile birlikte dönemin Başbakanı Kostantin Karamanlis Avrupa Topluluğu üyeliğini bu sıkıntılardan kurtulmanın bir yolu olarak görüyordu. Tabii birçok aday ülkede olduğu gibi Yunan muhalefeti de AT'yi emperyalist bir kurum olarak değerlendirmiyordu. (Dinan, 2013: 214) Karamanlis hükümeti bu eleştirileri çok dikkate almadan üyelik yolunda çalışmalara başlamıştı.

Avrupa Komisyonunun Yunanistan'ın özellikle de ekonomik anlamda üyelik için henüz hazır olmadığını belirten raporuna rağmen üye devletler Yunanistan ile müzakereleri 1976 yılında başlatmış ve Yunanistan 1981 yılında Topluluğa üye olmuştur. (Kaya, Gürsoy vd., 2013: 45) Böylece topluluğun ikinci genişlemesi meydana gelmiştir. Üye devletler bu kararın cunta yönetiminden henüz kurtulmuş olan Yunanistan'da demokrasinin tesisi ve sağlamlaştırılması için çok önemli bir yol olarak değerlendirmiştir.

1970'lerin ortalarında Avrupa Topluluğu serüvenine katılan diğer iki devlet ise İspanya ve Portekiz'di. İki ülkede de yakın zamanda halk hareketleri yaşanmış ve demokrasiye geçiş yolunda iyimser adımlar atılmıştı. Topluluk üyeliği, demokrasiye geçiş yapan ve bu kazanımlarını istikrarlı bir demokrasiye dönüştürmek isteyen bu iki

devlet için de artık arzulanan bir durumdu. 1977 yılında müzakerelere başlayan bu iki devletin 1986 yılında Topluluğa katılımıyla, Topluluğun üçüncü genişlemesi yaşanıyor ve topluluk üye sayısı 12'ye yükseliyordu. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılımı aynı zamanda Akdeniz Açılımı olarak da adlandırılıyordu. Özellikle Fransa ve İtalya Topluluk merkezinin güneye doğru kayma ihtimalinden dolayı mutlu oluyorlardı. (Dinan, 2013: 215) Güney Avrupa'da siyasi istikrarın sağlanması için çok önemli olan bu adım böylelikle gerçekleştirilmiş oluyordu.

1.5.2.1 Avrupa Tek Senedi

Avrupa Tek Senedi (*Single European Act*) 1957'de imzalanan Roma Antlaşmasındaki ilk önemli revizyondur. Antlaşma ile “*ortak pazar*” ve “*Avrupa Politik İşbirliği*” resmen başlamıştır.

1980'li yıllarda Avrupa Topluluğu'na üye ülkeler arasında ekonomik ilişkilerin canlanması fakat buna rağmen ortak bir pazar kurulamamış olması sıkıntı yaratıyordu. Ülkeler bu konunun resmi olarak çözümlenmesi gerektiğine inanıyor ve bu konu ile ilgilenmek üzere komisyona görev ve yetki veriyorlardı. Dönemin komisyon başkanı Jacques Delors döneminde hazırlanan taslak üye ülkelerce uygun bulunmuş ve antlaşma 17 Şubat 1986 tarihinde Lüksemburg'ta, 28 Şubat 1986 tarihinde de Lahey'de imzalanmıştır. Senet ile birlikte 1 Ocak 1992 yılına kadar ortak (tek) pazara geçilmesi öngörülüyordu.

İmzalanan senet, Topluluğa üye ülkeler arasındaki ekonomik engelleri resmi olarak kaldırıyor, üye ülkeler arasındaki uyum ve işbirliği ile topluluk üyesi ülkelerin rekabet güçlerini artırıyor. Bu amaçlarla imzalanan senet gereği topluluk kurumlarında da bir takım yenilikler meydana geliyordu. Ortak politikalar konusunda alınacak kararlarda zaman zaman veto hakkı sıkıntı doğuruyor ve bu da bazı çalışmaların aksamasına neden oluyordu. Tek pazar hedefine ulaşmak için bazı politikalarda oylama sistemi değişiyor ve oybirliği sisteminin yerine nitelikli çoğunlukla oylama (*qualified majority voting*) sistemi geliyordu. Tek Senet ile Avrupa Parlamentosuna bazı yasama yetkileri verilerek yasama yetkisi Konsey ile paylaştırılıyordu. Yine bu senet ile ileride Avrupa Birliği'nin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikasının temelleri sayılan Avrupa Politik İşbirliği kavramı da resmen duyurulmuş oluyordu. 1986 Şubat ayında imzalanan Avrupa Tek Senedi 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe girmiştir.

1.5.2.2 Maastricht Antlaşması

7 Şubat 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması ya da bilinen diğer bir adıyla Avrupa Birliği Antlaşması (Treaty on European Union) Avrupa Tek senedinden sonra Avrupa Birliği hayali için atılan ikinci en önemli adımdır.

Antlaşmanın hedefleri özetle; kurumların demokratik meşruiyetlerini güçlendirmek, kurumların etkinliklerini arttırmak, ekonomik ve parasal birliği sağlamak, topluluğun sosyal boyutlarını geliştirmek ve ortak bir dışişleri ve güvenlik politikası oluşturmaktır. (Treaty of Maastricht on European Union; <http://europa.eu>) Antlaşma ile Avrupa Toplulukları, Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası, Adalet ve İçişleri adları ile üç sütundan (ayaktan) oluşan Avrupa Birliği kurulmuş oluyordu.

Antlaşma ile tek paraya geçiş yolunda çok önemli bir adım olan ekonomik ve parasal birliğin kurulması sağlanmıştı. Yine antlaşma ile öne çıkan diğer bir kavram da Avrupa Vatandaşlığı (European Citizenship) idi. Avrupa Birliği vatandaşları yaşadıkları yerde yerel yönetimler konusunda seçme ve seçilme haklarına sahip oluyorlardı. Maastricht Antlaşması ile “Avrupa Ekonomik Topluluğu” (European Economic Community) ismi de yerini Avrupa Topluluklarına (European Communities) bırakıyordu.

Antlaşmanın yürürlüğe girmesi beklendiği kadar kolay olmamıştı. Avrupa’da ekonomik ve parasal birlik ile gelen “bütünleşme” söylemleri bütün üye ülkelerde ve kamuoyunda daha da dikkatle izlenmeye başlamıştı. Ekonomik ve Parasal Birliğin nasıl sağlanacağı konusu sıklıkla konuşulmaya başlanmıştı. Üye devletler arasında Danimarka ve İrlanda anayasaları gereği antlaşmayı referanduma götürmek zorundaydılar. 2 Haziran 1992’de Danimarka’da yapılan referandumdan “hayır” çıkınca bütün kamuoyunda bir şaşkınlık olmuştu. İrlanda da yapılan referandumda ise katılımın düşük olmasına rağmen oylama evet lehinde çıktı. 26-27 Haziran’da Lizbon’da toplanan Liderler Zirvesi antlaşmanın yürürlüğe girme takviminin önemi üzerinde durdular. Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand ise gerek olmamasına rağmen antlaşmayı halka soracağını deklare ediyor ve Eylül 1992’de Fransa’da yapılan halkoylaması sonucunda “evet” oyları az bir farkla fazla geliyordu. Yapılan halkoylaması ile riskli bir şekilde de olsa Fransa’nın onayı da alınmış oldu. 11-12 Aralık’ta Edinburg’da toplanan Liderler Zirvesi ikinci bir oylama yapılabilmesi amacıyla Danimarka’ya özel ayrıcalıklar tanınmasını kabul etti. (AB Kronolojisi,

<https://www.ab.gov.tr>) Edinburg Antlaşması sonucunda, yeni Danimarka hükümeti 1993 Mayıs ayındaki referandumda seçmenlerinin çoğunu antlaşmayı onaylamaya ikna etmekte başarılı oldu (Dinan, 2013: 324). 1 Ocak 1993'te yürürlüğe girmesi beklenen antlaşma geciken onaylama süreçleri sonrasında nihayet 1 Kasım 1993'te yürürlüğe girdi.

1.5.3 Dördüncü Genişleme (EFTA Genişlemesi)

12 Aralık'ta Edinburg'ta toplanan Liderler Zirvesi'nin, Avusturya, İsveç ve Finlandiya ile müzakerelerin başlatılması kararını takiben üç ülke ile müzakereler 1 Şubat 1993 tarihinde Brüksel'de başlamıştır. Diğer bir EFTA ülkesi olan ve Avrupa Topluluklarına katılmak için 25 Kasım 1992'de resmi başvurusunu yapan Norveç ile müzakereler ise 5 Nisan 1993'te Lüksemburg'da başlatıldı.

Birliğin, Akdeniz açılımı ile kıyaslandığında daha kolay işleyen bir müzakere süreci yaşadığı söylenilebilir. Şayet başvuran ülkelerin ekonomik ve siyasi istikrarları ve gelişmişlik düzeyleri Akdeniz açılımındaki ülkelerin siyasi ve ekonomik durumları ile kıyaslanamayacak kadar iyiydi. Akdeniz genişlemesi ile kıyaslandığında bu müzakereler, ülkelerin refah düzeyleri ve hâlihazırda müktesebata sağlamış oldukları kısmi uyum nedeni ile daha rahat ilerlemiştir. (Kaya, Düzgüt vd., 2013: 46)

30 Mart 1994 tarihinde Avusturya, Finlandiya, Norveç ve İsveç ile sürdürülen müzakereler sona erdi. 24-25 Haziran'da Yunanistan'ın Korfu kentinden toplanan liderler zirvesinde bu dört ülkenin temsilcileri ile katılım antlaşmaları imzalandı ve böylelikle üyeliklerinin önünde hiçbir engel kalmadı. Son aşama olarak dört ülkenin katılım antlaşmalarının onaylanması için kendi ülkelerinde halkoylaması yapıyorlar ve Norveç hariç diğer ülkeler katılım antlaşmalarını onaylıyorlardı. Norveç halkı ise 2. kez müzakereleri tamamlanan üyelik sürecini bir kez daha reddediyordu. Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılım süreçleri diğer genişlemeler ile karşılaştırıldığında neredeyse en sorunsuz ve faydalı genişleme süreci olmuştur. Hatta bu üç ülkenin katılımı sonrasında birliğin Gayrisafi Yurt İçi Hasılası %7 oranında artmıştır. (Palabıyık, Yıldız, 2007: 27) Avrupa Birliği, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın 1 Ocak 1995 tarihinde katılımı ile toplam 15 üyeli bir birlik haline geliyordu.

1.5.3.1 Amsterdam Antlaşması

Avrupa Topluluklarını kuran Avrupa Birliği Antlaşmasında kapsamlı değişiklikler yapan Amsterdam Antlaşması birliğe üye devletlerce 2 Ekim 1997 tarihinde Hollanda'nın Amsterdam kentinde imzalanmıştır.

Antlaşmada Avrupa Vatandaşlığı, adalet ve içişlerinde işbirliği konuları geniş yer bulmuştur. (The Amsterdam treaty: a comprehensive guide: <http://europa.eu>) Söz konusu antlaşma ile belirli konularda, Topluluk seviyesinde ulus üstü irade ortaya koyulmuş ve Avrupa Birliği'nin kurumsal ve siyasal yapısının güçlendirilmesi hedeflenmişti. (Keskin, 2010: 13) Amsterdam Antlaşması'nın temel amacı, insanların serbest dolaşımının garanti altına alındığı, dış sınır kontrolleri, göç, sığınma ve suçla mücadele için uygun önlemleri alarak, birliği koruyan ve geliştiren bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratmaktır. Avrupa Birliği'nin hukukun üstünlüğü ilkelerine dayandığı ve özgürlük, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı gösterdiği Maastricht Antlaşması'ndan daha açık bir şekilde ifade edilmektedir. (Tecer, 2007: 20) Bu antlaşma ile Birlik kurumlarına bazı konularda verilen yasama yetkileri güçlendirilmiştir. Yine bu antlaşma ile ülkeler arasında sınır kontrollerinin kaldırılması amacıyla hazırlanan Schengen Antlaşmasına da atıfta bulunulmuş dolayısı ile aday ülkelerin üyelik için uyması gereken müktesebata bu antlaşmada dâhil edilmiştir.

Antlaşma üye devletlerin tamamının onayının ardından 1 Mayıs 1999 yılında yürürlüğe girmiştir.

1.5.3.2 Nice Antlaşması

Avrupa Birliği'nin işleyişine yönelik birçok yenilik getirmiş olmasına karşın bir süre sonra Amsterdam Antlaşması yetersiz kalmıştır. Özellikle de Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği'ne dâhil edilmesini amaçlayan son genişleme süreci Birlik kurumlarının yeniden yapılandırılmasını zorunlu hale getirmiştir. (Palabıyık, Yıldız, 2007: 32)

11 Aralık 2000'de Fransa'nın Nice kentinde toplanan Avrupa Birliği Liderler Zirvesinden Avrupa Birliği ve Avrupa Topluluklarını oluşturan antlaşmalarda değişiklik yapılması sonucu çıkmıştır. Üzerinde çalışılan ortak metin 26 Şubat 2001'de imzalanmış ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşmanın temel amaçları

arasında komisyonun büyüklüğü ve mahiyeti, Konsey’de ağırlıklı oylama sisteminin değiştirilmesi, nitelikli çoğunluk oylama sisteminin genişletilmesi ve geliştirilmiş işbirliği gibi konular yer alıyordu. Ayrıca Amsterdam Antlaşmasında çözülemeyen ya da ertelenen bir takım konularda da düzenlemeler içeriyordu. Nice Antlaşması ile Avrupa Parlamentosundaki koltuk sayısı da 732’ye yükseliyor, ayrıca parlamentonun yasama rolü daha da güçleniyordu. Anlaşma Konsey’deki oylama sistemini daha karmaşık hale getiriyordu. Karar alma mekanizmasını sadeleştirmek yerine nitelikli oy çoğunluğu için üye devlet sayısı ve Avrupa Birliği nüfus oranı gibi iki yeni kriter belirleniyor ve karar alma süreçleri bir bakıma zorlaştırılıyordu.

Antlaşmanın yürürlüğe girmesi de biraz sıkıntılı olmuştu. Haziran 2001’de İrlanda’da yapılan referandumda “hayır” çıkmış ve antlaşmanın onay süreci sıkıntıya girmişti. Avrupa Konseyi bu gelişmelerden bağımsız bir şekilde 2004 yılında gerçekleşecek büyümeyi gündemine almıştı. Ekim 2002 yapılan ikinci bir referandumla Komisyon ve diğer hükümetlerden de destek alan İrlanda hükümeti antlaşmanın onaylanması için gerekli halkoylamasından “evet” çıkarabilmişti. Nice Antlaşması getirdiği yeniliklerden ziyade sıkıntılı süreci ile de anılmaktaydı. Özellikle genişlemeden sonraki oylama sitemlerini de düşünerek yapılan değişiklikler bazı ülkelerde rahatsızlıklar yaratmıştı. Özellikle Fransa’nın Almanya ile girdiği siyasi “rekabet” görüşmelerin Birlik siyasetine aykırı olacak şekilde olumsuz anımsanmasına yol açıyordu.

Antlaşmanın sıkıntılı bir görüşme ve onay sürecinin ardından yürürlüğe girmesiyle Avrupa Birliği’nin temel kurumları ve karar alma mekanizmaları da kapsamlı bir şekilde değişiyordu.

1.5.4 Beşinci Genişleme (Orta ve Doğu Avrupa Genişlemesi)

90’lı yıllarla birlikte, Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle Avrupa taşlar yerinden oynamaya başlamıştı. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri gerek ekonomik gerekse siyasi olarak Avrupa Birliği’ne katılmalarının gerekli olduğu görüşüne sahip oluyorlardı. Artık Avrupa Birliği bu devletler için komünizmin etkisinden kurtulmak, liberalleşmek ve ekonomik olarak da ilerlemenin anahtarı olarak görünüyordu. Avrupa Birliği de gerek bu devletlerin kıta Avrupa’ında yer alması gerekse Rusya vesayetine karşı ardı ardına bu devletlere üyelik yolunda tavsiyelerde bulunuyor ve çeşitli sözler veriyordu. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak Haziran 1993’te Kopenhag’ta bir araya

gelen Avrupa Konseyi (Zirve) Kopenhag Kriterleri diye adlandırılan üyelik koşullarını belirliyor ve bu şartları taşıyan devletlerin Birliğe üye olabileceklerini belirtiyorlardı. Kopenhag Kriterleri'ne göre bir ülkenin Avrupa Birliği üyesi olabilmesi için istikrarlı ve kurumsallaşmış bir demokrasiye sahip olması, hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkelerini benimsemesi, insan haklarına saygılı olması ve azınlık haklarının korunması gibi siyasi bir takım kriterleri yerine getirmesi gerekiyordu. Ayrıca işleyen bir serbest pazar ekonomisine sahip olmak ve Avrupa Birliği içindeki piyasa güçlerine ve rekabet baskısına karşı koyabilme kapasitesine sahip olmak gibi ekonomik kriterleri, Avrupa Birliğinin siyasi, ekonomik ve parasal hedefleri doğrultusunda Birlik mevzuatını ve bundan kaynaklanan üyelik yükümlülüklerini üstlenebilme kapasitesi gibi Avrupa Birliği müktesebatının uygulanması ile alakalı kriterleri de karşılaması gerekiyordu. (Copenhagen Criteria: <http://ec.europa.eu>)

Avrupa Birliği Amsterdam ve Nice antlaşmaları ile sağlamlaştırmaya çalıştığı kurumsal yapısının ardından tarihinin en büyük ve muhtemelen en zorlu büyüme sürecine hazırlanıyordu. Bu büyüme sürecini hesap edilerek yapılan Nice Antlaşması ile Birliğin yeni üyelerinden sonraki karar alma mekanizmaları değişiyor, bir anlamda birlik yapılan yeni düzenlemelerle kendisini bu büyük genişlemeye hazırlıyordu. 1990'lı yılların ortalarında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri art arda Birliğe üyelik için başvuru yapıyorlardı. 12-13 Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da toplanan Liderler zirvesi genişleme sürecini başlatmak için gerekli adımların atılmasını kararlaştırdı.

Birçoğu 1994 ve 1996 tarihleri arasında Avrupa Birliği'ne resmi tam üyelik başvurusu yapan ve devam eden süreçte müzakerelerini devam ettiren Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya 1 Mayıs 2004 tarihi itibarıyla Avrupa Birliği'ne resmen üye oldular.

Bu genişleme Avrupa Birliği'nin bir defada toprak, nüfus ve üye olan devlet sayısı bakımından en büyük genişlemesi olarak kayıtlara geçti ve 10 ülke birliğe katıldı.

1.5.5 Altıncı Genişleme

Avrupa Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa genişleme politikasında yer alan ancak 2004 genişlemesi sırasında yükümlülüklerini yerine getiremeyen Romanya ve Bulgaristan ancak 1 Ocak 2007 tarihinde birliğe tam üye olabilmişlerdir.

Müzakerelere diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile birlikte başlamalarına rağmen, Avrupa Komisyonunun Romanya ve Bulgaristan'ın üyelik için gerekli adımları atmakta yetersiz kaldıkları ve Birlik için gerekli olan üyelik kriterlerini yerine getirmedikleri için bu iki ülkenin 2004'te üye olmalarının uygun olamayacağını belirtmesi nedeniyle bu iki ülkenin üyelikleri gecikmiştir.

Bu son genişleme dalgası ile birlikte Avrupa Birliği 27 üyeli bir birliğe dönüşmüş, yapısal ve kurumsal olarak bazı sıkıntılar da gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Genişleme politikası çerçevesinde karar alma ve yönetim konusunda bazı değişiklikler getiren Nice Antlaşmasının da artık yetersiz kaldığı görüşü ağırlık kazanıyordu.

1.5.5.1 Lizbon Antlaşması

Avrupa'yı 21. yüzyıla taşıma mottosuyla imzalanan Lizbon Antlaşması ya da bilinen diğer adıyla Reform Antlaşması Fransa ve Hollanda'nın halkoylamaları sonucunda reddederek kabul etmediği 2004 yılında imzalanan Avrupa Birliği Anayasası'nı ana hatları ile koruyan ve bir takım değişikliklerle tekrar ülkelerin onayına sunulan antlaşmadır. 13 Aralık 2007 yılında imzalanan ve üye devletlerinin tamamının onayının ardından 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması Maastricht ve Roma Antlaşmaları gibi iki önemli antlaşmada değişiklikler yaparak günümüz Avrupa Birliği'ni oluşturmuştur.

Antlaşma ile Birlik kurumsal yapısını revize etmiş ve gerekli yapısal reformları gerçekleştirmiştir. Böylelikle Birliğin kurumsal yapısı da güçlendirilmeye çalışılmıştır. Antlaşmanın getirdiği en önemli değişiklikler şu şekilde sıralanabilir;

Altı aylık süreler ile dönüşümlü olarak uygulanan Başkanlık siteminin yerine 2,5 yıllık süre için oybirliği ile seçilen Avrupa Birliği Konsey Başkanlığı sisteminin getirilmesi ve başkanın yılda 4 kez toplanan Avrupa Birliği Liderler Zirvesi'ne de başkanlık etmesi,

Dış Politikada tek sesli bir strateji için “Avrupa Birliği Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi”² belirlenmesi ve bu temsilcinin Dış İşleri Bakanlarından

² İngiltere'nin ısrarlı tutumu üzerine “Avrupa Birliği Dışişleri Bakanı” sıfatı değiştirilmiştir.

oluşan Dış İlişkiler Konseyi'ne başkanlık etmesi, Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcılığı görevini yürütmesi ve kurumlar arasında eşgüdüm sağlanması.

2014 yılından itibaren Komiser sayısının üye ülke sayısının 2/3'ü oranına indirilmesi ve bazı ülkelerin Komisyon'a dönüşümlü olarak üye göndermesi,

İkili Çoğunluk Sistemi (double majority voting) olarak adlandırılan yeni bir oylama sistemi ile karar alınabilmesi için ülke sayısı söz konusu olduğunda %55 ve ülkelerin nüfusları dikkate alındığında %65 oranının getirilmesi,

Bütçe, dış politika ve vergi gibi bazı önemli konularda ikili çoğunluk sisteminin değil, oybirliği sisteminin geçerli olması,

Üye ülkelerin ulusal meclislerine Komisyon'un hazırladığı yasa tasarılarının yeniden incelenmek üzere gönderilmesi yetkisinin verilmesi. (The Lisbon Treaty; a comprehensive guide; <http://europa.eu>)

Görüldüğü üzere Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği yeni bir yönetim biçimi ve kurumsal yapı kazanıyordu. Ayrıca antlaşma daha önce "üç sütunlu" Avrupa Birliği olarak tasarlanan sistemi de bir yasal temsilci üzerinde birleştiriyordu.

1.5.6 Yedinci Genişleme

21 Şubat 2003'te Avrupa Birliği'ne tam üyelik için resmi başvurusunu yapan ve üyelik müzakerelerine Türkiye ile birlikte 3 Ekim 2005'te başlayan Hırvatistan Haziran 2011'de müzakere sürecini tamamlıyor ve 1 Temmuz 2013 tarihi itibarı ile tüm üyelerin onayının ardından Avrupa Birliği'nin 28. üyesi oluyordu. (Delegation of the European Union to the Republic of Croatia, <http://www.delhrv.ec.europa.eu>) Böylelikle Avrupa Birliği'nin yedinci ve son genişlemesi de tamamlanmış oluyordu.

1.6 Avrupa Birliği'nin Hukuksal Yapısı

Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları ile oluşturduğu hukuki yapısıyla klasik uluslararası örgütlerden farklılık göstermektedir. Bu bağlamda en farklı özelliği üye ülkelerin iç hukukuna doğrudan ve derhal uygulanabilir düzenlemeler ile tesir edebilmesidir.

AB Kurucu Antlaşmalarının kaynaklık ettiği AB bünyesindeki normlar bütünlüğü, AB hukukunu oluşturmaktadır. Bu hukuk normları bütünlüğü Avrupa Birliği'ni aynı zamanda süpranasyonel karakterli de kılmaktadır. (Reçber, 2004: 63)

1.6.1 AB Hukukunun Uluslarüstü (süpranasyonel) Özelliği

AB Hukukunun uluslarüstü özelliği, AB üye ülkelerinin olumlu iradesinin sonucudur. Aslında, üye ülkelerin egemen güçlerinin belirli alanlarda AB'ye devredilmesinin bir sonucu olarak, bu alanlarda otorite kullanma yetkisi AB'nin ilgili organlarına devredilmiştir. AB kendisini diğer klasik uluslararası örgütlerden ayırır. (Reçber, 2004: 69)

Süpranasyonel örgütler üye devletlerinin Parlamentolarından bağımsız şekilde düzenleyici normlar çıkarabilme yetkisine sahiptir.

Uluslararası bir örgütün süpranasyonel özelliğe sahip olabilmesi için üç unsurun mevcut olması gereklidir.

Örgütün, bir konuyla alakalı, çıkarmış olduğu normlar üye devletlerin bu konuyla ilgili normlarından önceliklidir.

Bu normlar üye devletlerde doğrudan ve derhal tesir eder ve uygulanır ve buna bağlı olarak üye devletlerin bireyelerine (vatandaşlarına) uymaları gereken hak ve yükümlülükler doğar.

Lizbon Antlaşması, Avrupa Birliği'nin sütunlu yapısını ortadan kaldırmıştır. Şimdi sadece tüzel kişilikle donatılan tek bir Avrupa Birliği vardır.

Birlik hukuk kuralları, Birliğin siyasi hedefleriyle birlikte birlik müktesebatını (acquis communautaire) oluşturmaktadır.

Birlik müktesebatını üstelenme, yeni üye devletlerin Birliğe katılımının temel koşullarından biridir.

Birlik Resmi Gazetesi'nin 100 bin sayfasını dolduran Birlik müktesebatı, yaklaşık 15 bin hukuki düzenlemeden oluşmaktadır.

Birlik hukuku, yazılı şekilde sadece Birlik Resmi Gazetesinde yayımlanmaktadır.

Fakat Birlik hukukunun etkilediği herkesin çabuk ve güvenilir bir şekilde Birlik hukukuna erişme ihtiyacı olduğundan dolayı, günümüzde Birlik mevzuatına internetten erişim artık ücretsizdir. (Can, 2003: 176, 177)

1.7 AB hukukunun kaynakları

AB hukukunun kaynakları genel ve soyut olarak birincil (asli/ primer) normlar, ikincil (türeme/sekunder) normlar ve genel hukuk ilkeleri şeklinde belirlemek mümkündür.

1.7.1 Birincil/Primary Hukuk Normları

Birliğin birincil hukuku, Birlik hukukunun en üst kaynağını oluşturur ve ikincil hukuk kurallarının hukuka uygunluk ölçütüdür. Dolayısıyla ikincil hukuk kuralları birincil hukuk kuralları ışığında yorumlanması gerekir. Birincil hukuk Normları her şeyden önce, protokoller ve ekler de dahil olmak üzere, Kurucu Antlaşmalardan oluşmaktadır.

AB Antlaşması ve ABİ Antlaşması, Birliğin Kurucu Antlaşmaları olarak, Birlik anayasal düzeninin temellerini oluştururlar.

Bu bağlamda ayrıca belirtmek gerekir ki, Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu Kuran Antlaşma artık Birlik müktesebatına dahil değildir, fakat AAET'nun AB ile organsal (örgütsel) bağlantıları devam etmektedir.

Birincil hukuk normları temelde üye devletlerin ve Birlik organlarının hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Fakat bazı düzenlemeler belirli koşullar altında gerçek ve tüzel kişilikler içinde doğrudan geçerlilik kazanmıştır. (Thiele, 2014: 103, 104)

Kurucu Antlaşmaların yanı sıra Birincil hukuk Kaynakları, üye devletlerle yapılan Birliğe katılma Antlaşmalarını, yazılı olmayan temel hukuk ilkelerini ve Birlik tarafından imzalanan uluslararası anlaşmaları da kapsamaktadır.

1.7.2 İkincil/Secondary Hukuk Normları

İkincil Mevzuat, Birliğin organları tarafından oluşturulan hukuki işlemlerdir. Birliğin kurumlarının yetkileri ve yetkilerinin kullanımı kurucu Antlaşmalara dayanmaktadır.

Dolayısıyla ikincil hukukun kaynağı birincil hukuktan çıkar. İkincil hukuk normları ayrıca Birliğin ikinci büyük hukuki kaynağını oluşturmaktadır. AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşmanın 288. Maddesinde bu hukuki işlemler düzenlenmiştir.

Buna göre İkincil Mevzuat tüzük, yönerge, karar ve tavsiye ve görüşlerden oluşmaktadır. (Reçber, 2004: 110)

1.7.2.1 Tüzükler (Kararnameler)

AB hukukunda AB'nin yetkili organları tarafından tesis edilen tüzükler, üye devletler açısından coğrafi ve hukuksal genelliğe sahiptir ve bütün üye devletlerin tamamında herhangi bir değişikliğe uğramadan, aynı anda ve aynı etkiyi göstererek geçerlidir ve AB resmi gazetesinde yayımlandıktan sonra, kendiliğinden ve doğrudan uygulanan kurallardır. (Reçber, 2004: 116)

Bir başka ifadeyle tüzükler, belirsiz sayıdaki birçok maddi olayı genel ve soyut şekilde düzenler ve bu nedenle çok ayrıntılı bir şekilde kaleme alınır. Soyut ve genel karakterleri nedeniyle Birlik yasaları olarak ifade edilen tüzükler, etkileri bakımından ulusal yasalara en fazla benzeyen Birlik düzenlemeleridir.

Tüzüklerin uluslararası hukukta mutata olmayan iki özelliği vardır.

Birincisi Uluslarüstülük, ikicisi Üye Devletlerde Doğrudan Geçerlilik ve Uygulanabilirlik.

Uluslarüstülük özelliği, tüm Birlik içinde devlet sınırları dikkate alınmaksızın tek bir hukukun oluşturulması ve bu hukukun yeknesak şekilde tüm üye devletlerde tam geçerliliğinin olmasıdır. Üye devletlerin iç hukuk düzenlemelerini ve uygulamalarını gerekçe göstererek tüzük hükümlerinin bağlayıcılığını kaldırmaları mümkün değildir. (Can, 2003: 189)

Üye devletlerde doğrudan geçerlilik ve uygulanabilirlik özelliği, tüzüklerin ulusal hukukta özel bir ulusal uygulama işlemi olmaksızın ulusal kurallarla aynı hukuku yaratması ve kişilere doğrudan haklar vermesi ya da yükümlülükler yüklemesidir.

Organlar, mahkemeler ve idari makamlar da dahil olmak üzere üye devletler ve tüzüğün şahsi kapsamına giren kişiler, doğrudan Birlik hukukuyla bağlıdır ve tüzüğün her hükmünü ulusal hukuk gibi dikkate almak zorundadır.³⁶ Yani tüzükler, iç hukukmuş gibi uygulandıklarından, direkt olarak üye devletlerin uyuğunu taşıyan gerçek ve tüzel kişileri muhatap alarak, ulusal yasalarda olduğu gibi, hak ve yükümlülükler getirirler.

1.7.2.2 Yönergeler (Direktifler)

Yönergeler, Birlik dahilinde esasen üye devletlere yönelir ve onları kendi içeriğini ulusal hukuka aktarmaya yükümlü kılar. Yönergelerin doğrudan kişilere karşı uygulanması mümkün değildir. Bu haliyle yönergeler çerçeve yasalara benzer. (Can, 2003: 190)

Yönergeler, iki aşamalı bir süreçte etki gösterir. Önce üye devletler için devletler için bağlayıcı düzenleme programı çıkartılır (yönerge); ikinci aşamada ise, üye devletler tarafından programın (yönergenin) içeriği iç hukuku aktarılır.

Yönergeler, isminden de anlaşıldığı üzere kural olarak sadece yönü buyurur; bir başka ifadeyle, kural olarak sadece amaçları bakımından bağlayıcı olup maddi düzenlemenin içeriğine ilişkin herhangi bir bağlayıcılık getirmez. Ayrıca ulusal hukuka aktarma şekli ve araçlarının seçimi de üye devletlere bırakılır. Böylece ulusal hukuka aktarmada ulusal organlara belirli bir hareket alanı kalır.

Yönergeler, kural olarak kişiler için ilk defa ulusal aktarma işleminin çıkartılmasıyla bağlayıcı hale gelir. Her yönerge kişilere iki kez yönelir (basamaklı bağlayıcılık).

Yönerge, ilk önce Birlik Resmi Gazetesi'nde yayımlanması suretiyle Birlik hukukunun parçası olarak; daha sonra da üye devletlerin aktarma işlemiyle ulusal hukukun parçası olarak etki gösterir.

Yönergelerde yürürlüğe koyma yükümlülüğünün yerine getirilmesi için bir süre konulur.

Fakat yürürlüğe koyma süresi devam ederken, yönergenin amacına ulaşılmasını ciddi şekilde tehlikeye düşüren kurallar getirilemez. (Can, 2003: 191)

Yönergeler, ulusal hukuka doğrudan etkiye sahip olan ve bu çerçevede doğrudan kişilerin haklarını ve yükümlülüklerini kuran tüzüklerden ayrılır. Fakat istisnai şekilde belirli koşullar altında yönergeler de doğrudan uygulama alanı bulabilirler.

Adalet Divanı bu koşulları kararlarında belirlemiştir.

Adalet Divanı'nın görüşüne göre, yönergenin yürürlüğe konulma süresinin sona ermesine rağmen iç hukuka aktarılmamış olması ve yönergenin somut olayda

uygulanabilmek için içeriği itibariyle koşulsuz ve yeterince belirgin olması durumunda, kişiler, devlet karşısında ulusal makamlar önünde bir yönergenin kendi lehlerindeki hükümlerine dayanabilirler. (Can, 2003: 194/195)

Yönergelerin doğrudan uygulanabilirliğine ilişkin Adalet Divanı'nın Birlik hukuk normlarının "optimal etki gösterme" gücünü tanımak istemesidir (effet utile).

1.7.2.3 Kararlar

Kararlar, ikincil hukuk tasarruflarının üçüncü kategorisindedir ve somut bir olayda ilgililer için bağlayıcı düzenlemeler içerir.

Bu surette tüzüklerden ayrılırlar. Somut durumları düzenlemeleri dolayısıyla, mahiyeti itibariyle ulusal hukuktaki idari işlemlere benzerler.

Kararların muhatapları genellikle üye devletler ve kişilerdir.

Muhataplar, kararla sadece bireysel olarak bağlıdır. Bunun için, ilgili muhatap çevresinin kararın çıkarıldığı anda belirlenebilir olması ve gelecekte genişletilmeyecek olması yeterlidir.

Kararlar, tüm kısımlarıyla bağlayıcıdır.

Bu surette yalnızca amaç bakımından bağlayıcı olan yönergelerden ayrılırlar. Kime yönelikse sadece onu bağlayıcı niteliktedir.

Rekabet kuralları ile ilgili uyuşmazlıklarda ya da buna benzer durumlarda genellikle kararlar ile düzenleme sağlanmaktadır.

1.7.2.4 Tavsiye – Görüş

Tavsiyeler ve görüşler herhangi bir hukuki bağlayıcılıkları olmadığından dolayı uygulamada daha az önem taşır.

Bunlar bir üye ülkeye veya şahıslara yönelik herhangi bir durumda nasıl bir tutum izlenmesi gerektiği şeklinde önerilerdir.

Dolayısıyla da uygulamaları ülkelerin kendi inisiyatifine bırakılmakla beraber, bu öneriler AB kurumlarının onay mekanizmasından da geçmezler.

1.8 AB Hukuku İle Ulusal Hukuk İlişkisi

Çalışmanın bu kısmına kadar Birlik hukuku tek başına incelenmiştir.

Ancak Avrupa Birliği hukukunun işleyişini ve yarattığı etkiyi tam anlamıyla kavraya bilmek için Birlik hukuku izole bir şekilde değil de, ulusal hukuk da dikkate alınarak incelenmesi gerekir.

Burada akla gelen ilk soru, Birlik hukukunun üye devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde aldığı konum ile ilgili oluyor.

AB hukukunun doğru bir biçimde uygulanabilmesi için her şeyden önce konumunu açıkça belirlemek gerekir.

Birlik hukuku ile ulusal hukuk ilişkisi evvelden, özellikle Birliğin başlangıç yıllarından beri, yoğun bir şekilde tartişılmıştır.

Ancak günümüzde Birlik hukukunun konumu devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde temelde yerini bulmuş durumdadır: Birlik hukukuna ulusal hukuk karşısında öncelik, üstünlük verilmektedir. (Thiele, 2014: 123)

Bu demektir ki, Birlik ve ulusal hukuk kuralları arasında bir ihtilaf çıktığında Birlik kurallarının esas alınması.

Ancak Alman Federal Anayasa Mahkemesine göre, burada bir geçerlilik üstünlüğü değil, sadece bir uygulama üstünlüğü söz konusudur.

Yani ihtilaf durumunda ulusal hukuk feshedilerek geçersiz kılınmıyor, sadece somut olayda uygulanamıyor. Ancak AB unsuru olmayan olaylarda ulusal hukuk uygulanıyor.

Avrupa Birliği Adalet Divanı, Birliğin kendisi bakımından Birlik hukukunun çelişen devletlerin ulusal ve hatta anayasa hukuku karşısında herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan geçerli olduğunu esas almaktadır. (Can, 2003: 172) Bu noktada Costa/ENEL kararı Birlik hukukunun ulusal hukuk karşısında önceliği için yol göstermektedir.

Buna göre, Birlik hukukunun öncelliğini, Kurucu Antlaşmalar ile bağımsız bir hukuk düzeninin kurulmuş olması, Antlaşmaya sadakat ilkesi, üye devletlerin egemenlik haklarının Birliğe aktarılması suretiyle kendi egemenliklerinin belirli alanlarda kısıtlanmış olması, tüzüklerin üye devletlerde doğrudan geçerli olması gibi gerekçelere dayandırmaktadır. (Can, 2003: 172)

Adalet Divanı, Birlik hukukunun öncelliğini, daha sonra özel olarak Simmenthal II kararında açıkça vurgulamıştır.

Kimi üye devletlerin anayasa mahkemeleri, Birlik hukukunun üstünlüğünün kendi anayasal düzenleriyle bağdaştığını teyit etmişlerdir.

Alman Federal Anayasa Mahkemesi, Birlik hukukunun öncelliğini anayasal yetkilendirme nedeniyle kabul etmektedir.

Mahkeme, 1974, 1986 ve 1993 yıllarında vermiş olduğu üç ilke kararında (Solange I, Solange II ve Maastricht Kararları), Birlik hukukunun öncelliğini Alman anayasa hukuku karşısında da geçerli olduğunu kabul etmiştir. Ancak bunu Adalet Divanının gerekçelerini benimseyerek değil, aksine, sadece, Avrupa Birliği mevzuatında, Alman anayasasında bireylerin dayanmış olduğu ve onlara temin edilmiş olan temel ana haklarına eşit veya benzer biçimde düzenlenmiş temel ana haklar olduğu müddetçe (solange= olduğu müddetçe) Birlik hukukunun öncelikle uygulanmasını kabul etmiştir.

Birlik hukukunun Almanya da öncelik görmesi için, Adalet Divanı, Alman anayasasındaki temel ana hakları göz önünde bulundurarak, günümüzde tüm AB üye devletlerinde geçerli olan AB hukukunun temel ana hak kataloğunu oluşturmuştur.

Böylelikle, başlangıçta öncelik sorusu ön planda bulunurken, giderek Birlik hukuku düzeni ile ulusal hukuk düzeninin karşılıklı olarak iç içe geçtiği ve birbiriyle bağlandığı anlayışı öne çıkmaya başlamıştır.

1.9 Avrupa Birliği Kurumları ve Kurumların İşleyişleri

Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği bugünkü kurumsal yapısına ulaşmıştır. Antlaşmanın temel amacı, küresel arenada daha demokratik ve şeffaf, daha etkili, daha güvenli ve daha güvenli bir Avrupa yaratmaktır. Lizbon Antlaşması ile Avrupa Topluluğu “birliğe” dönüşerek Avrupa Birliği adı altında tüzel bir kişilik olmuştur. Bu, Avrupa Birliği'nin dış politikadaki temsilinin kolaylaşması anlamına gelmektedir.

Lizbon Antlaşması Avrupa Birliği'nin işleyişi hakkındaki kuralların bir bütünü olarak değerlendirilebilir. Antlaşma sonucunda Avrupa Birliği'nin kurumları ve işleyişleri ile bu kurumların karar alma mekanizmaları da belirlenmeye çalışılmıştır.

Avrupa Birliği Antlaşmasınının 13. Maddesine göre birliğin kurumları şunlardır;

- Avrupa Parlamentosu

- Avrupa Konseyi (Avrupa Birliği Liderler Zirvesi)
- Avrupa Birliği Konseyi (Bakanlar Konseyi)
- Avrupa Komisyonu
- Avrupa Birliği Adalet Divanı
- Avrupa Merkez Bankası
- Avrupa Sayıştayı

Bu kurumların çalışma usulleri ve karar alma mekanizmaları da antlaşmalarda yer almış ve hüküm altına alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliği kurumlarının çalışma şekilleri kısaca ele alınacaktır.

1.9.1 Avrupa Parlamentosu

Avrupa Parlamentosu Avrupa Birliği'nin doğrudan halk tarafından seçilen yasama organlarından birisidir. Yasama yetkisini birçok kararda Bakanlar Konseyi ile paylaşır. Avrupa Birliği yesi devletlerin vatandaşları olan “Avrupa Vatandaşları” tarafından beş yıldı bir seçilen parlamento 2014 seçimleri ile birlikte 28 ye devleti temsilen 750 parlamenter ve bir de başkan olmak üzere toplam 751 üyeden oluşmaktadır. Hangi devletin kaç ye temsil edileceği devletlerin nüfusuna göre belirlenmektedir.

Avrupa Parlamentosu, ye ülkelerin vatandaşlarının demokratik çıkarlarını ve siyasi görüşlerini temsil eden bir organdır. Bu nedenle, Avrupa Parlamentosunda yeler, ülkelerine göre değil, siyasi görüşlerine göre gruplar oluştururlar. Parlamenterler ülkelerini değil, oy kullanan Avrupalı vatandaşların siyasi görüşlerini temsil ediyor. Bugün Avrupa Parlamentosu'nda 7 siyasi parti grubu ve bağımsız ye bulunmaktadır.

Avrupa Parlamentosu'nun üç farklı çalışma yeri bulunmaktadır. Lüksemburg idari ofislere (Genel Sekreterlik) ev sahipliği yaparken, tüm üyelerin katıldığı görüşmelerin yapıldığı Genel Kurula Strazburg ve Brüksel ev sahipliği yapar. Ayrıca komitelerin çalışma ofisleri de yine Brüksel'de bulunmaktadır.

Özetle parlamentonun üç ana rolü bulunmaktadır;

Konsey ile birlikte birçok politika alanındaki Avrupa mevzuatını onaylar. Parlamento yelerinin vatandaşlar tarafından doğrudan seçilmesi, Avrupa hukukunun demokratik meşruiyetini garanti eder.

Parlamento, başta Komisyon olmak üzere diğer AB kurumları üzerinde demokratik gözetim uygular. Parlamento, Komisyon üyeliği için adayları reddetme veya onaylama ve Komisyonu bir bütün olarak feshetme yetkisine sahiptir.

Paranın gücü - Parlamento, Konsey ile birlikte AB bütçesi üzerinde yetkiye sahiptir ve bu nedenle AB harcamalarını etkileyebilir. Bütçeyi bir bütün olarak kabul edebilir veya reddedebilir.

1.9.2 Avrupa Konseyi (Avrupa Birliği Liderler Zirvesi)

Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi, Avrupa Birliği Liderler Zirvesi gibi bir çok şekilde anılan konsey, anlam karmaşası dolayısı ile bu çalışmada “Avrupa Konseyi” olarak anılacaktır.

Avrupa Zirvesi, Avrupa Birliği'nin en yüksek siyasi kurumudur. (Peter van Grinsmen, 2013:1) Konseyde üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları ile Konsey Başkanı ve Komisyon Başkanı hazır bulunur. Ayrıca Avrupa Birliği Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi de toplantılara katılmaktadır. 1975 yılında gayri resmi bir kurum olarak kurulan Avrupa Konseyi, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile resmi bir kurum statüsü kazanmıştır. Avrupa Konseyi, hiçbir yasama ve yürütme gücü olmamasına rağmen birliğin genel politikalarını ve önceliklerini belirleyen, ortak bir başkanlık mekanizması gibi işleyen, kriz çözme yeteneğine sahip stratejik bir organdır. (Gilbert, 2003: 219) Konsey, Birliğin gelişimi ve Avrupa'nın entegrasyonu doğrultusunda öncelikleri ve temel politikaları belirleyen kararlar alır. Yasama gücüne sahip olmamasına rağmen, tüm üye devletlerin en üst düzey yetkililerinin bir araya gelip temel politikalar belirlediği kurum olduğu için siyasi ağırlık ve yönlendirme gücü taşımaktadır. Kararların çoğu fikir birliği ile alınır. İstisnai durumlarda, karar almak için nitelikli bir çoğunluğa ihtiyaç vardır.

Avrupa Konseyi Başkanı Donal Tusk'un başkanlık ettiği, sıklıkla Avrupa Zirvesi olarak da anılan, Avrupa Konseyi toplantıları yılda en az iki kez olmak üzere Brüksel'deki Avrupa Birliği Bakanlar Konseyinin de toplantılarını yaptığı Justus Lipsius isimli binada yapılmaktadır.

1.9.3 Avrupa Birliği Konseyi (Bakanlar Konseyi)

Sıklıkla Konsey olarak da anılan Avrupa Birliği Konseyi ya da Bakanlar Konseyi Avrupa Birliği üyesi devletlerin ulusal hükümetlerinde görev alan bakanlardan oluşmaktadır. Üye devletlerin ulusal çıkarlarını temsil edildiği bir makamdır. Konseyin gündemine göre (para politikaları, tarım, sanayi vs.) üye devletlerin gündem ile ilgili olan bakanları toplantılara katılır. Konsey başkanlığı altı aylık dönemler halinde üye devletlerarasında sıra ile değişmektedir. Avrupa Parlamentosu ile birçok konuda tüm üye devletlerle ilgili yasal düzenlemeleri kabul etme yetkisini paylaşan Konsey, Avrupa Parlamentosu ile birlikte Avrupa Birliği bütçesini de onaylamaktadır. Konsey ayrıca Avrupa Komisyonu tarafından müzakere edilen uluslararası antlaşmaları da imzalar.

Konsey Lizbon Antlaşması gereği kararlarını konuya bağlı olarak basit çoğunluk ya da “nitelikli çoğunluk”³ yöntemi ile alır. Vergi konuları, antlaşmalarda değişiklik yapılması, ortak yeni bir politikanın yürürlüğe konması ya da bir ülkenin üye olarak birliğe alınması gibi konularda oybirliği ile karar almak zorundadır.

1.9.4 Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, birliğin yasama sürecini başlatan, mevzuatların hazırlanması ve alınan kararların uygulanmasından, antlaşmaların yürütülmesinden, bütçeyi uygulamaktan sorumlu yürütme birimidir.

Avrupa Birliği’nin adeta hükümeti olarak görev yapan Komisyon’da Başkan ve başkan yardımcısı da dâhil her üye ülkeden bir tane olmak üzere 28 “komiser” (commissioner) görev yapar. Her komiser bir ya da birkaç Avrupa Birliği politikasının yürütülmesinden sorumludur. Komiserler bağlı buldukları ülkenin çıkarlarını değil, Avrupa Birliği’nin çıkarlarını gözetirler. Komisyon çalışma usulü bakımından bir bakanlar kuruluna benzetilebilir. Ayrıca, komisyon çalışmalarına destek olmak üzere sayıları yirmi beş bini bulan ve “Genel Müdürlüklere” bağlı olarak çalışan “memurlar” bulunmaktadır. Genel Müdürlükler çalışma alanı ile ilgili olan bir komisere bağlı olarak çalışır. Genel Müdürlükler, müdürlüklere (direktörlük), müdürlülükler de

³ Lizbon Antlaşması uyarınca, 1 Kasım 2014 tarihi itibarı ile basitleşen olan bu oylama sistemine göre üye devletlerin %55’inin olumlu oy kullanması ve olumlu oy kullanan bu ülkelerin nüfuslarının Avrupa Birliği nüfusunun %65’ini temsil etmesi durumunda söz konusu kararın kabul edilmesi mümkün olacaktır.

bölüm ya da birimlere, bölüm ya da birimler de masa şefliklerine ayrılmıştır. Her masada çalışma alanına göre yeterli sayıda uzman bulunur (AB'ye Genel Bakış; <http://www.ab.gov.tr>).

Komisyon Başkanı Avrupa Birliği Liderler Zirvesi tarafından belirlenir ve Avrupa Parlamentosunun onayının ardından göreve başlar. Komisyon Başkan yardımcılarında birisi aynı zamanda birliğin Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'dir.

Komisyonun temel olarak 4 görevi vardır. Bunlar;

Parlamento'ya ve Konsey'e yasa teklifinde bulunmak;

Avrupa Birliği müktesebatı ve Parlamento ve Konsey tarafından hazırlanan bütçenin ve programları uygulamak;

Avrupa Birliği yasalarını yürürlüğe koymak (Adalet Divanı ile beraber);

Uluslararası sahada Avrupa Birliği'ni temsil etmek, örneğin AB ve diğer ülkeler arasındaki anlaşmaları müzakere etmektir.

1.9.5 Avrupa Birliği Adalet Divanı

Merkezi Lüksemburg'da bulunan ve Avrupa Birliği antlaşmalarının ilki olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması ile kurulmuş olan "Divan" Avrupa Birliği'nin yargı organıdır. Divan'ın temel amacı, Avrupa Birliği hukuku ve mevzuatının birlik sınırları içerisinde her yerde aynı şekilde yorumlanmasını ve uygulanmasını sağlamaktır. Böylelikle kararların herkes için adil olmasını sağlamakla birlikte ulusal mahkemeler bazından oluşabilecek ayrılıkların da önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Her üye devletten bir yargıç olmak üzere toplam yirmi sekiz yargıçtan oluşan Divan'a sekiz Hukuk Sözcüsü de davalar hakkında görüş hazırlayarak yardımcı olurlar. Divan yargıçları, kendi ülkelerindeki en üst düzey hukuki makama atanacak şartlara haiz olan kişiler arasından üye devletlerin mutabakatıyla yinelenen altı yıllık süreler için seçilirler.

1988 yılında, oluşabilecek iş yükünü hafifletmek ve Divan'ın daha sağlıklı çalışmasını sağlamak amacı ile ilk aşama mahkemesi görevini yürüten ve yine her üye

devletten bir yargıcın görev aldığı Divan'a bağlı olan bir "Genel Mahkeme" kurulmuştur.

1.9.6 Avrupa Merkez Bankası

20012 yılında kurulan Avrupa Merkez Bankası tüzel kişiliğe sahip bir Avrupa Birliği organıdır. Kuruluş amacı, para birimi olarak Avro'yu kullanan Avrupa Birliği ülkelerinin oluşturduğu Avro Bölgesindeki fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu görevin diğer sorumlulukları olarak Avrupa Birliği'nin para politikasının tespiti, para politikalarının uygulanması, üye devletlerin resmi döviz kayıtlarının düzenlenmesi, ödeme sistemlerinin çalışabilir durumda tutulması gibi görevleri de mevcuttur.

Merkezi Almanya'nın Frankfurt kentinde olan Avrupa Merkez Bankası, Avro Bölgesinde kağıt para basımına izin vermede tek yetkili kurumdur. Düzgün ve etkili politikalar üretebilmesi için siyasi etkiden uzak bağımsız olarak çalışması prensibi ile kurulmuştur.

1.9.7 Avrupa Sayıştay

Merkezi Lüksemburg'da bulun Avrupa Sayıştay, birliğin tüm gelir ve giderlerini inceleyip, birlik bütçesinin ve harcamalarının hukuka ve usule uygunluğunu denetlemek amacı ile kurulmuştur.

Avrupa Sayıştay üyeleri, her üye devletten bir üye olmak üzere altı yıllık yenilenebilir süreler için Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi tarafından atanmaktadır. Sayıştay başkanlığını üç yıllık yenilenebilir bir süre ile üyeler arasından seçilen Başkan yürütmektedir. Üyelerin seçiminde, kendi ülkelerinde denetim organlarında çalışmış olmaları veya bu niteliklere sahip olmaları gibi kriterler ön plana çıkmaktadır. Sayıştay üyelerinin tarafsızlığı ve bağımsızlığı güvence altına alınmıştır.

1.10 Avrupa Birliği'nde Karar Alma ve Yasama Süreci

Avrupa Birliği kurumları, Avrupa Birliği'nin Avrupa Birliği tarafından belirlenen hedeflere ulaşmasını sağlamak amacıyla, antlaşmalar tarafından çerçevelenen yetkiler doğrultusunda prosedürlere, koşullara ve uyumlara uygun hareket eden kurumlardır. Bu açıdan bakıldığında, bu kurumlar Birlik tarafından verilen sınırlı otoriteye tabidir ve bu bağlamda, açıkça yetkilendirilmiş konularda

Birlik Üye Devletlerine düzenlemeler, bağlayıcı kurallar yapabilir ve önlemler alabilirler.

Avrupa Birliği yasama faaliyetlerinin ana kurumudur; Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi'nin farklı görevleri vardır. Yasama sürecinde, bu kurumların farklı görev, sorumluluk ve yetkileri olmasına rağmen, işbirliği içinde hareket ederler. (AB, 2011).

Avrupa Birliği, karar alma süreçlerini olağan yasama ve özel yasama prosedürleri ile yürütmektedir. İstisare prosedürü ve onay prosedürü aynı zamanda özel yasal prosedürlerdir ve istisnalardır. AB'de karar alma için genel prosedür olağan yasama prosedürüdür. Bu prosedürde parlamentoya, meclis ile birlikte karar alma süreci ile birlikte yasama aşamasında veto etme hakkı verilmiştir. Bu prosedüre göre, yasama teklifi görevlendirilir, ancak yasama süreci Parlamento ve Konsey tarafından birlikte yürütülür. (AB, 2011).

AB'deki yasama faaliyetleri sırasında, teklif, kural Avrupa Komisyonu tarafından tasarlandıktan sonra Konsey ve Parlamento'ya sunulacaktır. Bu bağlamda, bazı danışma organlarından tavsiye almak gerekebilir. Örneğin, Ekonomik Komite, Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesinden görüş almak. Parlamentosunun ve Konseyin kararlaştırdığı öneri Konsey tarafından kararlaştırılır (AB, 2011).

2. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ

2.1 Türkiye'nin Kısa Tarihi

Türkiye tarihi denilince her ne kadar ilk akla gelen Küçük Asya diye de bilinen Anadolu'da kurulan devletler gelse de Türklerin tarihleri bilinen bilgiler ışığında M.Ö.3000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Orta Asya'da göçebe topluluklar halinde yaşayan sonraları Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar gibi önemli devletler kuran Türkler daha sonra kendilerine yeni yurtlar aramışlardır. İslamiyet ile Talas Savaşı sonrasında tanışan Türkler özellikle Abbasiler döneminde İslamlaşma yolunda önemli adımlar atmışlardır. Talas Savaşı ile başlayan Türklerin İslamlaşması Karlukların İslamı benimsemeleri ile hızlanmış ve tarihte ilk Türk İslam devleti Karahanlılar olmuştur. Gazneliler, Tolunoğulları, Akşitler gibi devletler Türk İslam devletlerinin tarihteki diğer önemli temsilcileri olmuşlardır. İslamı din olarak benimseyen Türklerin kurduğu en önemli devletlerden birisi de Büyük Selçuklu Devleti olmuştur. 1071 yılında Malazgirt Zaferi ile Anadolu kapıları Türklere açılmış ve 1176 yılında Anadolu Selçuklu Devleti ile Bizans Devleti arasında gerçekleşen Miryakefalon Savaşı ile Türkler için Anadolu'da mutlak bir hâkimiyet başlamış ve Anadolu kesin olarak Türk yurdu haline gelmiştir. 1243 yılında başlayan Moğol istilası ile hızlı bir şekilde güç kaybeden Anadolu Selçuklu Devleti 13. yüzyılın sonlarına doğru dağılmış ve yerini Türk beylikleri almıştır. Bu beyliklerden biriside kurucusundan ismini alan ve Anadolu'nun kuzeybatısında yer alan Söğüt'te kurulan Osmanoğulları Beyliğidir. 1299 yılında bağımsızlığını ilan eden Osmanoğulları Beyliği, 14. yüzyılda hızlı bir genişleme ile 3 kıtaya yayılan geniş toprakları olan ve altı yüz yıl süren Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden yerini almasına vesile olmuştur. Orta Asya bozkırlarında göçebe boylar olarak başlayan Türk tarihi, Anadolu'nun yurt edinilmesinin ardından kurulan ve İslam tarihinin en uzun ömürlü imparatorluğuna dönüşen Osmanlı İmparatorluğu ile tarihte çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Fatih Sultan Mehmet'in 1453 yılında İstanbul'u fethi ile çağ kapatıp çağ açan Osmanlılar, Bizans İmparatorluğunun da tarih sahnesinden silinmesine ve bir dönemin sona ermesine neden olmuşlardır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesinin ardından hızlı bir yükselişe geçen imparatorluk 16. yüzyılda Muhteşem Süleyman diye

de bilinen Kanuni Sultan Süleyman döneminde en parlak dönemini yaşamış ve sınırları doğuda İran körfezinden batıda Macaristan'a, güneyde Mısır'dan kuzeyde Kafkaslara kadar uzanan üç kıtaya yayılmış büyük bir imparatorluğa dönüşmüştü. (Kinros, 1977: 24) Ancak, 16. yüzyıldan başlayarak, Osmanlı İmparatorluğu, yeni toprakları ele geçirilmesi ve hammaddelere erişimi, Sanayi Devrimi ve Rönesans ile hızla gelişen Avrupa'ya kıyasla ekonomik ve askeri üstünlüğünü giderek yitirdi. Osmanlı İmparatorluğu bu yeni gelişmelere uyum sağlayamadı ve böylece güç dengesi Avrupa Devletleri lehine değişti. 19. yüzyılda başlayan milliyetçi hareketler ve Balkan milletlerinin, Avrupa güçleri ve Rusya tarafından desteklenen kendi kaderini tayin hareketleri ve isyanları, yavaş yavaş Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflamasına ve gerilemesine yol açtı.

İmparatorluğun zayıflaması I. Dünya Savaşı'na kadar devam etti. Osmanlı İmparatorluğu, 1914'te Müttefik güçlerin tarafında Birinci Dünya Savaşı'na girdi ve 1918'de savaştan mağlup olarak ayrıldı ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamaya mecbur kaldı. Bu Mütareke'nin şartları neden gösterilerek, Osmanlı İmparatorluğu toprakları İngiltere, Fransa, Rusya ve Yunanistan tarafından işgal edildi. Bir direniş ve ulusal bağımsızlık arayışı içinde Anadolu'yu harekete geçiren bir Osmanlı askeri komutanı olan Mustafa Kemal'in önderliğinde, bu işgallere bir tepki olarak ulusal bir direniş ve kurtuluş hareketi ortaya çıktı. Atatürk ve Temsil Heyeti Anadolu'daki dağınık ve düzensiz direniş gruplarını birleştirdi ve düzenli bir ordu haline getirdi. Mustafa Kemal'in önderliğinde Kurtuluş Savaşından Zafer ile ayrılan Türkler artık yeni ve modern bir devlet kurmak için çalışmalarına başladı ve 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye'nin egemen bir devlet olarak tanınması ve kuruluşu ilan edildi.

29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin de ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti resmen kurulmuş oldu. Atatürk öncülüğünde başlayan milli mücadele, yine onun liderliğinde modern bir devlet kurulması ile sonuçlanmıştır. 1938 yılında ölümüne kadar Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Mustafa Kemal Atatürk iktidarı süresince batılılaşma ve çağdaşlaşma adına birçok yeniliğe imza atmış, inkılâpları ile modern Türkiye'nin temellerini atmıştır. Türkiye savaş sonrası ve Atatürk döneminde "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" prensibi çerçevesinde dostluk temelli bir dış politika izlemiştir. 1932 yılında Milletler Cemiyetine üye olmuş, 1934 yılında Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile Balkan Antantını imzalayarak Avrupa'ya olan sınırlarını garanti altına

almış ve 1937 yılında ise Afganistan, İran ve Irak ile Sadabad Paktını imzalayarak doğudan gelebilecek tehlikelerin önlemini almıştır. Her ne kadar komünizm ülkede istenmeyen bir ideoloji olarak bastırılmaya çalışılsa da İkinci Dünya Savaşı'na kadar Sovyetler ile olan ilişkiler de sağlam bir temel üzerinde ilerlemişti. 1939 yılında Fransızlar ile yapılan bir antlaşma ile Hatay sorunu da çözüme kavuşaran Türkiye bugün ki sınırlarını nihai olarak belirlemiştir.

Atatürk'ün ölümünün ardından Cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü her ne kadar 1941 yılında Amerika Birleşik Devletlerinden borçlanma yardımı alsada İkinci Dünya Savaşı'nın ilk beş yılında tarafsız bir tutum sergilemeyi başarmıştı. Savaşın bitmesine yaklaşırken Şubat 1945'te Almaya ve Japonya'ya savaş ilan ederek bir nevi müttefiklerin yanında yer almış oldu. Birleşmiş Millet'lerin kurulması için San Francisco'da düzenlenen konferansa katılmak için yapılan bu hamle ile Türkiye Birleşmiş Milletlerin kurucuları arasında yer aldı. (Glazer, 1995) Sovyetler Birliği ile ilişkiler ise Türkiye ile yaptıkları dostluk anlaşmasının geçersizliğinin ilan edilmesinin ardından kötü bir döneme girdi. Sovyetler Birliği Montrö Boğazlar sözleşmesinin ve Boğazların kontrolünün kapsamlı bir şekilde yeniden ele alınmasını talep etti. Truman Doktrini kapsamında Yunanistan ile birlikte Birleşik Devletlerin yardımlarını aldıktan sonra Sovyetlerden gelen tüm talepleri reddetti.

1950 yılında yapılan seçimlerde Türkiye'de tek parti dönemi de sona ermiş oldu. 1946 yılında kurulan Demokrat parti seçimlerden büyük bir zaferle ayrılarak Cumhuriyet Halk Partisi iktidarını yenilgiye uğrattı. Seçim sonrasında parti kurucularından Celal Bayar Cumhurbaşkanı, Adnan Menderes ise Başbakan oldu. Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat parti iktidarı, Batı ile sıkı bir uyum ilişkisi içerisinde çalıştı. Türk askerinin Kore savaşına dâhil olmasının ardından 1952 yılında Türkiye NATO'ya üye oldu. Türkiye'de İzmir ve Adana'da Amerika Birleşik Devletleri tarafından füze savunma ve hava üstleri kuruldu. 1950'lerin ortasında başlayan ve 1960 yılında Kıbrıs'ın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkileri gergin bir hal aldı. Marshall Yardımlarının da etkisi ile Türkiye ardı ardına yabancı yatırımcıyı ülkeye çekebilmek adına yasalar çıkardı ve Türk ekonomisi gelişmeye başladı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası yenilenme sürecine giren dünya ekonomisinin etkileri Türkiye'yi de ciddi olarak etkiledi. Yaşanan ekonomik krizlere rağmen Türkler 1954 ve 1957 seçimlerinden tercihlerini yine Demokrat Parti'den yana kullandı. Artan sıkıntılar ve protestolar sonucu sıkıntılı

bir döneme girildi ve Türkiye’de İslami baskıları hafifleten ve ekonominin gelişmesini sağlayan Demokrat Parti protestoları düzenlemek adına bir takım yasalar ve uygulamalar ortaya koydu. Artan protestolar ve baskılar sonucu 27 Mayıs 1960’da ordu yönetime el koydu ve Cemal Gürsel yönetimi devraldı. (Uslubaş, 2013: 157)

Darbe sonrası 1961’de yeni bir anayasa kabul edildi ve ülkede siyasi istikrarsızlık baş gösterdi ve Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi ile İsmet İnönü ve Bülent Ecevit Liderliğindeki Cumhuriyet Halk Partileri arasında sürekli değişen kısa ömürlü sağ ve sol tandanslı koalisyon hükümetleri kuruldu. 1971 yılında Demirel Hükümeti bir askeri muhtıra ile düşürüldü ve Türkiye siyasette yine bir darbe yaşamış oldu. 1974 yılında Ecevit ve Erbakan koalisyonu döneminde Kıbrıs Barış Harekâtı adı altında Türkiye adadaki garantörlüğünü de kullanarak adadaki Türklerin korunması amacı ile adaya asker çıkartması yaptı. Kısa süreli koalisyon hükümetleri dönemi devam etti ülkedeki siyasi istikrarsızlık sokaklara da yansıdı. 1970’lerin sonuna kadar devam eden Komünist ve Milliyetçi tarafların çatışmalarında binlerce kişi hayatını kaybetti. Tarihler 12 Eylül 1980’i gösterdiğinde Türkiye yine bir darbe sabahına uyandı. Kenan Evren liderliğindeki ordu, ülkedeki karışıkları sebep göstererek yönetime el koydu. Tüm siyasi partiler kapatıldı ve siyasi liderlere siyaset yasağı getirildi. Darbeden yaklaşık iki yıl sonra yönetim yeniden sivillere devredildi. Turgut Özal liderliğinde kurulan Anavatan Partisi 1983 genel seçim sonuçlarına göre tek başına iktidara geldi ve Özal liderliğinde 1989 yılına kadar tek başına iktidarda kaldı. Muhafazakâr çizgisini küresel ekonomik kalkınma ile birleştiren Anavatan Partisi iktidarı ülkede büyük bir başarı elde etti ve ekonomi liberal yaklaşımında etkisiyle iyi bir gelişim gösterdi. Turgut Özal’ın Cumhurbaşkanı olmasının ardından Anavatan Partisi güç kaybetmeye başladı ve 2002 yılına kadar sürecek olan koalisyonlar dönemi yeniden başladı. Kürt sorunu ve ayrılıkçı terörist gruplarla çatışmalar Doğu ve Güneydoğuda bazı illeri kapsayan Olağanüstü Hal uygulanmasına yol açtı ve 1983’te başlayan olağanüstü hal uygulamaları 2002 seçimlerinin ardından kaldırıldı. 1990’lı yıllar ekonomik anlamda sıkıntılı günler ve istikrarsız koalisyon hükümetleri dönemi ile geçti. Bu dönemde İslami bir çizgide olan Refah Partisi güç kazandı ve 1995 genel seçimlerinden zaferle ayrıldı. Necmettin Erbakan liderliğindeki Refah partisi ile Tansu Çiller liderliğindeki Doğru Yol Partisi koalisyon hükümeti kurulması konusunda anlaşıldılar. Türkiye’de laik ve Kemalist kesimler için bir rahatsızlık oluşturan bu durum orduyu da rahatsız etmiş ve Refah-Yol Hükümeti “post-

modern darbe” diye adlandırılan bir yöntem ile hükümeti sonlandırmak zorunda kalmışlardır. (Çandar, 1997) 28 Şubat süreci diye de bilin bu dönem Türk siyasi tarihinde asker müdahalesi ile hükümet değişimine yol açan anti demokratik bir dönemi kapsar ve Türkiye’de yine bir askeri müdahale ile siyaset kurumu işlevsel olmaktan uzaklaştırılır. Çok kısa süre sonra Refah Partisi hakkında kapatma davası açılır ve Parti tamamen kapatılarak lideri ve yönetim kadrosuna siyaset yapma yasağı getirilir.

Demokratik Sol Parti’nin birinci olarak çıktığı 1999 genel seçimlerinin ardından yine bir koalisyon hükümeti kurulur. DSP, MHP ve ANAP tarafından oluşturulan üçlü koalisyon hükümeti ekonomik krizle mücadele ederken bir yandan da insan hakları gibi temel konularda Türkiye’yi Avrupa Birliği’ne yakınlaştıracak reformları yapmaya gayret göstermişlerdir. Ekonomik krizin etkilerini göstermesinin sonucu olarak bir erken genel seçim kararı alınır ve 3 Kasım 2002 tarihinden yapılan seçimlerden Recep Tayyip Erdoğan liderliğindeki Adalet ve Kalkınma Partisi birinci çıkar ve tek başına iktidara gelir. AK Parti hükümeti Avrupa Birliği ile müzakere sürecinin başlatılması için art arda siyasi reformları hayata geçirdi ve uyum yasaları meclisten geçerek yasalastı. Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki AK Parti, üst üste 4 genel seçim kazanarak Türk siyaset tarihinde bir ilke imza atmış oldu. 2002 yılında başlayan AK Parti iktidarı son yıllarda Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde gerilim yaşamış ve Avrupa Birliği’nin Türkiye’yi oyaladığı ve bunun ikili ilişkilere zarar verdiği yorumları dile getirilmiştir. 2013 yılında Gazi Parkı olayları ile başta İstanbul olmak üzere farklı şehirlerde hükümet karşıtı gösteriler düzenlenmiş, gösterilerin dış finansörler tarafından desteklendiği yine bizzat destekçiler tarafından ifade edilmiştir.

15 Temmuz 2016 tarihinde ise Türkiye yine bir askeri darbenin eşiğinden dönmüş, Cumhurbaşkanının halkı sokaklara davet etmesi ve demokrasiye sahip çıkmaları yönündeki seslenişi ile darbe teşebbüsü halk tarafından bastırılmıştır. Darbe teşebbüsü girişiminde bulunan örgüt ile irtibatı ve iltisakı bulunan kişiler kamu görevlerinden çıkarılmış ve yargılamaları halen devam etmektedir. Türkiye, darbe teşebbüsü sonrasında yurtdışına kaçan örgüt mensuplarının iadesini talep etmiş ve bu talebe olumlu cevap vermeyen ülkeler ile ilişkiler gergin bir hal almıştır. Türkiye ayrıca son altı yıldır Suriye’deki iç savaş sonrası ülkelerinden ayrılan yaklaşık üç milyon Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmakta ve ekonomik olarak da bunun sıkıntısını yaşamaktadır. Türkiye, güney sınırlarından gelebilecek terör tehlikesine

karşı ise askeri harekâtlar düzenleyerek sınır güvelliğini güvence altına alma yolunu tercih etmiştir.

2.2 Türkiye'nin Avrupa Birliği Tarihi

1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasından kısa bir süre sonra tarihler 31 Temmuz 1959'u gösterdiğinde Türkiye topluluğa üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Başvuru, Türkiye'nin bu üyelik talebi ile Avrupa'ya ilk adımı attığını belirten Adnan Menderes tarafından yapılmıştır. (Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr>) Başvurunun ardından Avrupa Ekonomik Toplulukları Bakanlar konseyi üyelik gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık antlaşması önermiş bunun üzerine Türkiye ve Topluluk arasında 12 Eylül 1963 yılında Ankara Antlaşması imzalanmıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin de hukuki temelini oluşturan bu antlaşma Türkiye'nin Avrupa Birliği yolculuğunun başladığı tarih olarak kabul edilir. Antlaşmanın temel amacı "Hızlandırılmış ekonomik gelişme, ticaretin düzenli genişlemesi, Türkiye ekonomisi ile topluluk ekonomisi arasındaki farklılıkların giderilmesi sayesinde, Türkiye ve AET ülkelerindeki yaşam standartlarının iyileştirilmesini sürekli kılmak" şeklinde ortaya koyulmuştu. (AB ve Türkiye İlişkileri Tarihi, <https://www.avrupa.info.tr>) Ankara Anlaşması, Türkiye'nin AET entegrasyonuna katılım için hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem de dahil olmak üzere üç devre öngörmektedir. İlk dönem, Anlaşmanın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964'te başlamıştır. Taraflar arasındaki ekonomik farklılıklar, bu dönemi azaltmak için Hazırlık Dönemi olarak belirlenen Türkiye, herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Kurulan ortaklık ilişkisinin işleyişi için iki taraf arasında bazı kurumlar kurulmuştur. En yüksek karar alma organı Ortaklık Konseyi'dir.

Kasım 1970'de imzalanan ve 1973'te yürürlüğe giren Ek Protokol ile Ankara Anlaşması'nın öngördüğü hazırlık süresi sona erdi ve Geçiş Dönemi koşulları belirlendi. Geçiş döneminde, sanayi ürünlerinin, tarım ürünlerinin ve taraflar arasındaki kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve Gümrük Birliği'nin tamamlanması öngörülmüştür.

Ek Protokol çerçevesinde Topluluk, 1971 yılından itibaren petrol dışındaki bazı tekstil ürünlerini sıfırlamış ve tek taraflı olarak Türkiye gümrük vergileri ve nicel kısıtlamalarından ithal edilen tüm endüstriyel mallara uygulanmıştır. Buna karşın,

Türkiye'nin AB kaynaklı endüstriyel ürünler üzerindeki gümrük vergilerini kademeli olarak sıfırlaması öngörülmektedir ve bu nedenle Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmaktadır (Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr>)

Türkiye-AB ilişkileri, 1970'li yılların başından 1980'lerin ikinci yarısına kadar, ekonomik ve siyasi sebeplerle istikrarsız bir şekilde devam etmiştir. 12 Eylül 1980'de yapılan askeri darbe, birlik tarafından kabul edilemez olarak kabul edilip darbenin ardından ilişkiler resmi olarak askıya alınmıştır. Askeri yönetimin 1983 yılında Türkiye'de idareyi yeniden sivil otoritelere bırakmasının ardından Türkiye'nin dış kaynak kullanımı süreci yeniden başladı. Böylece 12 Eylül 1980'den bu yana donmuş olarak bulundu Türkiye - AET yeniden canlanma süreciyle ilişkileri yeniden başladı.

1987 Nisan ayında Türkiye, Ankara Anlaşması ile öngörülen sürenin tamamlanmasını beklemedi ve topluluğa üyelik başvurusunda bulundu. 18 Aralık 1989'da Komisyon, Topluluk'un bu başvuruya ilişkin görüşünü açıkladı ve Topluluk içinde entegrasyonunu tamamlayana kadar yeni bir üyenin Topluluğa kabul edilemeyeceğini belirtti. Ayrıca, Türkiye topluma katılma kapasitesine sahip olmasına rağmen, ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerin gerekliliğini göstermektedir. Bu nedenlerle katılım müzakerelerinin başlatılması için herhangi bir tarih belirlenmemiş ve Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi önerilmiştir.

Türkiye Komisyonun bu önerisini olumlu olarak değerlendirmiş ve Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde Gümrük Birliği'nin 1995 yılına kadar tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. Yaklaşık iki yıl süren müzakerelerin ardından 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısı kararına göre Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Böylece, Türkiye- AB Ortaklık İlişkisinin “Son Dönem”ine geçilmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin en önemli safhalarından biridir ve Avrupa Birliği - Türkiye ilişkilerine ayrı bir boyut kazandırmıştır. (Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr>)

Avrupa Birliği - Türkiye arasındaki ilişkilerde bir dönüm noktası 10-11 Aralık 1999, Helsinki'de düzenlenen AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi oldu. Türkiye'nin Helsinki Zirvesindeki adaylığı resmi olarak onaylandı ve diğer aday ülkelerle eşit konumda olacak açık ve kesin bir dille ifade edildi. (Helsinki European

Council Presidency Conclusions; <http://www.europarl.europa.eu>) Helsinki Zirvesi'nde, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanmasına karar verilmiştir. (Helsinki European Council Presidency Conclusions; <http://www.europarl.europa.eu>) Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmış ve bu belgede yer alan önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik program ve takvimi de içeren Ulusal Program, 19 Mart 2001 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından onaylanmış ve 26 Mart 2001 Avrupa Komisyonu'na iletilmiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesi Avrupa Birliği tarafından 2003, 2005, 2006 ve 2008'de yeniden değerlendirilmiş ve buna göre hazırlanan Ulusal Program, 2003, 2005 ve 2008 yıllarında Türk hükümeti tarafından güncellenmiştir. Avrupa Birliği'ne üyelik taahhüdü her fırsatta ortaya konmuştur, Türkiye reform çabalarını hızlandırdı. Böylece, siyasi kriterlerin yerine getirilmesi için yasa paketlerine uyulması, Türkiye Büyük Millet Meclisi aracılığıyla müzakerelerin başlatılması için bir ön koşuldur. Temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişleten, düşünce ve ifade özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan hakları gibi alanlarda var olan düzenlemeleri güçlendiren ve güvence altına alan reformlar devam etmiştir. Paket kabul edildi ve TBMM'de kabul edildi.

17 Aralık 2004 Brüksel zirvesi, AB-Türkiye ilişkileri ve zirve, Türkiye'nin siyasi kriterlerinde ve kriterlerin yeterli olduğunu belirten 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelere başlama kararında bir dönüm noktası olarak kabul edildi.

2.3 Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Başvurusu ve Adaylık Süreci

1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğunun tam üyeliği için yapılan başvurularla başlatılan Türkiye'nin Aralık 1999'da Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesi zirvesinde düzenlenen Helsinki'deki AB macerası çok önemli bir döneme girmiştir. 1987 yılında, daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu üyelik başvurusu olarak adlandırılan Türkiye, Helsinki Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin bir sonucu olarak artık aday ülke resmi statüsü kazandığını yinelemektedir. Türkiye'nin Fransa'ya üyeliği konusunda daha mütevazı bir görev almasıyla Almanya ve Avrupa'daki siyasi atmosfer Türkiye lehine döndü. Türkiye'nin devam eden Helsinki Zirvesi ile 40 yıllık üyelik hedefi açık ve somut bir perspektif haline geldi.

Türkiye'nin aday ülke olarak kabul edilmesiyle önemli bir eşik aşılmış, ancak süreçte atılması gereken pek çok adım vardır. Avrupa Birliği üyeliğinin amacı, tamamen zihinsel dönüşüm ve değişim gerektiren bir süreçti. Türkiye'nin bu süreci titizlikle yürütmesi gerekiyordu. AB Genel Sekreterliği 4 Temmuz 2000 tarihinde kurulmuş olup, daha sonra kurumlar arasında etkin, düzenli ve sürekli bir çalışma ve koordinasyon sağlamak amacıyla Avrupa Birliği Bakanlığına dönüştürülmüştür. (Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler; <https://www.ab.gov.tr>)

8 Mart 2001'de AB Bakanlar Konseyi, Türkiye için ilk Katılım Ortaklığı kabul etti. Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesi, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerinin yanı sıra Avrupa Birliği müktesebatına uyum sağlamak için kısa ve orta vadeyi yerine getirme gereği de öncelikleri arasında yer aldı. Yaklaşık iki hafta sonra, 19 Mart 2001'de Türkiye, Katılım Ortaklığı Belgesine yanıt olarak ilk ulusal programı kabul etmiştir. Kopenhag, siyasi ve ekonomik kriterlerine ek olarak, müktesebata uyum için kısa ve orta vadeli adımlar belirlemiştir.

2002 yılının Aralık ayında yapılan Kopenhag zirvesi de adaylık süreci için önemli bir zirve oldu. Kopenhag Zirvesi'nin Rapor sonuçlarında, rapor ve komisyonun tavsiyesi temelinde, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verilirse, zirve Aralık 2004'te yapılacak ve söz konusu gecikme müzakereleri olmadan başlayacak ifadesi yer aldı. Bu önemli bir dönüm noktası olacak ve şartların yerine getirildiğinin bildirilmesi üzerine artık müzakere süreci safhasına geçilecekti. 2004 yılı Ekim ayında Avrupa Komisyonu, Türkiye'nin siyasi kriterlerini ve Birlik ile katılım müzakerelerinin başlatılmasını öneriyor. 16-17 Aralık 2004 Brüksel'deki zirvede Türkiye'nin siyasi kriterlerinin tarihi yeterli getirildiği doğrulandı ve bunun yerine 3 Ekim 2005'te katılım müzakerelerine başlanmasına karar verildi.

Dönemin Devlet Bakanı Ali Babacan, Avrupa Birliği ile yapılacak tam üyelik müzakerelerinde “Başmüzakereci” görevini yürütmekle görevlendirildi ve bu göreve getirilen ilk isim oldu.

29 Temmuz 2005 AB tarafından 1 Mayıs 2004 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması, yeni AB üyelerini de kapsayacak şekilde genişletilecek olan Ek Protokolün uygulanmasına yönelik olarak Gümrük Birliği ve Türkiye'nin genişlemesine uygun olarak adapte edilecektir. İmza, aynı gün Ek Protokolde atıfta bulunulan GCASC'nin tanınması anlamına gelmeyeceğine dair bir bildirin bulunmasıyla AB Konseyi

Başkanlığına iletildi. AB ve Türkiye, 29 Temmuz 2005 tarihli bildiriye yanıt olarak bir bildiri yayınladı. Bildirge, tüm AB Üye Devletlerinin tanınmasını ve katılım sürecinin önemli bir bölümünü içeriyordu.

Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetlerarası Konferans ile Avrupa Birliği, Türkiye ile müzakere sürecini başlatma kararı aldı.

2.4 Türkiye'nin Müzakere Süreci

Türkiye'nin 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması ile başlayan Avrupa serüveni, siyasi istikrarsızlıklar, darbeler, muhtıralar gibi etmenler yüzünden sekteye uğramış, 1987 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğuna tekrar tam üye olmak için başvuru yapılmıştı. Yıllar süren bu serüven 1999 yılına gelindiğinde Helsinki'de yapılan zirve ile Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi ile canlanmış, 2004 yılında Brüksel'de yapılan zirvenin ardından Türkiye'nin 3 Ekim 2005'te müzakere sürecine başlayacağı karara bağlanmıştı. 6 Ekim 2004 tarihinde yayınlanan ilerleme raporunda Türkiye ile müzakerelerin başlaması için gerekli siyasi kriterlerin yerine getirildiği ve müzakere sürecinin başlatılabileceği değerlendirildiği yapılmıştı. (Avrupa Birliği 2004 İlerleme Raporu, 4) Türkiye tarafından heyecan yaratan bu gelişme, 50 yıllık rüyanın sonucuna belki de en çok yaklaşılan dönemine girilmesi anlamına geliyordu.

3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan zirvede Türkiye ile müzakere süreci başlatılmıştır. Müzakerelerin nasıl yürütüleceği yine aynı tarihte karar bağlanan Müzakere Çerçeve Belgesi'nde detaylı olarak açıklanmıştır (<https://www.ab.gov.tr>). Müzakereler, 20 Ekim 2005'te başlayan Tarama Süreci ile fiili olarak başlatılmıştır. Tarama süreci, AB tarafından belirlenen 35 fasıldaki tüm başlıkların değerlendirilmesini kapsar ve hangi fasılda ülkenin hangi durumda olduğunu ortaya koyan bir süreçtir. Tarama süreci yaklaşık bir yılın ardından 13 Ekim 2006 tarihinde tamamlanmış ve ayrıntılı bir tarama takvimi üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

Fasıllar, müzakere süresince AB Konseyi tarafından aday ülkelerin kriterleri yerine getirebilme durumuna göre açılır ve yine Konsey tarafından her fasıl için ayrı ayrı yapılan değerlendirmelerde kapanış kriterlerini yerine getirmiş olma durumuna göre geçici olarak kapatılır. Üye ülkelerden sadece bir ülke dahi ilgili fasılın açılışını veya kapanış ile ilgili olumsuz görüş beyan ederse ilgili fasılın açılmasını ya da kapanmasını engelleyebilmektedir. Tarama sürecinin devam ettiği dönemde 12

Haziran 2006 tarihli Zirve’de “Bilim ve Araştırma” başlıklı fasıl açılmış ve geçici olarak kapatılarak ilk kapatılan fasıl olmuştur.

Türkiye’nin katılım müzakerelerinde 16 fasıl hâlihazırda müzakereye açılmış, yalnızca bir fasıl geçici olarak kapatılmıştır.

Tablo 3. 1 Mart 2019 tarihi itibarı ile Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum

Açılan Fasıllar		Ek Protokol Kararının Açılış Kriteri Olduğu Fasıllar	
25	Bilim ve Araştırma (Geçici Olarak Kapatıldı)	1	Malların Serbest Dolaşımı
20	İşletme ve Sanayi Politikası	3	İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi
18	İstatistik	9	Mali Hizmetler
32	Mali Kontrol	11	Tarım ve Kırsal Kalkınma
21	Trans-Avrupa Ağları	13	Balıkçılık
28	Tüketicinin ve Sağlığın Korunması	14	Taşımacılık Politikası
6	Şirketler Hukuku	29	Gümrük Birliği
7	Fikri Mülkiyet Hukuku	30	Dış İlişkiler
10	Bilgi Toplumu ve Medya	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Tek Taraflı Bloke Ettiği Fasıllar	
4	Sermayenin Serbest Dolaşımı		
16	Vergilendirme	2	İşçilerin Serbest Dolaşımı
27	Çevre	15	Enerji
12	Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı	23	Yargı ve Temel Haklar
22	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	24	Adalet, Özgürlük ve Güvenlik
17	Ekonomik ve Parasal Politika	26	Eğitim ve Kültür
33	Mali ve Bütçesel Hükümler	31	Dış Güvenlik ve Savunma Politikası
Siyasi Blokaja Tabi Olmayan Fasıllar			
5	Kamu Alımları	34	Kurumlar Müzakerelerin Sonunda)
8	Rekabet Politikası	35	Diğer Konular (Müzakerelerin Sonunda)
19	Sosyal Politika ve İstihdam		

Kaynak:

https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/yatay_muzakere_tablosu_30_06_2016_tr.pdf

AB Konseyi ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY)⁴ engellemeleri nedeniyle 14 fasıl bloke edilmiş durumdadır. AB Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyinde 11 Aralık 2006 tarihinde alınan karar uyarınca EK Protokol’ün uygulanması 8 fasıl için açılış, diğer tüm fasıllar için ise kapanış kriteri olarak

⁴ GKRY, Türk Yönetimi olarak tarafından tanınmadığı için Türk resmi belgelerinde bu ifade kullanılmaktadır.

belirlenmiştir. Bu nedenle Bilim ve Araştırma başlıklı fasıldan sonra müzakereye açılan hiçbir fasıl geçici olarak kapatılamamıştır. Söz konusu kararda, “*Konsey, Türkiye, AB-Türkiye Ortaklık Anlaşması Ek Protokolünde yer alan ve Kıbrıs, Türkiye Cumhuriyeti Kıbrıs Cumhuriyeti de dahil olmak üzere on üye ülkeyi kapsayacak şekilde genişleyen taahhütler için gümrük birliğini yerine getirmiştir.*” ifadesi yer almıştır. (Press Release of Council Meeting; <http://europa.eu>)

11 Aralık 2006 tarihli Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi kararı ile; Malların Serbest Dolaşımı (1), İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi (3), Mali Hizmetler (9), Tarım ve Kırsal kalkınma (11), Balıkçılık (13), Taşımacılık Politikası (14), Gümrük Birliği (29), Dış İlişkiler (30) başlıklı fasıllar askıya alınmıştır.

Ayrıca, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), 8 Aralık 2009 tarihli Genel İşler Konseyi toplantısında 6 fasılda ilerleme kaydedilmesini tek taraflı olarak bloke ettiğini ve ilişkilerin normalleşmesi şartına bağladığını beyan etmiştir. Söz konusu beyan ile GKRY, İşçilerin Serbest Dolaşımı (2), Enerji (15), Yargı ve Temel Haklar (23), Adalet, Özgürlük ve Güvenlik (24), Eğitim ve Kültür (26), Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası (31) başlıklı fasılları tek taraflı olarak bloke ettiğini açıklamıştır.

Türkiye için 33 fasıldaki tarama süreci 2006 yılında bitmiş olmasına rağmen, 8 faslın tarama sonu raporu Konsey’de beklemekte ve tarama sonu raporları Konsey’de onaylanmadığı için de bu fasıllardaki muhtemel açılış kriterlerinin de resmi olarak Türkiye’ye bildirilmediği anlamına taşımaktadır (Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr>).

AB Konseyi’nin EK Protokol kararı nedeni hiçbir faslın geçici olarak kapatılamamasının yanında, İşletme ve Sanayi Politikası (20) ve Trans-Avrupa Ağları (21) fasılları teknik olarak kapatılmaya hazır durumda olduğu Türkiye Cumhuriyeti Avrupa Birliği Bakanlığınca ifade edilmektedir. Bakanlık ayrıca, Şirketler Hukuku (6), İşletme ve Sanayi Politikası (20), Trans- Avrupa Ağları (21), Tüketicinin ve Sağlığın Korunması (28), Mali Kontrol (32) başlıklı 5 fasılda kapanış kriterlerinin komisyon tarafından yazılı olarak teyit edildiğini de bildirmektedir (Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr>).

Müzakerelerde mevcut durum Türkiye açısından iç açıcı olmayıp, müzakerelerin yavaş ilerlemesi ve sürekli ek şartların gündeme getirilmesi Türkiye’nin zaman zaman tepkisine neden olmuştur. Son olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip

Erdoğan, müzakerelerin uzamasına tepki göstermiş ve gerekirse müzakere sürecini halkoylamasına götürülebileceğini belirtmiştir (Erdoğan; AB Müzakerelerini Referanduma Götürebiliriz, <http://www.bbc.com>)

2.5 Yapılan Reform Çalışmaları

Resmi müzakere sürecine başlayan her aday ülkenin, üyelik kriterleri olarak da bilinen Avrupa Birliği hukuk sistemine uyumlu, idari, adli, ekonomik ve aday ülke için gerekli görülen diğer şartları yerine getirmesi beklenir (Steps Towards Joining, <https://ec.europa.eu>). Bu süreç, Türkiye için de aynen geçerli olmuş ve Avrupa Komisyonu tarafından gerekli görülen reformsal gereklilikler karşılanmaya çalışılmıştır. Bu reformlar arasında birden fazla yasanın birlikte ele alınmasına imkân sağlayan “AB Uyum Paketleri” adıyla da anılan reformsal paketleri önemli bir yer tutmuştur. Bireyin Avrupa standartlarına uygun bir şekilde kendisini ifade edebilme özgürlüğü, sosyal ya da amaçsal koşullarla dernek kurabilme ve toplum ve kanun önünde kadın erkek ayrımı gözetmeksizin herkesin birey olarak eşit görülmesini amaçlayan yasa paketleri etkili olmuştur. Türkiye’de reform süreci üç ana aşama şeklinde biçimlenmiştir. İlk olarak 80’li yıllar sonrasında yapılan devletin iç piyasaya dönük dışa kapalı olan ekonomik tutumunun yerini dünyayla entegre bir şekilde devam etmesini amaçlayan yasal-yapısal değişiklikler. Daha sonra devletin kendisini ekonomik rollerde yeniden tanımladığı, kamusal olarak etkin ve verimli çalışmayı amaçladığı ikinci dönem ve son olarak Avrupa’ya uyum çalışmalarını teşvik edici ve itici güç olduğu bürokratik yaklaşımdan vatandaş odaklı, hesap verebilir ve performansı amaçlayan üçüncü dönem olarak adlandırılmıştır (Şakar ve Genç, 2015: 341-359).

Türkiye’de, özellikle AB üyelik yolunun açılmasının ardından Kopenhag siyasi kriterleri de dahil olmak üzere birçok alanda temel reformlar gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz, dönem itibarıyla, toplumun tüm kesimlerinin ve siyasi iradenin reform sürecini desteklemesi ve sendika üyeliğine karşı olumlu bir tutum sergilemesi, bu reformların gerçekleştirilmesinde de etkili olmuştur. Bilhassa ekonomik, siyasi, idari ve adli anlamda oldukça gelişmiş olan Avrupa topluluğunun içinde yer almak amacıyla gerçekleştirmiş olduğu reformlar Türkiye adına oldukça faydalı olarak nitelendirilebilir. Kuruluşundan beri asli amaçlarından olan muasır medeniyetler

seviyesine ulaşma hedefine, özellikle 2001-2006 yılları arasında hız kazanmış olan etkileyici bir değişim süreci ile bir adım daha yaklaşmıştır.

Türkiye'nin yapmış olduğu reformların toplamış olduğu övgüler Avrupa Birliği'nin ilerleme raporlarında açıkça görülmektedir. 2001 yılında kabul edilen anayasa değişikliğinin getirdiği düşünce, ifade ve basın özgürlüğündeki devrimsel değişiklikler, barış zamanında ölüm cezasının kaldırılması, azınlıkların haklarının koruma altına alınması, farklı dillerde yapılacak yayınlara imkân tanınması, ülkemizin güneydoğusunda uygulanan OHAL'in kaldırılması gibi olumlu adımlar 2002 ve 2003 yıllarındaki ilerleme raporlarında yer alarak Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye karşı olan tutumunda oldukça olumlu etkiler yaratmıştır.

Bununla birlikte Türkiye için uluslar arası alanda ciddi bir sorun olan Kıbrıs sorununun çözümü için ortaya çıkan Annan Planı'na⁵ Türkiye'nin ciddi olarak yaklaşması fakat Rum ve kesimin bu konudaki çekimser tavrı da Türkiye'nin bu süreçte elini oldukça güçlendirmiş ve reformist adımlar atmaktaki gayret ve azmini gözler önüne sermiştir.

Yapılan reform çalışmaları ile Türkiye'de adeta sessiz bir devrim gerçekleştirilmiştir. Sivil toplumun yönetime katılımını kolaylaştıran İl Danışma Meclislerinin kurulması, Milli Güvenlik Kurulunun yapısı ve işleyişinin değiştirilmesi ve çoğunluğu sivillerden oluşan yürütme yetkisi olmayan bir danışma organı haline dönüştürülmesi, Türkçe bilmeyen sanıklara tercüman hakkı tanınması, Bilgi Edinme Kanunu ile vatandaşların bilgiye erişiminin önündeki engellerin kaldırılması, kamu görevlilerinin uyması gereken kulları belirlemek ve bunları gözetlemekle görevli Kamu Görevlileri Etik Kurulu oluşturulması gibi birçok olumlu gelişme ve reform çalışması ilerleme raporlarında yer bulmuştur. İnsan hakları ve temel hak ve özgürlükler konusunda yapılan ciddi reformlar ile en çok atıfta bulunulan sorun olan Kürt meselesi, yapılan düzenlemelerle olumlu yönde gelişme sağladı. TRT, Kürtçe'nin de içerisinde olduğu 5 farklı dilde yayın yapmaya başlaması. Kürt Dili kursları, ardından Kürt dili dersleri devlet okullarında ve üniversitelerde okutulmaya başlaması, yerel kanallara da Kürtçe yayın hakkı tanınması gibi yenilikler sorunun çözümü konusunda olumlu ilerlemeler olarak raporlara yansımıştır. Yine önemli bir sorun olan

⁵ Kıbrıs Meselesinin Çözümü için dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan ve adadaki bütünleşme planıdır ve Annan Planı olarak anılmaktadır. Annan Planı: <http://www.hri.org>

yolsuzlukla mücadele konusunda Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Temmuz 2016'da yürürlüğe girmiştir. Yapılan tüm reform ve çalışmalardan 2002 ve 2006 yılları arasında yayınlanan ilerleme raporlarında övgüyle bahsedilmiştir.

2.6 Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Avrupa birliği mali ve sosyal gelişmişlik düzeyi birbirinden farklı olan ülkelerden oluşmaktadır, bu sebeple Avrupa birliği üye olan ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerini dengelemek ve genel olarak birliğin ekonomik kalkınmışlık oranını geliştirmek için gerekli gördüğü ülkelere mali yardımlar sağlamaktadır. Ayrıca resmi adaylık statüsü kazanmış ülkelere de bu yardımlardan faydalanabilmektedir. 1999 Helsinki zirvesinde resmi olarak aday statüsü kazanan Türkiye'de bu yardımlardan faydalanabilmektedir.

Türkiye'nin aldığı mali yardımları genel olarak 4 dönem şeklinde sınıflandırabiliriz. (Türkiye - AB Mali İşbirliği, <https://www.ab.gov.tr>)

1964-1995: Türkiye - AT ortaklık antlaşmasının imzalandığı 1963 yılından Gümrük Birliği antlaşmasının yürürlüğe girdiği 1996 yılına kadar olan bu döneme ait mali yardımlar genel olarak mali protokollerden yararlanılarak kredi şeklinde kullanılmıştır.

1996-1999: Gümrük birliğinden adaylık statüsü kazanılan döneme kadar olan süreyi kapsayan bu yardımlar Gümrük Birliği'ne bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçların giderilmesine yöneliktir. Çoğu kredi olarak kullanılan bu dönemdeki yardımların toplam tutarı yaklaşık 750 milyon avrodur. Yapılan yardımlar önceki dönemde olduğu gibi genel olarak kredi şeklindedir. Buna ek olarak Mediterranean Economic Development Area olarak adlandırılan Avrupa-Akdeniz ortaklığı kapsamında 376 milyon avro tutarındaki hibelerden ayrıca Avrupa Yatırım Bankasının sağladığı EUROMED sistemi ile 205 milyon avro tutarında krediden faydalanılmıştır.

2000-2006: 2001 yılından bu yana, Türkiye nitelikli araçların hibe finansmanını kullanmaya başlamıştır. Türkiye'nin üyelik sürecini yapmak için yasal ve kurumsal düzenlemelere ilişkin Türkiye projesi 177 milyon avro ile verilecekti. Türkiye, 2002-2006 döneminde yaklaşık 1,3 milyar avro 164 projenin uygulanmasında finansal destek amacıyla kullanılmıştır.

Tablo 4. 2002-2006 Döneminde Türkiye Tarafından Kullanılan AB Mali Yardımları (milyon avro)

Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	TOPLAM
Bütçe	126	144	250	300	500	1.320
Proje Adedi	18	28	38	35	45	164

Kaynak: Türkiye - AB Mali İşbirliği, <https://www.ab.gov.tr>

Söz konusu finansal desteğin %30'u kurumsal yapılanma, %35'i AB müktesebatına uyum ve %35'i de ekonomik ve sosyal uyumun sağlanması amacıyla kullanılmıştır. Fonların diğer bir amacı da Türkiye'nin topluluk programlarına katılımının kolaylaştırılması şeklinde ifade edilmiştir. Katılım Öncesi Yardımlar, Ulusal Programda yer alan taahhütlerin gerçekleştirilmesi ve Katılım Ortaklığı Belgesindeki önceliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca, sosyal ve ekonomik uyum niteliğindeki çalışmaların "Ön Ulusal Kalkınma Planı"ndaki stratejik çerçeveye uygun olması şartı da gözetilmiştir. Topluluğa üye olmayan Avrupa-Akdeniz ortaklığı çerçevesindeki MEDA-II Programı kapsamında yapılan yardımlar da bu süreçte devam etmiştir. Bu program çerçevesinde Türkiye'ye 2000-2006 döneminde kullanılmak üzere ayrılan miktar yaklaşık 890 milyon avro olmuştur. Türkiye'nin adaylık statüsü kazanmasının ardından 2002 yılından itibaren MEDA programı kapsamının dışında bırakılmasına karar verilmiştir.

Türkiye, bu dönemde reform sürecinin etkisiyle Avrupa Birliği ile katılım müzakerelerine Ekim 2005'te başlamıştır. Üyelik yolunda atılan adımlar, hem reformların niteliğini hem de miktarını ve bu reformları desteklemek için sağlanan mali yardımı etkilemiştir. Ulaşımdan enerjiye, tarım politikalarına ve halk sağlığına kadar birçok alanda AB ile uyum sürecini iyileştirmeyi amaçlayan toplumun birçok kesimini etkileyen idari ve yasal düzenlemeler artarak devam etmiştir. Toplumu bu değişikliklere hazırlamak için sağlanan mali yardım miktarı da bir önceki döneme göre önemli ölçüde artmıştır.

2007-2013: Bu dönemin bütçe dönemi ile Avrupa Birliği mali yardım sistemini aday ülkelere değiştirmiş, aday ve potansiyel aday ülkelere mali yardım basitleştirilip IPA adı altında birleştirilmiştir. 2007-2013 yılları arasında toplam hacmi 11 milyar doların üzerinde olan bu fon, Hırvatistan, Bosna, Arnavutluk, Makedonya, Kosova, Sırbistan ve Türkiye gibi bu süreçte olan ülkelere PHARE, ISPA, SAPARD gibi daha önceki fon kanallarını kapsayıcı niteliktedir. Bu fonun yaklaşık yarısını oluşturan 4,8

milyar avro, nüfus ve yüzölçümü büyüklüğü dikkate alınarak Türkiye 'ye ayrılmıştır. IPA kapsamında verilen mali yardımlardan faydalanabilmek için, ilgili ülkenin gerekli idari yapıları oluşturma yükümlülüğü bulunmaktadır.

2.7 AB VE TÜRKİYE ARASINDAKİ GERİ KABUL ANLAŞMASI

AB Konseyi, 28 Kasım 2002'de, Komisyon'a, Türkiye ile müzakere yetkisini vermesiyle geri kabul anlaşması imzalanması için süreç başlamıştır. Mart 2003 tarihinde AB, hazırladığı geri kabul anlaşmasının taslağını Türkiye'ye göndermiş ve bir yıl sonra Türkiye, bahse konu anlaşma için müzakere yolunu açmıştır. Bunun üzerine 10 Mart 2005 yılında AB tarafından gönderilen "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" önerisi 27 Mayıs 2005 tarihinde Brüksel'de müzakere edilmeye başlanmıştır. Görüşmelerin ikinci turu, 28 Mart 2006, üçüncü turu 30 Haziran 2006 ve dördüncü turu da 7-8 Aralık 2006 tarihinde gerçekleşmiştir. Ancak Aralık 2006 yılında müzakereler durdurulmuştur. Müzakereler, 17 Aralık 2009'da yeni taslak metnin gönderilmesinin ardından yeniden başlamıştır. Görüşmelerin beşinci turu 19 Şubat 2010 tarihinde Ankara'da, altıncı turu 19 Mart 2010 tarihinde Ankara'da ve yedinci turu da 17 Mayıs 2010 tarihinde Brüksel'de yapılmıştır. 14 Haziran 2011 tarihinde geri kabul anlaşmasının metni hazırlanarak müzakereler sona ermiştir. 21 Haziran 2012 tarihinde paraf edilen anlaşma, 16 Aralık 2013 tarihinde taraflarca imzalanmıştır.

2.7.1 Geri Kabul Anlaşmasının Müzakere Sürecini Sekteye Uğratan Etkenler ve Uzlaşma Yöntemleri

Türkiye ve AB arasında geri kabul anlaşmasının müzakere sürecinin tamamlanması yaklaşık 9 yıl sürmüştür. Ayrıca 2006 yılında Türkiye tarafından müzakereler Şubat 2010 yılına kadar durdurulmuştur. Bu durumda genel bir değerlendirme yapıldığında AB'nin Türkiye'yi geri kabul anlaşmasını imzalamaya ikna etmesinin zor olduğu ve taraflar arasında çıkar çatışmalarının yaşandığı söylenebilir. Bu durumda akla başlıca şu sorular gelmektedir: Türkiye'nin müzakere sürecinden beklentileri nelerdi? Müzakere sürecini neden 2006 yılında durdurdu?

Müzakere sürecine başta olumlu bakmayan Türkiye geri kabul anlaşmasını imzalamaya nasıl ikna oldu?

2.7.2 Geri Kabul Anlaşmasının Müzakere Sürecini Sekteye Uğratan Etkenler

Türkiye'nin AB ile geri kabul anlaşmasını imzalama süreci, Türkiye'nin bazı hususlarda haksızlığa uğradığını ve tarafların külfeti eşit olarak paylaşmadığını düşünmesi sebebiyle oldukça sancılı geçmiştir. Türkiye'nin anlaşmayı imzalamaya sıcak bakmaması ve anlaşma ile ilgili çekinceli kaldığı hususlar alt başlıklar halinde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.7.2.1 Türkiye'nin AB Üyeliği İle İlgili Belirsizlik

Türkiye'nin geri kabul müzakerelerine yönelik olumsuz tavrının en temel nedenlerinden biri, bu anlaşmanın tamamlanması sürecinde standart bir uygulama haline gelen koşulluluk politikasının sonucunda sunulmasını beklediği AB üyeliğinin gündemde dahi olmaması ve bazı üye devletlerce üyeliğinin istenmemesidir. İmtiyazlı ortaklık gibi teklifler ya da AB'nin Kıbrıs olayına yaklaşımı, Türkiye tarafından provokasyon ve hakaret olarak algılanmıştır. Bunun sonucunda Türkiye'nin AB üyeliğine yönelik kamu desteği de son yıllarda azalmıştır. Kirişçi, AB üyeliği konusundaki bu belirsizliğin, Türk yetkililerin, düzensiz göç konusunda işbirliğinde AB'nin Türkiye'yi düzensiz göçmen çöplüğü olarak kullanmasından korkması sebebiyle motivasyonunu düşürdüğünü ve AB'ye yönelik büyük bir güvensizlik yarattığını ileri sürmektedir.

2.7.2.2 AB'nin Diğer Aday Ülkelere Tanıdığı Vize Serbestliğini Türkiye'ye Tanımaması

Türkiye, AB tarafından Schengen vizesi uygulamasına tabi tutulan tek aday ülkedir. Bununla beraber, bazı AB üyesi ülkelere vize muafiyeti uygulayan Türkiye'nin, vize politikasının mütakabiliyet esasına dayanmadığı ortadadır (Bürgin, 2012: 886). AB'nin Batı Balkan ülkelere göre daha önceden adaylık süreci başlamış olan Türkiye'yi vize rejimine tabii tutup, Batı Balkan ülkelere (Kosova hariç) vize muafiyeti tanınması Türkiye'ye yönelik çifte standartlı bir yaklaşım olduğunu düşündürmektedir.

2.7.2.3 AB'nin Türk Vatandaşlarına Yönelik Vize Uygulamasının Hukuki Dayanağının Tartışmalı Olması

Türkiye'nin AET ile 1970 yılında imzaladığı ve 1 Ocak 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 41. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “*Akit Taraflar, aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest edimine yeni kısıtlamalar koymaktan sakınırlar*” hükmüne istinaden belli kategorideki Türk vatandaşlarının vizesiz Avrupa ülkelerine giriş hakkının olduğunu teyitlemektedir (Erdenir, 2013: 473). Türkiye- AB ortaklık hukukundan doğan bu hak, Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine giden göçmen akınının kontrol altına alınmasında, 1973-1974 yılında yapılan işçi akınının durdurularak işçilerin Türkiye'ye geri dönmeleri için teşvik sunulması yönündeki önlemlerin başarısız olması ve aile birleşimlerine yüksek doğum oranlarının eklenmesi ile Avrupa'da Türk nüfusunun hızla artmaya devam etmesi sonucunda başta Almanya olmak üzere bazı üye ülkeleri rahatsız etmeye başlamıştır (Bürgin, 2012: 890). Buna ek olarak, Türkiye'de 12 Eylül 1980 yılında yaşanan askeri darbe sonucunda, Avrupa ülkelerine siyasi sığınma talep edenlerin sayısı 58.000'lere ulaşmıştır. Bu durum karşısında Almanya, Türkiye ile ikili vize anlaşmasını feshederek 1957 tarihli Avrupa Konseyi Anlaşması'nın 7. maddesine istinaden 5 Ekim 1980 tarihi itibariyle Türk vatandaşlarını vize rejimine tabii tutmaya başlamıştır (Ekinci, 2016: 16). Diğer Batı Avrupa ülkeleri de Türk vatandaşlarına vize uygulaması hususunda Almanya'yı takip etmiştir. Bu konuyla ilgili mağduriyet yaşayan Türk vatandaşları, ABAD'da bireysel olarak yargı yoluna başvurmuştur (Erdenir, 2013: 476,477). Bu başvuruların sonucunda, ABAD tarafından belli kategorideki Türk vatandaşlarına ilgili AB ülkeleri tarafından uygulanan vize uygulamalarının hukuka uygun olmadığına karar verilen dava örnekleri mevcuttur. Türkiye açısından AB ile yaşadığı vize sorununun bir diğer uzantısı da 1995 yılında uygulanmaya başlanan Gümrük Birliği'dir. Gümrük Birliği'ne göre malların serbest dolaşımı AB içerisinde mümkünken; bahse konu malların üreticilerinin seyahatleri vize engeline takılmaktadır. Buna karşılık Avrupalı iş adamlarının vize engeli olmaksızın Türkiye'de serbest dolaşım hakkına sahip olması ise karşılıklı ticarete eşitsiz bir durum yaratmaktadır (Erdenir, 2013: 473).

2.7.2.4 AB Būnyesinde Standartlaşan Vize Kolaylaştırma ve Vize Serbestleştirmesini İçeren Geri Kabul Paketinin Türkiye İçin Uygulanmaması

Daha önce bahsedildiği üzere AB, düzensiz göçle mücadele kapsamında koşulluluk politikası çerçevesinde kaynak ülkelerin geri kabul anlaşmasını imzalamasını sağlamak için ödül olarak vize kolaylaştırma ve akabinde vize serbestleştirme teşviklerini uygulamıştır. Batı Balkan ülkeleri için standartlaşan ve başarıya ulaşarak vize serbestleştirilmesi ile sonuçlanan bu geri kabul paketi, Türkiye'ye aynı şekilde sunulmamıştır. Batı Balkan ülkeleri için geri kabul ve vize kolaylaştırma anlaşmaları aynı zamanda 2008 yılında yürürlüğe girmiş ve vizesiz seyahat için ilk adım atılmıştır. 1 yıl sonra Aralık 2009'da Sırlar, Makedonyalılar ve Karadağlılar için; 2 yıl sonra da Arnavutluk ve Bosna Hersek için AB ülkelerine giriş için vize zorunluluğu kaldırılmıştır. Komisyon Türkiye'ye de geri kabul anlaşması karşılığında vize kolaylaştırma teklifinde bulunmuştur. Ancak; Balkan ülkelerine uygulananın aksine vize kolaylaştırma görüşmeleri, Türkiye'nin geri kabul anlaşmasını imzaladıktan sonra başlaması öngörülmekte idi. Üstelik vize kolaylaştırma, Türk hükümeti için kendi başına güçlü bir teşvik değildi. Komisyonun vize kolaylaştırma teklifi, Türk yetkililerince, üye ülke olabilecek perspektifte olmayan üçüncü ülkelere sunulan bir araç olarak algılanmasından dolayı aday ülke olan Türkiye'nin statüsü hakkında endişe yaratmıştır (Erdenir, 2013: 473). Çünkü Türkiye, Batı Balkan ülkelerinden daha önce aday ülke statüsünü (1999) kazanmış, geri kabul görüşmelerine çok önceden başlamış (2002) ve AB ile ortaklık anlaşması çerçevesinde sıkı kurumsal ilişki kurmuş bir ülke olarak AB üyeliğini beklerken sonunda vize serbestliğini bile içermeyen vize kolaylaştırma önerisini yeterli görmemiştir. Hatta dönemin AB Komisyonu'nun Genişlemeden sorumlu üyesi Stefan Füle ile birlikte ortak basın toplantısı düzenleyen dönemin Türk Dış İşleri Bakanı Davutoğlu, "Gerek Ankara Protokolü, gerek Katma Protokol, gerekse Gümrük Birliği ve bu hukuki zemin üzerindeki çalışmalar, Türkiye'ye de aynı Batı Balkanlar'daki gibi, onlardan daha öncelikli olarak bir vize muafiyeti yaklaşımı benimsenmesini gerekli kılıyor" şeklinde açıklamada bulunmuştur (Bürgin, 2012: 884).

2.7.2.5 Türkiye'nin Tampon Bölge veya Düzensiz Göçmen Çöplüğü Olarak Kullanılacağı Yönündeki Algı

Daha önceki başlıklarda istatistiksel verilerle de bahsedildiği üzere Türkiye, düzensiz göçmenler için Avrupa ülkelerine yasa dışı yollardan geçişlerde en çok kullanılan transit ülkelerden biridir. Bu nedenle AB açısından Türkiye, düzensiz göçle mücadelede geri kabul anlaşması imzalanması gereken en kritik ülkelerden biri olarak görülmektedir. Ancak Türkiye açısından geri kabul anlaşması, kendi ülkelerindeki istikrarsızlıklar sebebiyle, genellikle geri gönderilemeyecek çok sayıdaki düzensiz göçmeni geri kabul etmek zorunda kalmak anlamına gelmektedir. Ayrıca, AB üyeliğinin gerekliliklerinden biri olan geri kabul anlaşmasının bu koşullarda Türkiye tarafından imzalanması, AB üyeliği ödülünün garantisi olmadan AB' nin taleplerinin yerine getirilmiş olması demektir. Üstelik AB'nin geri kabul anlaşması imzaladığı üye devletlere teklif ettiği vize serbestleştirme diyalogu ödülü, Almanya ve Fransa gibi bazı üye devletlerce reddedilmiştir. Bu durum, Türkiye'nin AB üyeliği hakkında sürmekte olan muhalefeti iyice ortaya çıkararak, Türk yetkililerince, AB'nin Türkiye'yi tampon bölge ve düzensiz göçmenler için çöplük olarak kullanmak istediği yönünde algı oluşmasını desteklemiştir.

2.7.3 Müzakerelerde Uzlaşma Süreci ve Geri Kabul Anlaşmasının İmzalanması

AB Komisyonu, 2003 yılında Türkiye'yi geri kabul anlaşmasının taslağı üzerinde görüşmeleri başlatmaya davet etmiştir. Ancak, Türkiye bu davete, 2004 yılının Mart ayına kadar resmi olarak cevap vermemiştir. Türkiye'nin buradaki tavrının başlıca nedeni, Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçen düzensiz göçmenlerin sayısının sürekli artması ve bu göçmenlerin geri gönderileceği menşe ülkeleri ile geri kabul anlaşmasının olmaması sebebiyle transit ülke konumundan hedef ülke konumuna geçecek olmasının yarattığı kaygıdır. Bu nedenle Türkiye, AB ile imzalayacağı geri kabul anlaşmasında üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne sıcak bakmamaktaydı. Ancak AB Komisyonu, ikili ilişkilerini ve diplomatik taktikler kullanarak Türkiye'yi geri kabul anlaşması imzalamaya ikna etmeleri için üye devletlere baskı yapmıştır (Bürgin, 2012: 889).

Komisyon'un bu hamlesi sonuç vererek geri kabul anlaşması ile ilgili resmi müzakereler 27 Mayıs 2005'te başlamıştır. Ancak 2006 yılının Aralık ayında yapılan 4. turdan sonra müzakereler Türkiye tarafından dondurulmuştur. İçişleri Bakanlığı

kayıtlarında, Türkiye'nin, üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin hükmün, kaynak ülkelerle ikili geri kabul anlaşmalarının imzalanmasından sonra yürürlüğe girmesine yönelik talepleri sebebiyle müzakerelerin dondurulduğu şeklinde yer (Bürgin, 2012: 884) almaktadır. Geri kabul müzakerelerinin dondurulmasında, Türkiye'nin bu talebinin yanı sıra Kıbrıs Rum Kesimi'nin uçaklarına ve gemilerine, havalimanlarını ve limanlarını kullandırmaması sebebiyle AB tarafından 8 müzakere faslına askıya alma kararının da büyük etkisi olmuştur.

Bu süre zarfında Türkiye üzerinden AB'ye düzensiz göç akımında artış olması Türkiye ile geri kabul anlaşmasının imzalanmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Bu duruma paralel olarak Avrupa Konseyi'nin 18 Şubat 2008 tarihli katılım ortaklığına ilişkin kararında kısa vadedeki önceliklerinde, Türkiye ile acilen geri kabul anlaşması imzalanması hükmü yer almaktadır (Ekşi, 2016: 37). Müzakerelerin yeniden başlatılmasında Komisyon'un üye ülkeler üzerinde yoğun bir etkisi olmuştur. Komisyon, vize serbestisi konusunda üye ülkeleri ikna edemese de Türkiye'ye vize kolaylığı teklifinde bulunmuştur. Ancak bahse konu vize kolaylığı diyalogu, Balkan ülkelerine uygulananın aksine geri kabul anlaşmasının imzalanmasından sonra başlayacaktı. Türkiye, bir önceki başlıkta detaylı olarak ele alınan gerekçelerinden dolayı vize serbestisi talebinde ısrarını sürdürmüş ve bu sebeple geri kabul müzakerelerinin tamamlanması uzun sürmüştür (Bürgin, 2012 : 892).

Durdurulan geri kabul görüşmelerini yeniden başlatmak için yeni teşvikler sunmak gerekliydi. 2009 yılında AB Başkanlığını temsil eden İsveç Göç ve İltica Politikaları Bakanı Tobias Billström ve Adalet ve İçişleri Komisyoneri ve Komisyon Başkan Vekili Jacques Barrot'un Ankara ziyareti ile o dönemin Türkiye İçişleri Bakanı Beşir Atalay, işbirliği paketini genişleten ortak bir deklarasyon üzerinde anlaşmışlardır (Bürgin, 2012: 892):

Üst düzey görevliler arasında hareketlilik, göç, iltica ve vize konularında düzenli bir diyalog kurulması,

Vize politikaları ve ilgili alanlarda yüz yüze görüşmeleri artırarak, 1970 Ek Protokolden kaynaklanan Türk hizmet sağlayıcılarının haklarına yönelik ABAD'ın Sosyal kararının etkin uygulanmasını garanti almaya başlayarak işbirliğinin güçlendirilmesi,

Türkiye- AB Komisyonunun geri kabul anlaşması hakkındaki resmi görüşmelerine kaldığı yerden devam etmesinin olumlu bir adım ve ortak hedefleri içeren yerinde bir sonuç olarak görülmesi,

AB ve Türkiye'nin ilgili menşe ve transit ülkelerle etkin ve uygulanabilir geri kabul anlaşmaları imzalama çabalarının birleştirilmesi,

Teknik seviyeye ulaşmış Türkiye ve FRONTEX arasındaki işleyen düzenlemenin resmi olarak onaylanması ve uygulanması.

Bu deklarasyonun akabinde 19 Şubat 2010'da 5.tur ile müzakereler kaldığı yerden devam etmiştir. 6. tur 19 Mart 2010'da ve 7. tur da 17 Mayıs 2010'da tamamlanmıştır. Müzakerelerin sonucunda 2011 yılında geri kabul anlaşmasının son haline ulaşılmış ve 21 Haziran 2012 tarihinde taraflarca Brüksel'de paraflanmıştır. Anlaşmanın paraflanma aşamasına gelinmesinde temel neden, AB'nin vize kolaylığından öteye gitmeye sıcak bakmasıdır. Çünkü anlaşmanın paraflandığı gün, Konsey, Avrupa Komisyonu'na Türkiye ile vize serbestliği diyalogunu başlatması yönünde yetki vermiştir. Ancak burada Türkiye'nin beklentisinin aksine AB, geri kabul anlaşması imzalandıktan sonra vize serbestisi görüşmelerini başlatmaktan yanaydı. Fakat Türkiye'nin anlaşmayı imzalamaması sebebiyle Konsey, vize muafiyetinin, anlaşma paraflandığında “tedrici ve uzun vadeli bir perspektifle” değerlendirileceğinin belirtilmiş olmasına rağmen, Türkiye'nin tutumunu yumuşatmak için vize muafiyetinin müzakere sürecinin başlatılmasına karar vermiştir.

Türkiye'nin geri kabul anlaşmasını imzalamaya ikna olmasının sebebi, müzakere sürecini sekteye uğratan ve ısrarlı tutumunu sürdürdüğü hususların geri kabul anlaşmasında düzenlenmesidir. Müzakere sürecinde Türkiye, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızları geri kabul etmeye hem idari ve teknik kapasite bakımından hazır olmaması hem de kaynak ülkelerle geri kabul anlaşması imzalama (Ekinci, 2016: 17-18) gerekçeleriyle anlaşmanın uygulanmasının ertelenmesini talep etmiştir. Türkiye'nin bu talebi anlaşmanın “Anlaşmanın yürürlüğe girmesi, süresi ve sona ermesi” başlıklı 24. maddesinin üçüncü paragrafında, üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar için geri kabul uygulamasının üç yıl sonra başlanacağı şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca Anlaşmanın 23. maddesinde ve ekinde yer alan Teknik Desteğe İlişkin Ortak Bildiri ile Türkiye'nin düzensiz göç akınlarının yönetiminde külfeti paylaşmak ve Türkiye'nin kurumsal ve idari kapasitesini geliştirmek adına AB

tarafından mali ve teknik destek sağlanacağı hususları da düzenlenmiştir. Türkiye'nin taviz vermediği bir diğer husus olan Türk hizmet sağlayıcılarının ortaklık hukukundan doğan vize serbestliği uygulamalarının garantiye alınmasına yönelik talebi, anlaşmaya ekli "Vize Politikası Alanında İşbirliği hakkında Ortak Beyan" başlıklı bildiriye şu şekilde düzenlenmiştir:

"Akit Taraflar, halklar arası temasları daha çok artırmak amacıyla, 19 Şubat 2009 tarihli C-228/06 sayılı Mehmet Soysal, İbrahim Savatlı ve Almanya arasındaki davada Avrupa Birliği Adalet Divanı kararının ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Türkiye arasında bir Birlik oluşturan Anlaşmaya ekli 23 Kasım 1970 tarihli Ek Protokole dayanan Türk Hizmet sağlayıcılarının haklarına ilişkin diğer ilgili kararların etkin şekilde uygulanmasını sağlamakla başlayarak vize politikası alanında ve ilgili alanlarda işbirliklerini güçlendirirler (T.C. Resmi Gazete, 02.08.2014, 29076, s.33)."

2.8 Geri Kabul Anlaşması ve Türkiye'deki Suriyelilerin Durumu

Türkiye, Mart 2011'de Suriye'de meydana gelen insani kriz sebebiyle ülkesini terk eden Suriyeliler'e "açık kapı" politikası çerçevesinde sınırlarını açmıştır. Bu politikanın sonucunda GİGM'nin 25.12.2019 tarihli verilerine göre Türkiye'de kayıt altına alınmış Suriyelilerin sayısı 3.571.030 dur.

2011 yılı Nisan ayından itibaren Türkiye'ye sığınan Suriyeliler 'in sayısı günden güne artmaya başlamıştır. 2014 yılında yürürlüğe giren YUKK öncesi dönemde, yürürlükte bulunan 1994 İltica- Sığınma Yönetmeliği'nin sorunları çözmede yetersiz kalması nedeniyle söz konusu Suriyeliler için "misafir" tanımlaması yapılmıştır. Misafir tanımlamasının yapılmasının bir diğer nedeni ise, bu kişilerin Suriye'de durum normale dönene kadar kalacakları geçici bir durum olarak öngörülmüş olmasıdır denilebilir. GİGM'nin Şekil 13'de yer alan verilerinde de yer aldığı üzere Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 2012 yılında 14.237'ye, 2013 yılında 224.655 ve 2014 yılında ise 1.519.286'ya yükselmiştir. Sayıları istikrarlı olarak sürekli artan Suriyeliler ile ilgili olarak misafir tanımlamasının yetersiz olduğu, daha somut ve kalıcı düzenlemeler yapılması gerekliliğini ortaya çıkmıştır.

4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilen ve 11 Nisan 2014 tarihinde yürürlüğe giren YUKK ile bu anlamda hukuki alanda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Kanununun 91. maddesinde geçici koruma maddesi düzenlenerek Suriyeliler için hukuki bir statü tanımlanmasına olanak sağlanmıştır. 91. maddeye göre: "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma

sağlanabilir “. Yani YUKK, kendinden önceki düzenlemelerin eksikliklerini kapatarak Suriyeliler için gayri hukuki “misafir” statüsünden yasal olarak geçici koruma statüsüne kavuşturmuştur. Kanunun aynı maddesine dayanarak oluşturulan ve 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği” ile Suriyeliler için uygulanan geçici koruma prosedürünün kapsamı detaylı olarak düzenlenmiştir. Geçici Koruma Yönetmeliği’nde, 28 Nisan 2011 tarihi kıstas alınarak bu tarihten itibaren ülkelerinde gelişen olaylar sebebiyle, Türkiye sınırlarına kitlesel veya bireysel olarak gelen veya Türkiye sınırlarını geçen Suriye vatandaşlarının, vatansızların ve mültecilerin geçici koruma kapsamına alınacağı belirtilmiştir. Ayrıca Yönetmelikte, YUKK’un 91. maddesinde, bahse konu geçici koruma işlemlerinin usul ve esasları, bu kapsamdaki kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışları, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarına ilişkin yapılacak işlemleri, kitlesel hareketlere yönelik alınacak tedbirleri ve ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki işbirliğiyle ilgili hususları düzenlenmektedir.

Türkiye- AB Geri Kabul Anlaşması, Türkiye tarafından 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne konulan coğrafi sınırlama nedeniyle mülteci statüsü tanımlanamadığından YUKK’un 91. maddesi gereğince geçici koruma statüsü tanınan Suriye vatandaşlarına etkisi olmayacaktır. Ancak, AB ülkelerine yasa dışı yollardan giriş yapan ve düzensiz göçmen statüsünde değerlendirilen Suriye uyruklu göçmenlerin geri kabul anlaşması çerçevesinde Türkiye’ye iadesi mümkün olacaktır. Bununla birlikte bu kişilerin Türkiye’ye iade tarihi anlaşma yürürlüğe girdikten üç yıl sonra söz konusu olacağı şeklinde düzenleme olmasına rağmen 18 Mart Mutabakatı ile bu tarih öne çekilmiştir.

2.9 29 Kasım Türkiye- AB Zirvesi

Türkiye ve AB’nin artan düzensiz göç akımına yönelik geri kabul anlaşmasını yürürlüğe koyması kısa vadede düzensiz göç akımının durdurulmasına etki etmemiştir. Çünkü 2015 yılında komşu ülkelerde uzun süredir yaşamakta olan, ancak o ülkelerde eğitim, sağlık ve istihdam hizmetlerine yeterli erişim sağlayamayan Suriyeli sığınmacılar da rotasını Avrupa’ya çevirerek ikinci bir göç dalgası yaratmıştır. AB’ye yönelik düzensiz göç akımında Ortadoğu, Asya ve Afrika ülkelerinin yanı sıra Suriyeli sığınmacıların da eklenmesi Akdeniz ve Ege sahillerinde trajedilere yol açmasıyla beraber Suriye iç savaşının etkileri AB ülkelerince ilk defa tecrübe edilmeye

başlanmıştır. FRONTEX verilerine göre, 2014 yılında AB sınırına yasa dışı yollardan girmeye çalışırken tespit edilen sığınmacı sayısı 280.000 iken 2015 yılının sadece Haziran ve Temmuz ayında bu sayı 340.000'i bulmuştur (Kutlay ve Akcalı, 2015: 3).

Bu göç dalgasının sona ereceği belirli bir süreyi tahmin edememe, AB'yi sınır güvenliği ve düzensiz göçle mücadele konusunda üçüncü ülkelerle işbirliği geliştirmeye itmiştir. Bu bağlamda AB, düzensiz göç yönetimini öngören ve sınır güvenliği reformlarını hızlandıran siyasi ilişkilerin güçlendirilmesine ek olarak, bazı teşvikler karşılığında Türkiye'nin en kritik ülkelerinden biridir (Ekinci, 2016: 18).

Ortak Eylem Planının “AB’ye Düzensiz Göç Akınının Önlenmesi Amacıyla İşbirliğinin Artırılması” başlıklı ikinci bölümü kapsamında ise AB; göçmen kaçakçılığının önlenmesi, Türk makamlarının gözetleme ve devriye kapasitelerinin artırılması, düzensiz göçle mücadele alanlarında Türkiye’yi daha fazla destekleme, düzensiz göçmenlerin geri dönüşlerine yönelik işbirliğinin artırılması ve AB-Türkiye vize diyalogu çerçevesinde belirlenen koşullarının karşılanması ve vize diyalogu ile uyumlu olarak iltica, göç, vize ve entegre sınır yönetimi sisteminin geliştirilmesi için sağlanan finansal yardımın artırılması konusunda taahhütler vermektedir. Aynı bölüm kapsamında Türkiye de; düzensiz göçle mücadelede sınır güvenliği ile bu kapsamda Bulgaristan ve Yunanistan ile işbirliğini artırma, uluslararası koruma başvuruları olumlu değerlendirilenlere mevzuata göre mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statülerinden uygun olanının verilmesi, uluslararası korumaya ihtiyacı bulunmayan ve geri kabul anlaşması hükümlerince Türkiye üzerinden geçişleri esnasında durdurulan düzensiz göçmenlerin geri kabulüne ilişkin prosedürlerin hızlandırılması, AB ve üye ülkeler ile bilgi paylaşımının ve işbirliğinin artırılması hususlarında taahhütler vermektedir.

29 Kasım 2015 tarihli Zirve’de, sadece Ortak Eylem Planına ilişkin karar alınmamış olup Türkiye- AB Zirvesi Ortak Sonuç Bildirisi’nde yer alan diğer hususlar genel hatlarıyla şu şekildedir:

Türkiye- AB ilişkileri arasındaki gelişmeyi ele almak adına daha sık üst düzeyli diyalog kurulması ve yılda iki kez düzenli zirveler gerçekleştirilmesi,

Dış politika, güvenlik ve terörle mücadele konularında düzenli görüş alışverişi ve işbirliğinin artırılması adına Bakan/Yüksek Temsilci/Komiser düzeyinde kapsamlı ve düzenli siyasi diyalogların gerçekleştirilmesi,

17. fasıl başta olmak üzere 2016 yılının ilk çeyreğine kadar diğer fasılların açılmasına yönelik hazırlıklar yapılması,

Türkiye- AB geri kabul anlaşmasının tam olarak uygulanmasının 1 Haziran 2016 tarihinde uygulanması ve bunun karşılığında Komisyonun Türkiye'nin yol haritasında yer alan kriterleri taşıması durumunda Türk vatandaşlarının Ekim 2016'ya kadar Schengen Bölgesi'ne vizesiz seyahat etmelerinin sağlanması,

Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik yük paylaşımının altı çizilerek finansal desteğin artırılması ve başlangıç olarak Sığınmacı Mali İmkanı adlı oluşturulan fondan Türkiye'ye 3 milyar avro verilmesi,

15 Ekim 2015 tarihli Ortak Eylem Planının harekete geçirilmesi,

Üst Düzey Ekonomik Diyalog Mekanizmasının kurulması,

Üst Düzey Enerji Diyalogu'nun ve Stratejik Enerji İşbirliği'nin ikinci toplantısının yapılması,

Gümrük Birliği'nin güncellenmesi konusundaki hazırlıkların başlatılması.

Bu sonuç bildirgesinde koşulluluk politikası çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında; 1 Ekim 2017'de uygulanması öngörülen üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin hükmün, kapasite artırımı, 3 milyar avro tutarında mali yardım ve teknik yardım karşılığında öne çekilerek 1 Haziran 2016 tarihinde uygulanmaya başlatılmasına karar verildiği dikkati çekmektedir. Geri kabul anlaşmasının hükümlerinin tamamıyla uygulanması koşuluna bağlanan vize diyalogunun başlatılmasına ilişkin tarih de böylelikle öne alınmış ve "yol haritasındaki gereklilikler karşılandığı takdirde 2016 yılının Ekim ayına kadar Türk vatandaşlarına yönelik vize uygulamasının kaldırılması hedeflenmiştir. Zirve ile ilgili bir diğer önemli husus da yeni fasılların açılmasıyla Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine ivme kazandırılması ve tarafların üst düzey zirveler ve diyalog mekanizmalarıyla düzenli olarak bir araya gelmelerinin kararlaştırılmasıdır (Ekinci, 2016: 19).

2.10 18 Mart 2016 Türkiye- AB Mutabakatı ve "1'E 1 Formülü"

Kendilerine yönelen yoğun mülteci akınına yönetmekte zorlanan AB ülkeleri, Türkiye ile geri kabul anlaşması yürürlüğe girene kadar düzensiz göçü kontrol altına alabilmek için yeni önlem arayışlarına girmişlerdir (Ekinci, 2016: 20).

29 Kasım 2015 Zirvesi Sonuç Bildirgesi uyarınca taraflar arasında Zirveler sıklamış ve bu zirveyi takip eden 18-19 Mart 2016 tarihli Brüksel’de gerçekleştirilen üçüncü Zirve’de düzensiz göç ve geri kabule ilişkin önemli kararlar alınmıştır. Bu Zirve’de, 29 Kasım 2015 tarihli Zirve’de alınan kararların uygulanma durumuna ilişkin geri bildirimler yapılmıştır. Bu geri bildirimlerden bazıları AB’nin taahhüt ettiği 3 milyar avroyu somut projeler bazında dağıtmaya başladığı, vize serbestisi alanında ve AB’ye katılım müzakerelerinde çalışmaların 17. faslın müzakerelere açılması dahil olmak üzere ilerlediği şeklindedir.

18 Mart 2016 Zirvesinin ana hedefi, Türkiye üzerinden Yunanistan'a düzensiz göç akını, insan ticaretinin önlenmesi ve bu da kayıpların meydana gelmesi. Bu rotadaki düzensiz göç akışı, düzensiz göçmenlerin potansiyelini tehlikeye attığı için diğer AB ülkeleri için de önemlidir. 18 Mart Zirvesi, söz konusu duyarlılıklar çerçevesinde 9 maddelik bir anlaşma ile sonuçlanmıştır. Bu anlaşma genellikle aşağıdaki konuları kapsamaktadır (T.C. AB Bakanlığı, <https://www.ab.gov.tr/>):

20 Mart 2016 itibarıyla Türkiye üzerinden Yunan adalarına düzensiz göçmenlerin uluslararası korunması için başvuruda bulunmadan başvuru Türkiye'ye dönecek olan uluslararası koruma reddedilmektedir.

Türkiye'de ikamet eden her Suriyeli için Yunan adalarının Türkiye'ye dönüşü kapsamında bir formül AB'de geçici koruma altına alınacaktır.

Türkiye, düzensiz göçmenlerin yöneldiği yeni kara ve deniz güzergâhlarına ilişkin gerekli tüm önlemleri alacak ve bu doğrultuda AB'nin yanı sıra komşu ülkelerle de işbirliği kuracaktır.

Türkiye ve AB arasındaki düzensiz geçişlerin tamamıyla sonlanması ya da büyük ölçüde ve sürdürülebilir şekilde azaltılması halinde Gönüllü İnsani Kabul Planı uygulamaya konulacaktır.

Haziran 2016 sonuna kadar, Vize Serbestisi Yol Haritasında yer alan kriterlerin karşılanması sonucunda, Türk vatandaşlarına yönelik vize serbestisinin uygulanması çalışmalarına hız verilecektir.

AB, Türkiye'ye Sığınmacı Mali İmkânı kapsamında ayrılan 3 milyar avronun ödenmesini hızlandıracak ve Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik finanse edilen projelerin artırılmasını sağlayacaktır. Bu kaynakların tamamının kullanılması ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi halinde AB, Türkiye'ye

2018 yılının sonuna kadar Sığınmacı Mali İmkânından ek 3 milyar avroluk bir fon daha ödeyecektir.

Taraflar, Gümrük Birliği'nin iyileştirilmesiyle alakalı yürütülen çalışmalardan memnuniyet duyduklarını ifade etmişlerdir.

Taraflarca, 14 Aralık 2015 tarihinde 17. faslın müzakereye açılması olumlu karşılanmış olup Hollanda Dönem Başkanlığında 33. faslın da açılması kararlaştırılmıştır.

AB, Türkiye ile Suriye içindeki insani koşulların iyileştirilmesine yönelik her türlü ortak çabayı gösterecektir.

18 Mart Mutabakatının imzalanmasının sebeplerini ve işlevselliğini ölçmek için düzensiz göç akınının doruk noktasına ulaştığı 2015 yılını kıstas alarak istatistiksel veriler üzerinden değerlendirme yapmak yararlı olacaktır. FRONTEX verilerine göre AB'ye yasa dışı yollardan girmeye çalışırken yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 2014 yılında 282.962 iken 2015 yılında 6 kattan fazla artarak 1.822.337 sayısına ulaşmıştır. Bu düzensiz göçmenlerin çoğunluğunun (885.386) Ege Denizi'nde Türkiye -Yunan adaları rotasında yakalandığı tespit edilmiştir. Ayrıca 2015 yılında, 2014 yılına nazaran %112 artışla 470 göçmen ölümü ile 3770'ten fazla ölüm tehlikesi içinde kaybolan göçmen rapor edilmiştir. 2016 yılında ise AB'ye yasa dışı yollardan girmeye çalışan düzensiz göçmenlerin sayısında büyük bir düşüş yaşanarak bu sayı FRONTEX tarafından 511.371 olarak açıklanmıştır. FRONTEX'in 2017 yılı için risk analizlerinde bu düşüşün, özellikle AB'nin Türkiye ve Batı Balkan ülkeleri ile olan sınırlarında yaşandığı tespit edilmiştir. AB'ye yönelik düzensiz göç akınının azaltılmasında ise temel neden olarak 18 Mart Mutabakatı gösterilerek, bu mutabakat sayesinde Türkiye'nin deniz ve kara sınırlarının güvenliğini artırması sonucunda göçmen kaçakçılığı ağlarının zayıflatıldığı, bu durumun düzensiz göçmenler üzerinde caydırıcılık yarattığı ve böylece göçmen ölümlerinin de azaldığı ileri sürülmüştür. Bu durumu daha spesifik olarak değerlendirmek adına 2015-2017 yılları arasında Yunanistan'a geçen düzensiz göçmen sayıları incelenmelidir.

18 Mart Mutabakatının işlevselliğini ortaya koymak için mutabakatın maddeleri bazındaki istatistikleri de ortaya koymak gerekmektedir. Bu çerçevede mutabakatın birinci maddesi uyarınca, GİGM'nin 27.08.2018 tarihli verilerine göre

Türkiye, 04.04.2016 tarihi itibariyle Yunanistan'dan 319'u Suriye uyruklu olmak üzere çeşitli uyruklardan toplam 1.689 düzensiz göçmeni kabul etmiştir.

Düzensiz Göçmenler

4 NİSAN 2016 TARİHİNDEN İTİBAREN TESLİM ALINAN DÜZENSİZ GÖÇMENLER

ÜLKE	TOPLAM	ÜLKE	TOPLAM
PAKİSTAN	661	TUNUS	6
SURİYE	319	FİLİSTİN	5
CEZAYİR	18	FİLDİŞİ	4
BANGLADEŞ	99	HAİTİ	4
AFGANİSTAN	97	LÜBNAN	4
IRAK	65	MALİ	4
FAS	52	DOMİNİK	3
İRAN	47	HİNDİSTAN	3
NİJERYA	18	KONGO	2
SRİ LANKA	17	YEMEN	2
DEMOKRATİK KONGO	16	NİJER	1
MISIR	15	SUDAN	1
KAMERUN	12	ÜRDÜN	1
NEPAL	11	GAMBİYA	2
MYANMAR	9	ZİMBABVE	1
GİNE	8	SİERA LEONE	1
SENEGAL	7	BURKİNA FAS	1
GANNA	6	KOMORLAR	1

Göç idaresi Genel Müdürlüğü verisidir

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, "Geri Alım", <http://www.goc.gov.tr>

Mutabakatın 2. maddesinde bahsedilen bire bir formülü, 4 Nisan itibariyle Yunan adalarından iade edilen her bir Suriye uyruklu düzensiz göçmen karşılığında yine 4 Nisan'da başlamak üzere Türkiye'deki geçici koruma altındaki bir Suriyelinin AB ülkelerine yerleştirilmesi şeklinde uygulamaya geçmiştir. GİGM'nin 09.08.2018 tarihli verilerine göre birebir formülü çerçevesinde Türkiye'den Avrupa ülkelerine yerleştirilen Suriyelilerin sayısı 15.046'dır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018).

AB ülkeleri, Türkiye'den mutabakat çerçevesinde kabul edecekleri Suriyeliler için ilk etapta 18.000, ikinci aşamada ise 54.000 olmak üzere toplam 72.000 şeklinde bir kota belirlemiştir. Ancak 18 Mart mutabakatı çerçevesinde Yunan adalarından Türkiye'ye iade edilen düzensiz göçmen kapsamındaki Suriyelilerin toplam sayısının 72.000'i geçmesi halinde, AB tarafından değerlendirme yapılarak yeni bir kota

belirlenebilecektir. Dolayısıyla, 72.000 olarak belirlenen sayı AB tarafından taahhüt edilen nihai bir sayı olmayıp, alımlar ve koşullar çerçevesinde bu sayı gözden geçirilecektir.

Tablo 7: Birebir Formülü Kapsamında Türkiye’den Çıkış Yapan Suriyelilere ilişkin Veriler

ÜLKE	TOPLAM
GENEL TOPLAM	15.046
ALMANYA	5.538
HOLLANDA	2.884
FRANSA	2.240
FİNLANDİYA	1.030
BELÇİKA	989
İSVEÇ	754
İSPANYA	429
İTALYA	332
AVUSTURYA	213
LÜKSEMBURG	206
PORTEKİZ	123
LİTVANYA	84
HIRVATİSTAN	81
ESTONYA	59
LETONYA	46
SLOVENYA	21
MALTA	17

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.

Mutabakatın düzensiz göçle mücadeleyi amaçlayan birinci maddesi çerçevesinde istatistiksel veriler bazında başarılı olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Ancak hukuki ve insani açıdan değerlendirme yapıldığında olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadır. BMMYK, mutabakatın Yunanistan’da gerekli önlemlerin alınmadan uygulanmaya başladığına dikkati çekmektedir. Öncelikle mevcut durumda adalardaki kampların kapasitelerin dolu olduğu ve bu kamplarda yaşayan göçmenlerin insani olmayan koşullara terk edildikleri üzerinde durulmaktadır (UNHCR, 2016). Refugees International tarafından birinci yılı dolan mutabakat hakkında yapılan değerlendirmede, mutabakat uygulanmaya başladıktan sonra Yunan adalarına ulaşan ve Yunan hükümeti tarafından ağır kış koşullarında dahi güvenliksiz ve sağlıksız koşullara terk edilen yüzlerce göçmen hakkında durumlarını teyitleyen pek çok haberin medyada yer aldığı belirtilmektedir. Bu durum, AB tarafından, Yunanistan’a yüzlerce milyon avroluk mali destek sağlandığı göz önüne alındığında

affedilemez olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca mutabakatın 2. maddesi kapsamında Türkiye'den AB ülkelerine yerleştirilen göçmenlerin sayısı yetersiz görülmekle birlikte kotaların önemli ölçüde artırılması ile geri kabul ve yeniden yerleştirme arasındaki bağın kaldırılmasına yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır (UNHCR, 2016). BMMYK tarafından mutabakatla ilgili üzerinde durulan bir diğer konu ise uluslararası koruma prosedürünün Yunanistan tarafından hukuki anlamda gerektiği gibi uygulanmamasıdır. Yunanistan'ın adalarda, uluslararası koruma başvurularını değerlendirmek için yeterli kapasitesinin bulunmadığının da altı çizilmektedir.

Tüm bu hususlar, AB Komisyonu Parlamenterler Meclisi'nin raporunda da yer almıştır ve çözüm olarak taraflara bazı tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu kapsamda AB ve üye devletlere, vadettikleri söz konusu mülteciler için yeniden yerleştirme sürecini mutabakatın uygulanmasındaki gelişmelerden bağımsız olarak hızlıca yerine getirmelerini ve bundan da öncelikli olarak Türkiye'de yaşamakta olan önemli sayıda Suriyeli mültecinin AB ülkelerine yerleştirilmelerini, Türkiye'ye Kasım 2015'te Suriyeli mültecilere destek olmak amacıyla söz verilen mali desteğin gecikmeksizin ödenmesi, Yunanistan'daki mültecilerin yeniden yerleştirilme taahhüdünün hızla yerine getirilmesi yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. Türkiye'ye ise 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi çekinceyi kaldırması, Yunanistan'dan kabul edilen tüm düzensiz göçmenlerin uluslararası koruma prosedürüne erişimlerinin sağlanması ve bu kişilere idari gözetim dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun olarak davranılması önerilmiştir.

Avrupa Komisyonunun mutabakatın uygulanmasına ilişkin 06.09.2017 tarihli 7. raporunda bahsedilen sorunların çözümüne yönelik adımların olduğu ve daha olumlu bir tablo çizildiği anlaşılmaktadır. Rapora göre, Türkiye'den Yunan adalarına yasa dışı yollardan ulaşan düzensiz göçmenlerin sayısının hala düşük seviyede olduğu; ancak; 2016 yaz aylarına kıyasla arttığı, Ege denizindeki can kayıplarında geçmişle kıyaslandığında önemli ölçüde düşüş yaşandığı, Yunanistan- Türkiye kara sınırını yasa dışı yollardan geçen düzensiz göçmenlerin sayısının da düşük seviyede olduğu belirtilmiştir. Detaylı olarak incelendiğinde 2016 yılının ilk 3 ayından mutabakatın imzalandığı 18 Mart 2016 tarihine kadarki süreçte, bu sayının 4. haftada görüldüğü üzere haftalık 20.000'i aştığı bile görülmektedir. Ancak 18 Mart 2016 tarihinden itibaren bu sayının bıçak gibi kesilerek azaldığı ve 2017 yılında da düşük seyrini koruduğu görülmektedir. (European Commission, 2017: 2)

Raporda, Yunan adalarında kötü koşullarda yaşayan göçmenlerin durumuna ilişkin, Yunan hükümeti'nin adalardaki göçmenler için barınma imkânlarının artırılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi, genel güvenliğin sağlanması, uluslararası koruma prosedürünün işlerliğinin artırılması ve hassas gruplara öncelik tanınması konularında işbirliği içinde Komisyon tarafından desteklendiği yer almaktadır. Ayrıca yine eleştirilen hususlardan biri olan uluslararası koruma prosedürünün tam anlamıyla uygulanmasını sağlamak için adalardaki göçmenlere, gönüllü geri dönüş ve uluslararası koruma prosedürlerini de içeren hak ve yükümlülüklerine ilişkin bilgilendirme çalışmaları başlatıldığı ifade edilmiştir. Uluslararası koruma başvurularının hızlıca karar verilebilmesini sağlamak amacıyla Avrupa Sığınma Destek Ofisi (European Asylum Support Office) tarafından Yunanistan'da 98 tercüman ve üye devletlerden uluslararası koruma alanında karar vermek üzere 84 uzmana ek olarak 96 uzman daha görevlendirildiği belirtilmiştir (European Commission, Seventh Report, 2018: 3,4)

Rapora göre, bire bir formülü kapsamında Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çekya, Danimarka, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya ve İngiltere olmak üzere toplamda 13 üye devletin, ülkelerine Türkiye'den hiç Suriyeli kabul etmediği belirtilmiş ve yerleştirme sayılarının yeterli bulunmadığı ve artırılması hususuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak Türkiye'ye 2016-2017 yılı için vaat edilen 3 milyar avro dışında 1.664 milyon avro değerinde 48 projenin onaylandığını ve harcamaların 838 milyon avroya ulaştığı ifade edilerek AB'nin Türkiye'ye sağladığı mali desteğin altı çizilmiştir.

2.11 Koşulluk Politikası Çerçevesinde Geri Kabul Anlaşması Karşılığında Türkiye'ye Sunulan Vize Serbestisi Süreci Hakkında Gelişmeler

AB, Türkiye'ye geri kabul anlaşmasını imzalaması karşılığında koşulluluk politikası çerçevesinde vize serbestleştirme teşvikini sunmuştur. Türk vatandaşları için vize serbestisinin sağlanması için 72 kriterden oluşan meşruhatlı yol haritası hazırlanarak tamamının yerine getirilmesi şart koşulmuştur.

Söz konusu meşruhatlı yol haritasında yerine getirilmesi gereken kriterler, göç yönetimi (migration management), belge güvenliği (document security), temel haklar (fundamental rights), kamu düzeni ve güvenliği (public order and security) ve düzensiz göçmenlerin geri kabulü (readmission of irregular migrants) olmak üzere beş başlık

altında toplanmıştır (European Commission, 2018: 9). Avrupa Komisyonu tarafından meşruhatlı yol haritasına ilişkin ilk değerlendirme raporu 20 Ekim 2014 tarihinde yayımlanmıştır. Bu rapora göre Türkiye, belirtilen 72 kriterden 22'sini karşılamış, 23'ünü kısmen karşılamış ve 27'sini karşılamamıştır. 4 Mart 2016 yılında yayımlanan ikinci rapora göre ise Türkiye'nin kısmen karşıladığı kriter sayısı sabit kalırken karşılamadığı kriter sayısı 12'ye düşmüştür (European Commission, 2018: 2). 18 Mart 2016 Mutabakatının 5. maddesi ile Türkiye tarafından 2016 yılının Haziran ayına kadar 72 kriterin tamamının yerine getirilmesi halinde vize serbestleştirilmesi sürecine hız verileceği bildirilmiştir (European Commission, 2014). Haziran ayına kadarki süreçte 72 kriterin karşılanıp karşılanmadığına ilişkin değerlendirmeyi Avrupa Komisyonu yapacaktır ve nihai kararı Avrupa Konseyi ile Avrupa Parlamentosu verecektir. 18 Mart Mutabakatı ile taraflar arasında atılan olumlu adımlara vize serbestleştirmesini eklemek için Türkiye, kriterlere uyum sağlamak için önemli adımlar atmıştır. Ancak; 4 Mayıs 2016'da Komisyon tarafından üçüncü raporun yayımlanması ile taraflar arasındaki pozitif atmosfer değişmiştir. Bu raporda AB'ye göre 72 kriterden karşılanmayan kriter sayısı 7 olarak belirtilmekte iken Türk yetkililerce 5 olarak açıklanmaktadır (T.C. AB Bakanlığı, 2018: 3). Tablo 8'de

Avrupa Komisyonu tarafından karşılanmadığı raporlanan 7 kriter detaylı olarak yer almaktadır.

Tablo 8: Avrupa Komisyonu tarafından karşılanmadığı raporlanan 7 kriter

KARŞILANMAYAN KRİTERLER	KARŞILANMAMA DERECEŚİ
Yolsuzlukla Mücadele İçin Ulusal Strateji ve Eylem Planı ile Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu (GRECO)'nun önerilerini uygulamaya devam etmek	Karşılanmamıştır.
EUROPOL ile bir Operasyonel İşbirliği Anlaşması imzalamak ve uygulamak	Karşılanmamıştır.
ABAD ve AİHM içtihadı, AB müktesebatı ve AB üyelerindeki uygulamalar doğrultusunda, bir yandan örgütlü suç ve terörizme dair yürürlükteki kanuni çerçeveyi, diğer yandan da mahkemeler, güvenlik güçleri ve diğer kolluk kuvvetlerinin yaklaşımlarını, özgürlük ve güvenlik hakkı, adil yargılanma hakkı ve ifade, toplantı ve dernek kurma özgürlüklerini uygulamada teminat altına alacak şekilde gözden geçirmek	Karşılanmamıştır.
Sınır dışı durumları dahil olmak üzere tüm cezai konularda AB üyesi devletler ile etkin işbirliğinde bulunmak	Kısmen Karşılanmıştır
Kişisel verilerin korunması hakkında AB standartlarına	Kısmen Karşılanmıştır

uygun bir mevzuatı kabul etmek ve uygulamak	
AB ile Türkiye arasındaki geri kabul anlaşmasını tüm koşullarıyla uygulamak	Kısmen Karşılanmıştır
Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) ve AB standartlarına uygun, makinede okunabilir biyometrik seyahat belgelerin basımına devam etmek; AB standartlarına uygun biyometrik veriler içeren pasaportları kullanıma sokmak	Neredeyse Karşılanmıştır.

Kaynak: European Stability Initiative, Türkiye'nin Vize Serbestleşmesi Mayıs 2016 Değerlendirme Çizelgesi, <http://www.esiweb.org>

Avrupa Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine, vize serbestleştirme yol haritası 10 Mayıs 2016 tarihinde Avrupa Parlamentosu'nun Sivil Özgürlükler, Adalet ve İçişleri Komitesi'nde tartışıldı. Avrupa Parlamentosu, tüm kriterlerin karşılanması gerektiğini belirterek tüm kriterler karşılanana kadar AB Komisyonu'nun teklifine oy vermemeye karar verdi (Şen ve Özkorul, 2016: 112). Üçüncü raporda yer alan Terörizmle Mücadele Kanunu'nda, üye devletler tarafından kullanılan tanımlarla uyumlu olarak terörizmin tanımının değiştirilmesini de içeren yasal değişiklikler yapılmasına ilişkin kriter, Türk Hükümeti tarafından oldukça olumsuz bir tepki almış ve buna Avrupa Parlamentosu'nun vize serbestisi için 72 kriterin tümünün eksiksiz yerine getirilmesi yönündeki kararı da eklenince AB- Türkiye arasındaki siyasi gerginlik artmıştır (Sönmez ve Kırık, 2013: 13). Siyasi tansiyonun yükselmesine rağmen taraflar arasında ilişkiler tamamen kopmamış; aksine 2018 yılının şubat ayında yeniden canlanmıştır. Türkiye'nin vize serbestisi ile ilgili çalışmaları tamamladığını ve üzerine düşen tüm mükellefiyetleri yerine getirerek Komisyon'a gönderildiğini açıklayan AB Bakanı Ömer Çelik; terörle mücadele yasasında değişiklik kriterinin iki taraf arasında aşılması en güç madde olduğunu, Türkiye çeşitli terör unsurlarıyla mücadele ederken, AB tarafından değiştirilmesi istenen maddelerin, terörle mücadeleyi zaafa uğratacağından endişe duyduğunu da ifade etmiştir. Türkiye'nin bu hamlesine karşılık olarak, AB'nin Genişlemeden Sorumlu Üyesi Johannes Hahn, Türkiye tarafından gönderilen belgelerin AB Komisyonu tarafından incelendiğini belirterek Türkiye ile komşuluk ilişkilerine önem verildiği, Türk hükümetinden bazı işaretlerin geldiği; ancak hukukun üstünlüğü konusunda durumun hala tatmin edici olmadığı şeklinde yanıt vermiştir. Buna paralel olarak Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 26 Mart 2018 tarihinde, AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker ve AB Konseyi Başkanı Donald Tusk'la bir araya geldiği toplantı sonucunda da vize serbestisi dahil olmak üzere diğer konularda da çözüm ya da uzlaşa sağlanamamıştır. 07.06.2018 tarihinde

Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Yunanistan ile imzalanan 18 Mart Mutabakatının durdurulduğuna ilişkin açıklaması, geri kabul ve vize serbestisi konularında yeni soru işaretlerini doğurmuştur. Yunanistan'ın, Türkiye'de 15 Temmuz 2016 tarihinde meydana gelen darbe girişiminden kaçan ve Yunanistan'a iltica eden sekiz askerden tutuklu bulunan dört asker hakkında tahliye kararı vermesi Türk yetkililerince hoş karşılanmayarak 18 Mart Mutabakatını durdurarak karşılık vermiştir. Çavuşoğlu, Türkiye'nin AB ile imzaladığı geri kabul anlaşmasının hala yürürlükte olduğunu; ancak Yunanistan ile imzalanan 18 Mart Mutabakatının, Yunan mahkemelerinin darbeden kaçan askerlerle ilgili verecekleri son karara göre tekrar değerlendirilmek üzere durdurulduğunu ifade ederek geri kabul ve vize serbestisi konularında açık kapı bırakmıştır. AB Komisyonu, Türkiye'nin bu hamlesi karşısında, Türkiye'ye 18 Mart Mutabakatının uygulanmasının devam etmesinin vize serbestisinin sağlanmasında ön koşullardan biri olduğunu hatırlatarak bu mutabakata uyması konusunda çağrıda bulunmuştur. 18.06.2018 tarihinde ise AB'den, Türkiye'nin vize serbestisine ilişkin şubat ayında gönderdiği çalışma ve önerilere ilişkin 31 Mayıs'ta yapılan teknik görüşmeler sonucunda olumlu bir adım atılarak Türkiye'nin biyometrik pasaportların kullanımına ilişkin çalışmaları yeterli bulunarak karşılanmayan kriter sayısının yediden altıya düşürüldüğü bildirilmiştir.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AB İLİŞKİLERİNE YAKLAŞIMLAR ÇERÇEVESİNDE ÜYELİK DEĞERLENDİRMELERİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle 1990 sonrası dönem, AB'nin kendini küresel olarak nasıl tanımlayacağına dair soru ve çalışma sayısını artırdı. AB'nin kendini nasıl tanımlayacağı ve dolayısıyla kendisini nasıl çekeceği konusu, bir anlamda iç ve dış politikasını etkileyecek unsurlar içermektedir (Dağcı, 2008: 466).

Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerinin Soğuk Savaş sonrasında AB'ye yönelmesi karşısında, daha önce de belirtildiği gibi AB'nin öncelikleri kesinlikle değişti. AB öncelikleri (yine Hristiyan olan) bu ülkeyi komünizme siyasi nedenlerle tam üye olarak geri dönmeyi önleyecek şekilde kabul etmek, böylece geleceklerini garantilemek için Türkiye'yi tam üye yapmayı tercih etti ve öncelik verdi (Bac, 2001).

AB yavaş yavaş yapısal bir dış politika geliştirmiştir; AB'nin dünyadaki diğer bölgelerle ortaklıkları ve stratejileri üzerine kuruludur ve bu bölgelerde uzun vadeli yapısal değişiklikler yapmayı hedeflemektedir (Dağcı, 2008: 447). AB dış politikası ile ticaret, genişleme, ekonomik ve insani politikalar arasında bir bağlantı vardır. AB dış politikası sadece hükümetler arası olarak tanımlanamaz, eksik bir tanımdır. AB dış politikası, ortak bir dış politika ve güvenlik politikası olmanın ötesinde, siyasi, ekonomik, insani ve askeri olmak üzere farklı boyutlardaki tüm AB dış ilişkilerini kapsamaktadır.

AB'nin kendi dış politikası aynı zamanda komşuluk ve genişleme ile ilgili stratejisini de gündeme getirmektedir. Yanı sıra Türkiye'nin de Birliğe üyelik bağlamında yürüttüğü dış politika ile ilişkiler de üyelik sürecine yön veren en önemli faktörlerdendir. AB ve Türkiye ilişkilerine siyasi yaklaşımlar da bu kesişim alanında yer almaktadır.

Sürecin 2005 üyelik müzakerelerinde başlatılmasının ardından, Türkiye ile AB ilişkileri pek çok olumlu gelişmenin yaşandığı bir dönemdi ve Türkiye'nin üyelik hedefinin gereklerini yerine getirmek için bir reform paketi hazırlandı.

Aynı dönemde Ecevit hükümetinin, ülkenin iç ve dış politikasında bir dizi değişikliğe işaret eden Gül ve Erdoğan hükümetlerinin de takip ettiği unutulmamalıdır. Bu çabalar zaman zaman bazı hassas konulara ciddi yaklaşımlar içermektedir. Bu

dönemde en önemli gelişme, Kıbrıs sorununun dış politika önceliklerinin yeniden değerlendirilmesi ile Türkiye'nin Yunanistan'la yıllardır devam eden sorunlarının çözülmesine yönelik çabalar gibi yeniden değerlendirilmesi arasında yer almaktadır (Akşit ve Diğerleri, 2009: 4).

Kuşkusuz ki Türkiye'nin adaylığı konusundaki tartışmalar başlı başına bir inceleme konusudur ve dikkatle tüm sürecin yeniden gözden geçirilmesini, detayları ile incelenmesini gerektirmektedir. Yine de çalışmanın bu bölümünde son dönem siyasi yaklaşımların gelinen noktada genel hatlarının verilmesinin, temel tartışma konularını tanıtmak bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir. Böylece araştırmanın ikinci sorusu – “Türkiye'nin AB'ye adaylığı konusunda yapılan güncel (olumlu ve olumsuz) tartışmalar nelerdir?” - çerçevesinde elde edilen bulgular bu bölümde verilmektedir.

3.1 AB Ülkelerinin Türkiye'nin Adaylığına İlişkin Tutumları Türkiye'nin Adaylığı Konusunda Yapılan Tartışmalar

Genel olarak, AB'nin Türkiye tavrı, Almanya, Fransa ve İngiltere ile ilgili politikası yönetir. Bu yönetimde İngiltere, ABD'nin tutumunu büyük ölçüde yansıtmaktadır. Washington-Londra dayanışması, Berlin-Paris, dayanışma ve yeni küresel stratejik ortakları yapılandırma pozisyonunda daha baskındır. Buna karşılık, Almanya, Fransa ve İngiltere, AB'nin Türkiye politikasını kanalize ederken aralarında özünde bir fark olmadığı ifade edilebilir.

Manisalı (11 Ocak, 2010) yukarıdaki çözümlemeyi yaparak bu ülkeler arasındaki farkın biçimsel, diplomatik ve halka ilişkiler alanlarında görüldüğünü söylemektedir. Bu nedenle: “İngiltere AB üyeliğimize tam destek verirken Almanya ve Fransa özel statüde ısrar ediyor” gibi manşetler sık sık Türk medyasında da yer almaktadır.

Manisalı (23 Ocak, 2009), 1988 yılında, İngiltere'den Geoffrey Lewis, Phillip Robins, William Hale ve Andrew Mango; Almanya'dan Werner Gumpel ve Udo Steinbach; Fransa'dan Elizabeth Picard gibi önemli Türkolog ve Oryantalistlerin katıldığı ‘Türkiye'nin Avrupa'daki Yeri’ konferansında ittifak halinde olduklarını ve Türkiye'nin Avrupa'dan çok farklı bir kimliğe sahip olduğu bu nedenle de AB'nin içinde yer almayacağı konusunda uzlaştıklarını aktarmaktadır.

Kuşkusuz ki AB ülkelerinin Türkiye'nin adaylığı karşısındaki tutumları da AB'nin kendi dinamikleri çerçevesinde değişerek süreç içerisinde farklılaşmıştır. Ancak, müzakerelerin başlamasından kısa bir süre sonra, Türkiye'nin AB tarafına tam üyeliğine alternatif olduğu iddiası da bu iddiaları ekledi. Bu, önce Almanya'da sonra da Fransa'da iktidardaki değişikliklere yansımıştır. Kasım 2005'te Türkiye'ye tam üyelikten ziyade Almanya'da iktidara gelen Şansölye Angela Merkel ayrıcalıklı bir ortaklığın önde gelen savunucuları arasında yer aldı.

Bu yaklaşım, Mayıs 2007'de Fransa Cumhurbaşkanı seçilen Nicolas Sarkozy tarafından önce seçim kampanyası sırasında ve ardından Cumhurbaşkanı olarak gösterildi. Sarkozy'nin Türkiye'nin AB üyeliğine Türkiye'nin AB üyeliğine sert bir şekilde karşı çıkması, resmi bakış açısına tam üyelik için bir dönüm noktasıdır ve bunu, Türkiye'de tespit edilen bir alternatif olarak Akdeniz Birliği'nin teklifine tam üyelik izler (Akşit ve Diğerleri, 2009: 4; Gencer, 2011: 10).

Gencer (2011) konuya ilişkin kapsamlı çözümlenmesinde, Türkiye'nin adaylığı konusunda aşağıdaki faktörlerin ön plana çıktığı görüşündedir:

Almanya'nın, Türkiye'deki Türk işçilerin ve göçmenlerin bir kısmına uyum sağlayamaması ve özellikle Türkiye'nin tam AB üyeliği konusunda iç yaşamlarını geri çekememesi, özellikle Almanya'da hala ihtiyaç duyulan şüpheleri artırmıştır.

Türkiye büyük nüfusa sahip bir ülke; dolayısıyla Türkiye'nin tam AB üyeliği, özellikle API gerçekleştiğinde, tüm organlarda alınacak tüm AB kararları ve Türkiye büyük bir ağırlığa sahip olacaktır. 2004 yılında Türkiye'nin toplam nüfusu, tam üyeliğe kabul edilen 10 Doğu Avrupa ve Balkan ülkesinin toplam nüfusunun çok daha az altındadır. Bu durumda, Türkiye'nin bölgesel kalkınma fonlarına tam üyeliği, tarımsal sübvansiyonların payı vb. büyük değişikliklere uğrayacak.

Ancak AB, Türkiye'nin tam AB üyeliğinin gerçekleştiği yüksek nüfus nedeniyle, gelecekteki işçi akışı ve Türkiye'den emek nedeniyle endişe duymaktadır. Ancak, yaşlanan Avrupa nüfusu genç işçilere ve kimsenin yapmak istemediği işlere ihtiyaç duymaktadır; Türkiye'den gelen karşılama, ancak yukarıda belirtilen nedenlerden dolayı çok fazla seçenek değil.

Kıbrıs konusunda kesin bir sonuca varılamayan Türkiye ve Kıbrıs'taki AB devletleri, Türkiye'nin uzlaşmaz bir tavrı olarak kabul edilirken, Türkiye'den bu konuda tutumları değiştirmesi beklenmektedir.

Türkiye'nin kendisi, PKK ve Kürt meselesi, böyle bir köktencilik tehlikesiyle karşı karşıyadır. Türkiye'nin tam AB üyeliğinin farkına vararak, bu sorunlar AB'de ağır hareket edecektir. Bu endişe yaratıyor.

Türkiye'nin AKP'si İslam'a yöneldi ve ılımlı İslam tarafından birçok AB ve ABD kabul edilebilirken, bazı AB vatandaşları Türkiye'nin geleceği konusunda şüpheye düşüyor.

Avrupa'da Hıristiyanlık geçmişten daha ağır basar. Türkiye ile Avrupa arasındaki dini farklılıkların ortaya çıkmasında da önemli bir rol oynamıştır. Bu etkiyle birçok AB üyesi, özellikle muhafazakar partiler, Türk halkının çoğunluğunun Müslüman olduğundan ve İslam kültürünün ve zihniyetinin farklı olduğundan endişe duyuyor.

Yukarıda ortaya konan argümanlara ek olarak yaygın bir biçimde AB'nin geliştirdiği söylemde bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Bir yandan AB ülkeleri ve Türkiye'nin farklı tarihsel deneyimlerden gelmelerine rağmen 20. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan ülkelerin gelişiminin Türkiye'nin kimliği ile AB'ninkinin uzlaşmaz olmadığı kanıtı olarak görülmektedir. Öte taraftan AB Avrupalılaşıma projesinin bir ürünü olduğundan Türkiye'nin üyeliğinin ancak kendi kimliğindeki ciddi bir değişimi/dönüşümü de gerekli kıldığı yönünde genel bir algı da söz konusudur. İşte tam bu noktada AB'nin resmi söyleminden de izlenebileceği gibi AB Türkiye'nin kültürel kimliğinden çok Kemalizm'e savaş açmış durumdadır. Bu durum Türkiye'nin AB üyeliği sürecini içinden çıkılmaz bir paradoksa sürüklemektedir. Bu konuda Prof. Dr. Erol Manisalı (2007; 2007a:255-73) yaptığı kapsamlı çözümlerinde benzer biçimde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) bu nedenle, özellikle de hükümet politikaları kapsamında yıpratılmaya çalışıldığını, hem Güneydoğu'da hem de Kıbrıs'ta böylece orduya Brüksel üzerinden baskı yapıldığı görüşünü ileri sürmektedir. Hatta AB temsilcilerinin yanı sıra AB'ye gidişte Türkiye'nin önündeki engelin TSK olduğu görüşünü ABD de bölgedeki kendi çıkarları bakımından desteklemektedir.

Bazı AB üye ülkelerinde Türkiye'nin tam AB üyeliğine taban muhalefet halinde Fransa, Almanya ve Avusturya'ya bakıldığında sergileneceği görülmektedir. AB'deki merkez sol kanadın görüşlerinin uzun vadede daha tutarlı olduğu söylenebilir. Merkez-sol gruba göre, Türkiye, Müslüman çoğunlukta demokrasi, insan hakları,

azınlık hakları olmasına rağmen, hukukun üstünlüğü konusundaki AB kurallarına tam olarak egemen bir fikir uygulamaya başlıyorsa tam AB üyeliğine alınabilir. Liberaller ve özellikle Yeşiller, Sosyal Demokratların bu görüşünü paylaşıyorlar (Gencer, 2011).

Yunanistan'ın ise çeşitli hükümetler döneminde tavrında yumuşama ya da değişiklikler olsa da, özellikle de Kıbrıs sorunu temelinde Türkiye'nin tam üyeliğine her dönemde ve her platformda karşı çıkmaktadır.

Yukarıda verilen özet çerçevede Türkiye'nin üyeliği karşısında ileri sürülen iktisadi, kültürel ve/veya siyasal engellerden ülkeler bazında ortaya çıkan tabloya bakmak gerektiği anlaşılmaktadır. İlk olarak Fransız vatandaşlarının çoğunluğunun Türkiye'nin üyeliğine karşı olduklarını hatırlamakta fayda vardır. Periyodik olarak yapılan kamuoyu araştırmalarında ortaya çıkan tabloda Fransa'da çoğunluğun Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıktığını tescillemiştir. Monceau (2009: 14) Türkiye-Avrupa siyasi ilişkileri konusunda yapılan kapsamlı araştırmalar, kültürel ve göçmen boyutlarının ekonomik analizleri, Türkiye'nin AB üyeliği hakkındaki Fransız algılarının şekillenmesinde önemli bir rol oynadığını belirlemiştir. 2006 sonbaharında, ankete katılan Fransızların çoğunluğu ekonomik ve politik koşulların, özellikle de insan hakları konusuyla ilgili olanların üyelik gerekliliklerine girişini destekledi. Türkiye'den göçün teşvik edilmesinde rol oynayabilecekleri kaygıları birleştirmek Fransızlar arasında da yaygındır. Son olarak, Türkiye'nin kültürel boyutları, kültürel uyumsuzluk argümanı tartışmasında sıkça duyulabilen Avrupalılar da Fransızların temel endişeleri arasındadır.

Bir diğer örnek ise Almanya ile ilgili olarak verilebilir. Bu konuda Böttger ve Maggi (2009), medya, hükümet, muhalefet ve sivil toplu kuruluşlarının Türkiye'nin AB üyeliği konusunda farklı görüşlere sahip bulduklarını ve bu durumun karmaşık ve kararsız bir tablo sergilediğini aktarmaktadırlar. Olumsuz yönde beliren görüşlerin ilki kimlik sorunu olarak belirginleşmektedir. Bir yanda Hıristiyan AB karşısında Müslüman Türkiye arasındaki ilişkinin Medeniyetler Çatışması kapsamında değerlendirilebileceği argümanı dile getirilmekte, diğer yanda ise insancıl bakış açısı hem referans noktası teşkil etmekte, hem de savunulmaktadır. İkinci konu ise kurumsal ve bürokratik engeller olarak değerlendirilmektedir. Türk siyasi sisteminin AB kriterlerine uyumlaşmasında karşılaşılan güçlükler bu anlamda referans gösterilmektedir. Son olarak ise stratejik jeopolitik yorumda da iki ayrı görüş olduğu gözlenmektedir. İlki Irak, İran ve Afganistan'daki sorunların Türkiye üzerinden AB'ye

yakınlaşacağı konusundaki endişeye dayanırken bunun karşısında tam tersine Türkiye'ni üyeliğini bu ihtilafta bir tampon hatta köprü olarak yorumlayan görüş yer almaktadır.

Almanya ve Fransa, Avusturya Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğinin en ateşli muhalifleri arasındadır. Mesele, ülkedeki ateşli tartışmaların sahnesidir. Türkiye'nin Avusturya'daki Avrupa hareketine ilişkin söylem eksikliğine üyeliği, kültürel tartışmanın güçlü etkisi altında ortaya konmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin büyüyen göçmen toplulukları ile daha yakından ilgili olarak incelenecek konu ile ilgili bu söylem daha çok iç meseleleri çözülmemiş gibi, eksende tartışıldığı gibi ortaya çıkmaktadır (Günay, 2009: 97, Ayata, 2007). Avusturya'da yükselen aşırı sağcı partilerin etkisiyle kampanyada Türkiye, Avusturya'nın en büyük Müslüman göçmen toplulukları olan Türkiye, Hıristiyan ve Avusturya kültürünü Avrupa medeniyeti ile birlikte listeleyen ve İslami temsilciler olarak lanse eden büyük bir tehdit oluşturuyor. (Günay, 2009: 100-101). Türkiye genelinde bu olumsuz tutum karşısında, özellikle son yıllarda, iki ülke arasındaki ticaret hacminde artış gözlenmektedir.

Sonunda Türkiye'nin üyeliğinin karşısında yer alan ve açık söylemleriyle tanınan Yunanistan'dan bahsetmek yerinde olacaktır. Yunanistan'da yapılan araştırma ve analizlerimizin tarihsel perspektifinde görülebileceği gibi, Türkiye'nin AB üyeliği de her iki olumsuzluk açısından da olumlu bir ülke. Yunanistan'daki siyasi seçkinler, ardından 1999 Helsinki Zirvesi'nde Yunan diplomasisi önemli başarılarının ardından, Kotsairos (2009), Türkiye'nin Avrupa ailesine katılma olasılığı da bu transferle tutarlı bir şekilde desteklendiğini ifade etmiştir.

Öte yandan, Yunan medyası ve kamuoyu genel olarak AB'nin genişleme politikasını desteklese de, bu olasılık karşısında biraz daha soğuktur. Belirtmek gerekir ki Yunanistan 2000'li yıllarda Türkiye ile ilgili politikasını güncellemiş ve büyük değişimlere sahne olmuştur. Önceleri Ege denizi ve buradaki anlaşmazlığın getirdiği gerginlikle güvenlik eksenli bir politika güden Yunanistan son yıllarda kendi sorunlarının AB nezdinde çözümüne başvurma siyaseti gütmekte ve çıkarlarını bu açıdan savunmaktadır (Manisalı, 2006, 2007).

Yunanistan'da Türkiye'nin üyeliği kamuoyunda; Türkiye'nin AB üyeliğinin bir fayda sağlamayacağı, üyelik kriterlerini taşımadığı ve özellikle de tarihsel nedenlerden

ötürü Türkiye'nin Avrupa'nın bir parçası olamayacağı gibi tezler çerçevesinde şekillenmektedir (Kotsairos, 2009: 82).

Buradan da anlaşılacağı gibi Yunanistan'da Türkiye ilişkilerini yöneten siyasi elitler ile medyanın da içinde bulunduğu kamuoyu ve geniş halk kesimleri arasında karşıt bir söylem olduğu gözlenmektedir. Bu durumun esasında siyasi elitlerin kendi çıkarları doğrultusunda yürütmüş oldukları diplomatik bir manevra olduğunun örtük bir göstergesi olduğu yorumu rahatlıkla yapılabilir.

3.2 Türkiye'nin AB'ye Adaylık Sürecine İlişkin Tutumları Türkiye'nin AB'ye Üyeliğini Destekleyen Görüşler

Araştırmanın tarihsel arka planında ve politik sürece ilişkin gerçekleştirilen analiz göstermiştir ki Türkiye'nin AB'ye üyeliği bir devlet politikası olarak algılanmış ve kayıtsız şartsız Batılılaşma perspektifi içerisinde zaruri bir ilişki biçimi olarak ele alınmıştır. Hem AET hem de AB döneminde Türkiye'nin ekonomik kalkınması ve siyasi olarak ise demokratikleşmesi için zorunlu bir proje olarak algılanmış ve Türkiye'nin izlediği dış politikada ise en öncelikli konu olma özelliğini korumuştur. Bu temel savlar karşısında zaman zaman Türkiye'nin AB'ye üyeliğine ilişkin ilgide bir azalma görülse de temelde bu konu hep öncelikli gündemlerden birisi olmuştur.

Türkiye'de sürece ilişkin tablonun zamanla daha karmaşık hale geldiği de gözlenmiştir. Birincisi, hem Merkel hem de Sarkozy de dahil olmak üzere AB kurumları, bazı AB üye ülkelerinin Türkiye'ye gittikçe daha baskın olan konularına verilen mesajlarda bir belirsizlik olduğuna inanıyorlar.

Türkiye'nin hassas iç ve dış politika sorunları için alternatif tekliflere katılma yaklaşımları, ortaklığın yaratılmasına yol açan bu durumu ve AB üye ülkelerini güçlendiren bir inançtır, Türkiye'nin liderlerinden bazıları müzakere sürecinin resmi bir parçası değildir Birliğin yeni koşullarını ve çıkarlarını ortadan kaldırmak.

Gerçekten de, Türkiye'de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin AB üyelik sürecine üye olduktan sonra, kolay olmayacağı varsayımı vardı. Bu endişeler temelsiz değildi ve Kıbrıslı Rumlar müzakere sürecinde ve Aralık 2006'da bir tren kazası olasılığından resmi olarak olmasa bile bazı konuları engellediler (Aksit ve Diğerleri, 2009).

Türkiye'nin müzakere sürecindeki ilerlemenin öngörülen rotadan daha zor olduğunu tahmin edilenden daha fazla engelle karşı karşıya olduğu görülmektedir.

İmtiyazlı ortaklık Akdeniz Birliği önerisi çağrısında bulunan Ankara Anlaşması protokolü, Kıbrıs Cumhuriyeti'ni ve deniz ve hava limanlarını Kıbrıs Rum uçaklarına ve gemilerine yeni engellerin sınır dışı edilmesine yönelik talep ya da ortaya konan tam üyelik yoluna alternatif olarak dahil etmek üzere genişletildi.

Son dönemde, hem Türkiye'de hem de AB'de heyecan azalmasının temelinde: Kıbrıs sorunu, AB dâhilindeki ekonomik kriz ve benzeri nedenler vardır. Buna karşılık, Türkiye'deki genel kanı da AB'nin artık ciddi olmadığı ve Türkiye'nin de kendine başka bir alternatif araması gerektiği yönündedir. Lagendjik (18 Eylül, 2011), böyle bir ortamda yapılan Transatlantik Eğilimler Araştırması (TE-2011) kapsamında bazı sonuçları ortaya koyarak düşünüldüğünün aksine AB'nin hala Türkiye için en vazgeçilmez seçenek olduğu yönünde görüşünü bildirmektedir.

Türkiye'deki genel kanı ve buna karşılık TE-2011 araştırması sonuçları ise aşağıdaki gibidir:

Kamuoyu desteğinin düşmediğinin kanıtı olarak Türkiye'de hala % 48 oranında AB üyeliğinin iyi bir şey olacağı düşünülmektedir.

AB ülkelerinde yaşayanların çoğunluğu Türkiye'nin AB dışında tutulmasının sebebinin Müslüman çoğunluklu nüfus olduğuna inanmamaktadır.

Türklerin kimlerle işbirliği yapması gerektiğine yönelik soruya verilen cevap % 43 oranında Ortadoğu'daki komşular cevabı vermiştir. Fakat realitede Türkiye'nin son iki yıldaki toplam ticaretinin % 42 oranında AB ile ve buna karşılık sadece % 11'inin Arap ülkeleri ile yapıldığı yönündedir.

Türkiye'nin 2008-2010 dönemindeki tüm doğrudan yabancı yatırımların % 76 AB üyesi ülkelere gelirken sadece % 8'i Körfez ülkelerince gerçekleştirilmektedir.

AB kurumlarının, yapı ve işleyişinin iyileştirilmesi için ihtiyaç duyulan reformları hayata geçirmeyi hedefleyen Lizbon Antlaşması 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Öte taraftan son yıllarda AB ve Türkiye müzakere sürecindeki duraklamalar Türkiye'nin alternatif entegrasyon modelleri üzerindeki söylemleri de alevlendirmiştir. Örneğin Ocak 2013'te Türkiye'nin Şangay Beşlisi içerisinde yer alması konusundaki “Bizi Şangay Beşlisi'ne alın, AB'yi unutalım” (Haber Türk, 25.01.2013) gibi başlıklarla gündeme yansıyan haberlerde, devamlı surette arka planda verilen mesaj Türkiye'nin aslında AB hedefinde bir sapmanın söz konusu olmadığıdır. Ancak toplumun hemen hemen her kesiminde Türkiye'nin 54 yıldan bu yana hiçbir

ülkeye uygulanmayan çifte standartlara maruz kalması, yarım asırdır AB kapısında bekletilmesi gibi gerçekler karşısında alternatif entegrasyon söylemlerine olan ilginin artması da olağan karşılanmaktadır.

3.2.1 Türkiye'nin AB'ye Üyeliğini Olumsuz Değerlendiren Görüşler

Türkiye'nin AB'ye üyeliğini olumsuz değerlendiren görüşlerin çok temel şekli ile sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları ile farklılaştığı görülmektedir.

Sosyal ve siyasal boyut söz konusu olduğunda, “Ulusal Kimlik” kavramı çerçevesinde AB karşıtlığı ön plana çıkmaktadır (Gündüz, 2003). Türkiye'nin bağımsızlığına bir tehdit olarak algılanan bu siyasi yaklaşımın kökünde ise AB'ye bir değerler sistemi olarak olumsuz bir perspektiften bakış söz konusudur. İşte AB'ye kültür ve kimlik kavramları etrafından yöneltilen ve Türkiye'nin ulus-devlet bütünselliğinin dağılması tehlikesine işaret eden eleştiriler bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Gerçekten de AB'nin dayattığı hukuki düzenlemelerin ardından başlayan tartışmalar çok kısa bir sürede “Türklük” ve “Türk” kavramlarının sorgulanmasına dönüşmüştür. AB'yi açıkça destekleyen kesimlerin bu tartışmada “Türklük” kavramını ulusal bütünlüğün şemsiyesi durumundan çıkartacak derecede içeriksiz bırakma denemeleri, gidişatın hiç de sancısız olamayacağını söyleyen AB karşıtı düşüncüyü alevlendirmektedir (Özdemir, 2007: 165).

Özdemir (2007), AB karşıtı düşüncenin Türkiye'deki gelişimi ile ilgili gerçekleştirdiği kapsamlı analizde, kültür ve kimlik kavramları çerçevesinde AB sürecine yönelik eleştirilerin, AB'ne karşı yöneltilen eleştiriler arasında en önemlilerinden birini oluşturduğunu belirtmektedir. Türkiye'de AB sürecinin doğrudan sonucu olmasa bile daha önceden beri cumhuriyetin temel değerlerine karşı var olan pek çok olumsuz ve yıkıcı tepkinin AB sürecinden etkilendiği, AB'nin bir tehdit olarak algılandığı, bu tehdit ya da tehlikenin de ulus-devlet, Türk, Türklük, cumhuriyet, laiklik gibi kavramlar çerçevesinde dile getirildiği gözlenmektedir.

Manisalı (2007a: 232) da AB ile Cumhuriyet değerleri ve kazanımlarının zayıflamaya başladığını; Cumhuriyetin, Kemalizm'in, halkçı ve laik düşüncelerin yerine emperyalizmin pazarlamakta olduğu değerlerin yerleştirilmek istendiğini düşünmektedir. Sosyal devlet anlayışının yıkıldığı böyle bir anlayışta kamusal alan ve

kamusal değerler zayıflamakta ve hatta ortadan kalkmaktadır. Bunların yerine ise etnik ve dini ayrımcılığın ön plana çıktığı bir yabancılaşma etiği getirilmektedir. Hatta toplumsal haklar geriletılarak yerine cemaatlerin, tarikatların ve diğer dini kurumların sosyal inşası ile bir yeniden yapılanma gerçekleştirilmediir.

Örneğin Pehlivanlı'ya göre (2008), bütün çıkarılan yasa ve düzenlemelerin siyasi kriterlere uyumu amaçlaması AB'nin özünde ekonomik bir birliktelik olduğunun gözden kaçırılmasının sonucudur. Kopenhag kriterlerini geniş halk kitleleri bile idrak etmişken Maastricht Kriterleri'ni uzmanlar dışında kimsenin bilmemesi bu durumu açıklamada anlamlıdır. Pehlivanlı, AB'ye girmekle amaçlanan modernleşme ve refah artışının asıl aracı olan ekonominin ikinci plana atıldığını düşünmektedir.

Yardımcı'ya göre ise (2009), 1959'dan beri Türkiye'nin AB üyeliğine getirilen engellerin, önemli ölçüde Avrupa merkezilik düşüncesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ona göre AB projesi özünde sömürgeci olmasa da açıkça Avrupa merkezidir ve Türkiye de farkındadır ki AB üyesi olmak gerçek bir kimlik değişimini gerekli kılacak, kültürün ise Avrupa medeniyetine endeksli hale gelmesi gerekecektir.

AB karşıtı düşünce söz konusu olduğunda Türkiye'nin adaylık sürecinde ve tam üyelik müzakere sürecinde Türkiye'ye diğer aday ülkelerden farklı davranıldığı iddia edilmekte ve genel bir söylem olarak AB ikiyüzlülükle ya da çifte standartlılıkla suçlanmaktadır. Pehlivanlı (2008), bu ikili durumun “nüfusun kalabalık olması, kültürler arası fark, Avrupalı insanların zihinlerindeki önyargılar ve çok konuşulan “din farklılığı” gibi nedenlerle geniş bir kitle tarafından haklı olarak dile getirildiğini vurgulamaktadır.

Başta da belirtmiş olduğumuz gibi, AB ile ilgili olumsuz yaklaşımların önemli bir diğer temeli de ekonomik faktörler ve gerekçeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre ekonomik sömürgeleşme kaygısı ve benzeri psikolojik faktörler AB karşıtlığını ve savlarını güçlendirmektedir.

Örneğin AB'ye üyeliği hususundaki en sert eleştirileri odağında GB ve Türk ekonomisine olumsuz etkileri yer almaktadır. Türkiye'nin AB ile ilişkilerini ekonomik açıdan ele alan ve AB'ye eleştirel bakan kesimlerin önemli bir argümanı da bu ilişkilerin, Türkiye'yi henüz kalkınmasını tamamlamamış bir ülke olarak ekonomik boyunduruk altına sokacak yönde ilerlemesi kaygısından doğmaktadır.

Kuşkusuz ki Türkiye'nin ekonomik durumunu küreselleşme olgusundan, IMF ve ABD ile ilişkilerden ayırt ederek analiz etmek oldukça zordur. Ancak AB ile ilişkileri GB çerçevesinde değerlendiren eleştirel düşünce için çok sayıda gösterge de mevcuttur. Buna göre (Özdemir, 2007: 172-173):

“Türkiye'nin GB ile egemenlik devri dışında karşılaştığı olumsuz gelişmelerin başlıcası, 3. Ülkelerle yapacağı ve ekonomik yarar elde edeceği antlaşmalara AB'nin Türkiye'nin dış ticaret politikasına GB ile sahip olduğu belirleme yetkisi ile engel olabilmesidir.”

Bu konuda kapsamlı araştırmaları ve eleştirel bir perspektiften durumu değerlendiren Manisalı (2007a: 267), Türkiye'nin demokratikleşme adı altında sömürüldüğünü ileri sürmekte ve adeta kapitülasyonlar yerine GB'nin gelmiş olduğu tespitini yapmaktadır. Ona göre Türkiye iktisadi olarak kendi piyasasını Batı tekellerine bırakmıştır. İzlenen politikaların sonuçları ise örneğin 2007 yılı perspektifiyle (4 yıllık AK Parti hükümeti dönemi süresince) özetlenecek olursa (Manisalı, 2007a: 99):

Sıfır dolayındaki yıllık cari açık AK Parti döneminde 34 Milyar dolara çıkmıştır.

İhracatın ithalatı karşılama oranı % 70'ten % 60'ın altına inmiştir.

İmalat sanayinde, birim üretimde ithal girdi oranı %35'ten %65'e çıkmıştır. Yan sanayiler yavaş yavaş tasfiye olmuştur, yerini ise ithal girdiler almıştır.

Türkiye'nin tarım ürünleri de tamamen dışa bağımlı duruma sokulmuştur. Tarım ürünlerinde ilk defa olarak dış ticaret açığı gözlenmiştir.

İç ve dış borç toplamı, milli gelire yakın bir düzeye gelmiştir. Dört yıllık AK P döneminde dolar olarak iç ve dış borçlar % 88 ve % 52 artmıştır.

İç piyasada yabancı tekeller egemenliklerini arttırmışlardır. İşsizlik azalmamış, yerine artış göstermiştir.

Yine GB'nin sonuçlarını değerlendiren Aydoğan (2006: 161), Türkiye'nin hiçbir zaman tam üye olarak Birliğe alınmayacağı savını yine aşağıdaki gerekçelerle ortaya koymaktadır:

Türkiye ortaklık haklarını elde etmeden pazarını açmıştır ve böylece tam üyeliğe alınmasının gereği ortadan kalkmıştır.

Daralan dünya pazarı, şiddetli uluslararası rekabet, üretimsizlik ve Japonya ile yarışan AB'de Türkiye'ye yer yoktur.

Türkiye Avrupa'ya göre sorunları çok daha fazla olan, farklı yapıda ve az gelişmiş bir ülkedir. Böyle bir ülke Avrupa için ortak değil, ancak pazar olabilir. İşsiz ve genç nüfusu kat kat fazla olan Türkiye'nin tam üyeliğe alınarak serbest dolaşım hakkı kazanması düşünülemez.

Temsil haklarının nüfusa göre belirlendiği AB içerisinde, Türkiye'nin en etkin birkaç ülkeden biri olması konusu önemli bir engel teşkil etmektedir.

Türkiye'nin tam üye olması halinde, AB'nin yürürlükteki sistemi gereğince Birliğin az gelişmiş ülkelere büyük miktarda yardım fonları sağlaması gerekmektedir. Türkiye gibi büyük bir ülkeye yapılacak yardımın miktarın büyüklüğü engel oluşturmaktadır.

Avrupalılar, Türklerin yaşam tarzı, kültürel gelenekleri ve dini inançlarına, aynı siyasal oluşum içerisinde birlikte olunamayacak kadar kendilerinden uzak olarak bakmışlardır. Bu temel farklılık, Türkiye açısından da zorlayıcı bir uyumsuzluk faktörü olarak görülmektedir.

Özdemir (2007: 194-212), AB'ye karşıt siyasal düşünceyi tetikleyen ve Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde içeride yapılan en hassas tartışmaları şekillendiren tali faktörleri değerlendirmekte ve bunları; “Kıbrıs Sorunu”, “Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu Sorunu”, “Sözde Ermeni Soykırımı İddiası” ve “AB'nin Kemalizm Karşıtlığı Sorunu” olarak tespit etmektedir. Örneğin Manisalı (2007a: 206-207) AB'nin başka adaylar için gerekli görülen Kopenhag kriterlerini aşan bazı isteklerine dikkati çekerek konuyla ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmaktadır:

“Kıbrıs, Güneydoğu, Ermeni meselesi, Patrikhane meselesi, Dicle Fırat nehirleri, Ege'nin durumu gibi özel siyasal konular var. Bütün bunlar da kontrole dahil ediliyor. Her dönem ilerleme raporlarında, Türkiye'nin kafasına vurulmak üzere kullanılacak ve Türkiye yavaş yavaş çökertilecek.”

Son dönemde halkın ve genel olarak vatandaşların da AB'ye karşıt bir görüş gösterdikleri bilinmektedir. Özellikle de gençlerin algılarının da AB'ye olumsuz yaklaşıma doğru kaydığı görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, gerek 15-24 yaş grubundaki gençler gerekse 25 yaş ve üzeri yaştakiler AB'ye üyelik konusunda eskisi kadar istekli değildiler (Sabah Gazetesi, 31.05.2012).

Verilere göre, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda referandum yapılması halinde, gençlerin yüzde 47,2'si üyelik yönünde oy kullanacağını belirtmiştir. Bu oran 2005'te yüzde 74 düzeyindeydi. Bir başka deyişle, aradan geçen 6 yılda Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen gençlerin oranı 26,8 puan erimiştir.

Yukarıda verilen çerçevede son olarak Türkiye'nin AB üyeliği karşısındaki olumsuz tezler aşağıdaki gibi 3 ayrı kasamda bulgulanmıştır:

Sosyal boyutu ile: “Ulusal Kimlik” kavramı çerçevesinde AB karşıtlığı.

Ekonomik boyutu ile: “Ekonomik Sömürgeleşme” kaygılarından kaynaklanan AB karşıtlığı.

Siyasal boyutu ile: “Türkiye'nin Egemenlik ve Üniter Devlet” kaybı kaygısından kaynaklanan AB karşıtlığı ile AB'nin toplantı ve resmi belgelerinde sıklıkla yer alan ve Türkiye'ye yönelik ek talepleri (Kıbrıs sorunu, Ermeni meselesi vb.).

3.3 Türkiye-AB İlişkilerine Yönelik Değerlendirme

Türkiye'nin AB üyeliği karşısında şekillenen olumlu ve olumsuz argümanların tarihsel köklerinin bulunduğu ve karşılıklı ilişkilerin dinamik yapısı tezin genel yaklaşımında vurgulanmıştır. Bu çerçevede, 2012 yılı itibarıyla gelinen noktaya bakıldığında ise; 18 müzakere faslının bloke edilmiş olduğu, bunların içinden 8 müzakere faslının ise, Türkiye AB'nin Gümrük Birliği'nin belirli maddelerini onaylamadığı, sözgelimi GKRY'ne liman ve havalimanlarını açmadığı için tamamen dondurulmuş olduğu görülmektedir. Buna karşılık AB'nin önemli aktörlerinden Almanya'da Şansölye Angela Merkel ve eski Fransa Başbakanı Nicolas Sarkozy Türkiye'ye her fırsatta imtiyazlı ortaklık çağrısında bulunmaktadırlar.

Son dönemde Türkiye'nin üyeliğine olumlu söylemin ise daha çok ülkenin göstermiş olduğu süratli ekonomik büyüme - 2010 yılında GSYİH'deki (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) % 9'luk artış Türkiye'yi dünyanın 15. büyük ekonomisi yapmıştır - ve uluslararası düzeydeki büyüme kararlılığı temelinde gerçekleştiği görülmektedir.

Gelinen noktada Türkiye'nin gelecek süreçleri bugünün koşulları ile yeniden ele alması, dikkatli ve titiz değerlendirmeler doğrultusunda da AB ile ilişkilerini doğru diplomatik adımlarla yeniden şekillendirmesi gerekmektedir.

İlişkilerin dinamik yapısı da dikkate alınarak ŞEMA 3'te genel yönleri ile Türkiye ve AB siyasi ilişkilerine uygulanan SWOT analizi gösterilmektedir. Bu analizde örneğin ekonomik büyüme Türkiye'nin yararına güçlü bir yön olarak karşımıza çıkarken, nüfusun büyüklüğünün beraberinde Yunanistan ve GKRY'nin AB ülkesi statüsünde Türkiye'nin üyeliği üzerinde direkt söz hakkına sahip olmaları gibi siyasi faktörler ise zayıf yönler olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde, uluslararası genel durum çerçevesinde sahip olduğu fırsatlar arasında ise; AB'de başgösteren ekonomik kriz karşısında Türkiye'nin ekonomik gücünü kullanarak üyeliğini daha cazip hale getirmesi, ayrıca Türkiye'nin jeopolitik konumu ve NATO'ya üyeliği gibi avantajlarla Ortadoğu'daki istikrarın sağlanmasında elinde bulundurduğu politik gücü kullanarak (güvenlik politikaları çerçevesinde) AB'ye tam üyelik konusunda etkin adımlar atması gibi fırsatlar olduğu düşünülmektedir.

Türkiye'nin gelecekte yüz yüze gelebileceği tehditler arasında ise; GB antlaşması ve Katma Protokolde yer alan maddeler nedeni ile Türkiye'nin kendi politik tercihi ve çıkarları gözetilmeksizin AB'nin 3. ülkelerle yaptığı ticaret anlaşmaları nedeni ile uğrayabileceği ekonomik kayıplar dikkati çekmektedir. Örneğin ihracat ve ithalat oranları arasındaki dış ticaret açığının 2013 yılı Ocak ayı itibarıyla AB'ile ticarete ithalat karşısında ihracattaki açık 16 yılda yaklaşık 4 kat artarak 2012 yılında 41.887 milyon dolara çıkmıştır. Ekonomik tehditlerin yanında yer alan en önemli bir diğer tehdit de örneğin; Türkiye yakın gelecekte AB'ye entegrasyon sürecini başarıyla tamamlamış olsa bile Yunanistan'ın ve GKRY'nin politik çıkarlarından ötürü Türkiye'nin karşısında veto haklarını kullanabilecek olmalarıdır.

Global ölçekte ve AB içerisindeki kültür ve din temelli çatışmanın şiddetlenerek artıyor olması gibi trendler ve bunların Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği karşısında doğurabileceği psikolojik engeller de dikkate alındığında, zayıf yönlerin güçlü yönler karşısında sayıca daha fazla olduğu, bu nedenle de Türkiye'nin AB üyeliği konusunda yakın gelecekte sahip olacağı fırsatlardan ziyade, çok sayıda tehditle karşı karşıya kalacağı ve bu tehditleri aşmada etkin ve yeni politikalar üretilmediği sürece ise AB ile ilişkilerin daha da derin bir çıkmaza sürükleneceği öngörülmektedir.

SONUÇ

Arap Baharı süreci incelendiğinde görülmesi gereken, insanların ekonomik adaletsizliklere, siyasi baskılara ve eşitsizliklere karşı tepki göstermesidir. Etnik ve mezhepsel farklılıklar da çatışmaların ana nedenlerinden biridir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu'da çizilen yapay sınırlar ve kurulan sistemler bu sorunların temelini oluşturmaktadır. Cetvelle çizilen haritalar, etnik ve mezhepsel unsurların Orta Doğu'daki ülke bilincinden ziyade gündemde olmasına neden oldu. Ayrık idarelerin kurulması, azınlığın çoğunluğu yönetmesi ve zorlaştırarak diktatörlüğe dönüştürmesiyle sonuçlandı.

Avrupalı politikacılar yüzyıllar süren kanlı savaşlar, yıkıcı ve etkisi uzun süre unutulmayan iki dünya savaşı sonrasında kıtada bir daha savaş yaşanmaması için arayışlara girmiştir. Savaşların genellikle sınırlı kaynakların kullanımı nedeniyle ortaya çıkmış olması bu konuda yapılacak çalışmalarla savaşların engellenebileceği gerçeğini gün yüzüne çıkarmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra en önemli sanayi ürünü olan kömür ve çeliğin kullanımı ve paylaşılması konusunda Almanya ve Fransa arasındaki ihtilafların çözülmesi amacı ile ortaya atılan ve altı ülkenin bir araya gelerek üzerinde antlaştığı Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurularak bugünkü Avrupa Birliği'nin temelleri atılmıştır. Günümüzde yüzyılın en büyük bütünleşme hareketi olarak görülen ve İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki en önemli barış projesi olması nedeniyle Nobel Barış Ödülü alan birlik, kıta Avrupa'sında üyeler arasında en uzun barışçıl dönemin yaşanmasını sağlamıştır.

Avrupa Birliği, kömür ve çelik topluluğu olarak kurulduğu tarihten itibaren kendisini güncelleyen, kurumsal işleyişinde değişiklikler yaparak çağa ayak uydurmayı sağlayan en önemli uluslararası kurumlardan birisi haline gelmiştir. Yapılan onlarca antlaşma ve yenilenme ile bugünkü haline gelen birlik, siyasi ve ekonomik uyum hedeflerinin birçoğunu gerçekleştirmiştir. Birçok bütünleşme teorisi kendilerine Avrupa Birliği bütünleşme sürecini örnek alarak test etmiş, birlik bu anlamda teorik çalışmalar için de adeta bir laboratuvar işlevi görmüştür. Son yıllarda İngiltere'nin birlikten ayrılmak üzere başlattığı süreç teorilerdeki sınırlılıkları da ortaya koymak açısından önemli bir gelişme olmuştur. Elbette bütünleşme teorilerinin birliğin bütünleşme ve genişleme çalışmalarını açıklamada kendi tezleri ile paralellik gösteren yanları olsa da birçok teori bütünleşme süreci ile birlikte bir dağılma süreci ortaya koyamadıkları için de eleştiriler almıştır. İki farklı ülke ve kültürün müzakere

süreçlerini ele almada kimlik ve normların toplumları inşa etmede önemli bir rolü olduğunu savunan inşacı teori açısından değerlendirme yapmak bu tez için bir yöntem olabilirdi. Ancak diğer rasyonalist teorilerin de verileri ele alınmadan bu karşılaştırma mümkün olamayacağından, bu sınırlıkları da göz önünde bulundurarak karşılıklı değerlendirmenin teorik açıdan değil bizzat birlik tarafından ortaya atılan hazmedebilme kapasitesi üzerinden yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Avrupa Birliği özellikle soğuk savaş sonrası doğu bloğundan kopan ve demokratikleşme çabaları içerisine giren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini bu barış projesine dâhil etmek konusunda istekli davranmışlardır. Bu genişleme politikası ile söz konusu ülkelerin Rusya ile olan ilişkilerinin zayıflaması ve yönlerini daha demokratik ve gelişmiş olan Batı'ya dönmeleri çabaları ön plana çıkmıştır. Diktatörlük rejimleri sonrasında demokratikleşme çabalarının desteklenmesi, kıta Avrupa'sının güvenliği için bu ülkelerin de işbirliği içerisinde yer alması önem arz etmekteydi. Avrupa Birliği, o zamanki adı ile Avrupa Toplulukları söz konusu potansiyel aday ülkelerin topluluğa katılımlarını kolaylaştırmak adına bir takım kriterler ortaya koymuştur. Amsterdam ve Nice antlaşmaları ile kurumsal yapısını güçlendiren birlik muhtemelen tarihin en büyük ve en sorunlu büyümesine hazırlanmıştır. 1990'lı yıllarda Orta ve Doğu Avrupa üleşkeleri art arda üyelik başvurusunda bulunmuş ve birlik de genişleme politikası gereği bu aday ülkelerin üyelik süreçlerini kolaylaştırmak için çalışmalar yürütülmüştür. Kopenhag Kriterleri olarak da bilinen bu çerçeve ile birliğe üye olmak isteyen devletlerin yerine getirmesi gereken şartlar ortaya koyulmuş yine aynı belge de birliğin de kendi açısından hazmedebilme kapasitesine atıfta bulunulmuştur. Hazmedebilme kapasitesi her ne kadar Kopenhag Kriterleri ile aynı dönemde ortaya koyulmuş soyut bir ifade olarak ortaya çıkmış olsa da birliğin en büyük genişlemesi olan ve 10 ülkenin katıldığı Orta ve Doğu Avrupa Genişlemesinde çok fazla dile getirilmemiştir. Müzakerelere Orta ve Doğu Avrupaları ile aynı anda başlayan ancak yükümlülüklerini yerine getirmediği gerekçesiyle üyelikleri geciken Romanya ve Bulgaristan da üç yıl gecikme ile birliğe üye olmuş böylelikle üye sayısı 28'e yükselmiştir. Özellikle Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği her ne kadar geciktirilmiş olsa da birliğin üyelik kriterlerini sağlamadan üye oldukları konusunda sıklıkla birliğe eleştiriler yöneltilmiştir. Söz konusu ülkelerin de katılımı ile sıkıntılı bir büyüme ve genişleme süreci yaşayan birlik, yapısal ve kurumsal olarak ortaya çıkan bir takım sorunlarla yüzleşmeye başlamıştır. Bu sıkıntıların giderilmesi

ve birliği yirmi birinci yüzyıla taşıma mottosu ile Lizbon Antlaşması imzalanmış ve birlik bugünkü işleyişı ve yapısı ile son halini almıştır.

3 Ekim 2005 tarihi Türkiye'nin Avrupa Birliği serüvenlerinin en önemli dönüm noktasıdır. Bu tarihte resmen üyelik müzakere süreçlerine başlanmış ve üyeliğe giden yolda en önemli adımı atmışlardır. Ülkenin yapısal sıkıntıları ve karşılımları gereken yükümlülükleri dönemsel olarak yayınlanan ilerleme raporlarında ifade edilmiştir.

“Batılılaşma” yaklaşık 200 yıldır Türkiye'nin kalkınma macerası ve devrimlerin itici gücü olmuştur: Osmanlı'dan cumhuriyete geçiş paradigması modernleşme, ilerleme, gerilikten kurtulma olmuştur. Böylece Türkiye'nin 70 yıldır izlediği dış politikaya bakıldığında, uluslararası sistemdeki değişikliklere rağmen, ekonomik kalkınma ve Batılılaşma yoluyla Avrupa uluslar topluluğunun bir üyesi olma gayesinin hiç değişmediği görülmektedir.

Türkiye, Osmanlı döneminde Avrupa'nın modern düzenini yaratan önemli bir güç olmuştur. Buna karşılık 20. Yüzyılda ise Avrupa Devletleri'nin pek çoğunun aralarında birlik arayışı içinde olmalarının Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir güvenlik arayışı olarak başladığı görülmektedir. 1918'de Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı topraklarını aralarında paylaşan Avrupa devletleri Anadolu'yu da bölmek ve yönetmek istemişlerdir.

Avrupa bütünleşmesinde kuşkusuz ki ekonomik faktörler de büyük bir rol oynamaktadır. Bu çerçevede Türkiye'ye verilen rol, ilerleme raporlarına bakıldığında Türk işgücünün serbest dolaşım hakkına kalıcı kısıtlamalar getirildiği, GB antlaşması gereğince tam olarak gerçekleşmesi gereken tarım ürünlerinin serbest dolaşımına da kısmi olarak gerçekleşmesi başta olmak üzere pek çok sektörde Türk mallarına kotaların konduğu görülmektedir. Bu belgelerde dikkati çeken; belli temalar sürekli olarak tekrarlanmakta ve Türkiye'den çeşitli konularda talepleri olmaktadır.

Buna karşılık, Türkiye'nin de değişen şartlar ve AB'nin farklı siyasi paradigmalarına rağmen en başından beri talebi “tam üyelik” olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye kimi zaman daha ısrarcı ve sert, kimi zaman da daha diplomatik yollarla bu talebini dile getirmiştir. Fakat yapılan incelemede ve diğer dokümanlarda dikkati çeken en önemli hususlardan bir tanesi Türkiye'nin Zirve öncesi ve sonrası hazırlıklarında eksiklikler olduğu ve teknik hataların da yapıldığı yönündedir. Bu nedenlerin ayrıca araştırılması, siyasi elitlerin ya da teknik ekiplerin bu konudaki yetersizlikleri ayrıntıları ile ortaya konmalıdır.

Yapılacak hızlı bir değerlendirme ile Türkiye'nin 1987'de AET'ye "Tam Üyelik" başvurusunda bulunmasının en önemli nedeninin ekonomik olmaktan çok siyasi olduğu görülmektedir. Öne sürülen ekonomik gerekçeler ne olursa olsun tarihsel süreçte açıkça görülmektedir ki gerek Avrupa'da gerekse Türkiye içindeki Avrupa yanlısı çevreleri asıl ilgilendiren siyasi ve kültürel faktörler olmuştur.

Türkiye'nin 1963 Ankara Antlaşması ile o zaman AET olarak anılan birliğe üye olmak istemesinin temel nedeni ise siyasidir denebilir. Özellikle Yunanistan konusunda Batılı bir örgüt karşısında yalnız kalmamak, somut olarak Yunanistan'ın üye olduğu her örgüte üye olmak olarak ortaya çıkan politika gereği atılan bu adım yıllar içinde duraklamalara uğramışsa da 1987 de tam üyelik başvurusu ile yeni bir evreye girmiştir. Bu dönemde yavaş yavaş Soğuk Savaş'ın sancılarında kurtulmaya başlayan Avrupa ve genel olarak Batı Bloğu'nun Türkiye algısı da aynı kalmamıştır. Bu durum Türkiye'nin yeniden yalnız kalma korkusunu alevlendirmiş ve AET'ye olan ilgisini artırmıştır.

Gerçekten de AB'nin Türkiye'ye bakışı 1990'larda 1963 Ankara Antlaşması'nın imzalandığı zamandakine göre epeyce farklılaşmıştır. Bu farklılaşmanın ve 1987 yılındaki tam üyelik başvurusuna red yanıtı verilmesinde çok kez kültürel farklılıklar ve kimlik gerekçelerinin etkili olduğu öne sürülmüştür. Öne sürülen gerekçelerin 90'lar ve sonrasında da ilişkilerin seyrini belirleyen önemli tartışma konuları ve engeller olarak önemini korudukları gözlenmektedir. Bunlar genel hatları ile:

Türkiye'nin nüfusunun çok yoğun ve büyük bir ülke olması,

Türkiye'de gelişmişlik düzeyinin Avrupa ülkelerinin çok altında olması,

Üye ülkelere yapılan mali yardımlar dikkate alındığında Türkiye'ye yapılacak yardımların miktarının büyüklüğü sorunu,

Avrupa'nın ve toplulukların büyük bir değişim ve genişleme sürecine girmiş bulunmaları.

Bu red cevabı sonrasında Türkiye ile AB ilişkileri, 1990'ların başlangıcından itibaren tam üyelik hedefinin giderek belirsizleştiği, bunun yerine GB'nin daha somut ve gerçekleştirilebilir bir hedef haline geldiği bir sürece yönelmiştir.

1991 yılının sonuna doğru Türkiye ile Topluluk (AB) arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli olay ise 9-10 Aralık 1991'de Hollanda'nın Maastricht kentinde gerçekleştirilen AB devlet ve hükümet başkanları zirvesi olmuştur. Bu zirvede alınan kararlar doğrultusunda Avrupa Topluluğu yeni bir görünüm kazandırılmış, ayrıca AB

içindeki ülkelerden ekonomik ve parasal birliğe dâhil olabilmek için yerine getirmeleri gereken ölçütler de belirlenmiştir. Maastricht Antlaşması, özünde Topluluğa yeni üye katılımını zorlaştırıcı bir nitelik taşır. Bunda en önemli unsur yeni üyeliğin kabulünde AP'nin onay şartının getirilmiş olmasıdır. 1980'den sonra Türkiye hakkında çok sayıda olumsuz karar alan AP'nin böylesine bir yetkiye kavuşturulması Türkiye açısından olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Osmanlı döneminden başlayarak günümüze kadar Türkiye'nin Avrupa ile ilişkilerini üç ardıl ekseninde inceleyen bu çalışmanın temel bulguları doğrultusunda aşağıdaki hususlara ulaşılmıştır:

Türkiye'nin AB'ye giden yoldaki dış faktörler ve süreç üzerindeki etkileri ile ilgili bulgulara bakıldığında bunlardan en önemlilerinden birinin Yunanistan'ın AB'ye Türkiye'den önce üye olmayı başarması olduğu görülmektedir. Osmanlı döneminden günümüze Yunanistan'ın Türkiye'nin adaylığına karşıt duruşu zaman zaman yumuşamış olsa da hiçbir zaman değişmemiştir. Diğer üyelerin de desteğini alan Yunanistan;

AB üyesi olarak etkin lobi faaliyetleri yürüterek, kendi gücün arttırmayı ve AB içerisindeki konumunu sağlamlaştırmayı başarmıştır.

AB devletlerine veto hakkını kullanma aracılığıyla kendi çıkarlarını koruyacak diplomatik tercihlerini kabul ettirmiştir.

Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkarak bunu her resmi platformda dile getirmiştir.

Osmanlı dönemi Avrupa ilişkileri incelendiğinde, İmparatorluğun çöküşünü hızlandırmış olan faktörlerin büyük ölçüde Avrupa'nın istediği ekonomik ve siyasi tavizler olduğu bulgulanmıştır. Günümüzde de Türkiye Düzenli İlerleme Raporları, Zirve Kararları ve özellikle de AP Kararları dikkate alındığında Türkiye'nin önünde süreç boyunca değişmeyen aşağıdaki engellerin devamlı surette gündemde kaldığı görülmektedir:

Osmanlı döneminden bu yana süre gelen sözde Ermeni Soykırımı'nın kabulü istemi,

Kürt sorunu varlığının, özellikle de AP'nin sert eleştirileri çerçevesinde çözümünün beklenmesi,

Azınlıklar meselesinin çözümü çerçevesinde eski azınlıkların mal varlıklarının iadesi konuları,

Kıbrıs sorununun özellikle de 80'lerden sonra Yunan propagandası ile işgalci olarak tanımlanan Türk askeri birliklerinin adadan her fırsatta çekilmesinin istenmesi.

İlk başvurusunu 1959'da yapan ve 1963 Ankara Antlaşması'nı imzalayan Türkiye'nin 1980'lerdeki, yani 21 yıllık çalışma ve gayretleri sonucundaki olumsuz gelişmeler ise şöyle sıralanabilir;

Türkiye'nin başvurusunun 1987 yılında reddedilmiş olması.

1986 yılında Türkiye ile ortaklık konseyinin iptalinin gerçekleşmesi.

1987 yılında AP kararları ile ortaya konan engellerin, 2012 yılında da varlığını sürdürmesi ve hala aşılamamış olması.

AB sürecinde Türkiye'nin yaptığı stratejik yanlışlıklar ve yürüttüğü diplomasideki eksikliklerin yanında ayrıca, ciddi ve geri dönülemez hataların da yapıldığı görülmüştür

Türkiye'nin izlediği dış politikadaki istikrarsızlıklar, ilk başvurudan günümüze sık sık değişen koalisyon hükümetleri ve AB konusundaki farklı yaklaşım ve uygulamaların olması,

Türkiye'de gerek kurumlar gerekse de siyasiler arasındaki çekişmelerin ülkeyi sürekli bir istikrarsızlığa sürüklemesi,

AB'nin bürokrasi geleneği karşısında tekrarlanan yanlışlar nedeni ile Türkiye hakkında kalıplaşan olumsuz bir algının oluşması,

AB ülkelerinin Türkiye'nin üyelik isteminin ardında yatan psikolojik faktörleri çözümleyen AB karşısında Türkiye'nin pazarlık etme ve diplomatik manevra şansının gittikçe azalmakta olması,

AB ülkeleri, müzakereler esnasında Türkiye'den tam üyelik vaadi ile Türkiye'den hangi tavizleri isteyebileceklerini belirlemiş ve taleplerini türlü belge ve dokümanlar çerçevesinde iletmişlerdir.

Yukarıda sıralanan faktörler dışında, AB ile ilişkileri belirleyen önemli iki ayrı faktör daha saptanmıştır. Fakat bunların, Türkiye'nin kontrolü dışında olan faktörler olduğu da belirtilmelidir:

Doğu Bloğu'nun çökmesinden sonra Doğu ve Batı Almanya'nın birleşerek Birlik içerisinde daha da güçlenmesi ve Türkiye karşıtı görüşünü kabul ettirmesi,

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin AB'ye entegrasyonları.

Uluslararası arenada büyük siyasi değişikliklerin yaşandığı Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Türkiye ve Avrupa arasında 1995 yılında GB Antlaşması

imzalanmıştır. Bu gelişmeyi olumlu karşılayan görüşte olanlar, Türkiye'nin kazançlarını şöyle sıralamaktadırlar:

GB sayesinde Türkiye ekonomik istikrar kavuşacak ve ekonomide büyük devrimler gerçekleştirmesi gerekmeyecektir.

Türkiye'nin uzun vadede arzu edilen AB'ye tam üyeliği hakkını kullanma olanağı söz konusu olacaktır.

Türkiye AB'ye hemen üye olamasa da bu hakkının bu sayede kaybolmayacağı yönündeki ilke.

Öte taraftan realiteye bakıldığında bu vaatlerin gerçekleşmediği, Türk pazarları tümü ile Avrupa mallarına ve kullanımına açılırken, GB'nin Türkiye'ye karşı antlaşmalardaki mesuliyetlerinin pek çoğunu uzun süre gerçekleştirmediği görülmektedir.

Yanı sıra, Türkiye'nin GB'ye girdiği 1995 yılından sonra ithalatta ve dış ticaret açığı anlamında yaşanan yükselmelerin Türk ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler doğurduğu görülmektedir. GB'ye giriş dönemine denk gelen yıllarda bu durumun yaşanması doğal görülebilecekken 2010'lu yıllara gelindiğinde de, ekonomide herhangi bir iyileşme performansının sağlanamamış olduğu ve ithalattaki artışın engellenemediği gözlenmiştir. Örneğin GB öncesi % 64, 86 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı GB sonrası % 62 düzeyine düşmüştür. Denebilir ki GB ile beraber ithalatımızda olan artış ihracatımızda olan artıştan çok daha fazla gerçekleşmiştir. Yine AB ile ithalat ve ihracat rakamlarına bakıldığında, 1996 yılında AB'ile ticarete ithalat karşısında ihracattaki açık 11.760 milyon dolardan 2012 yılında 41.887 milyona çıkmış, yaklaşık 4 kat artmıştır. Bu nedenle açıkça GB'nin ticaret yaratıcı etkisi Türkiye ekonomisi için bir pozitiflik yaratmayı başaramamıştır demek mümkündür.

Türkiye ile ilgili siyasi engellerin yer aldığı Zirve sonuç belgeleri ve Türkiye İlerleme Raporları ile AP kararlarında da dikkati çeken siyasi kriterler konusunda Türkiye'nin attığı adımlar ve uygulamalarda kritik bir yön olduğu söylenmelidir. Türkiye'nin üyeliği ile ilgili atılan adımların siyasi boyutuna bakıldığında aşağıdaki hususlar hemen dikkati çekmektedir:

Kıbrıs sorunu gerek Türkiye gerekse de ABD tarafından defalarca dile getirilmesine rağmen, AB ve Yunanistan tarafından tek taraflı bir çözüme götürülmek istenmektedir. Türk tarafının ortak yapılmaksızın Kıbrıs adasının tümünü temsilen sadece GKRY'nin kabulü ve AB'ye üye olması için tarih verilmesi ve akabinde de tam üyeliğe kabulü bu sorunun çözümsüzlüğünü daha da kökleştirmiştir

Lüksemburg Zirvesi'nde iyice ortaya çıkan Türkiye karşıtlığı Almanya'nın da etkisiyle iyice artmıştır. Almanya'nın katı tutumundan istifade eden Yunanistan da yayınlanan bildirge ve sonuç raporlarında Türkiye'nin üyeliğini zorlaştıracak olan hükümler eklenmesini sağlamıştır.

Almanya ve Fransa, Avusturya ile birlikte Türkiye'nin tam üyeliğine şiddetle karşı çıkan ülkelerin başında gelmektedir. Türkiye'nin üyeliği konusunda olumsuz tavır takınan diğer küçük ülkeler ise bu merkez etrafında birleşmektedirler. AB'nin kendi içerisindeki güç dengesinin bozulmasına etkide bulunacak Türkiye'nin üyeliği ve AB üzerindeki söz hakkının büyük olacağı kaygısı; idari mekanizmalarda, yönetimde, özellikle de AP'deki temsilinin ve koltuk sayısının büyük olacağı gerçeği gündeme gelmektedir.

Avrupa nüfusunun azalıyor olması ve buna karşılık Türkiye'nin özellikle artan genç nüfusunun olması yine gayri resmi olarak tartışma konusu yapılan önemli hususlar arasındadır. Burada özellikle de Türkiye açısından genel kanı; AB'nin yakın bir gelecekte muhtaç konuma geleceği yönündeki spekülasyon tartışmalarıdır.

Dini farklılık meselesi de sürecin değerlendirilmesinde ön plana çıkan başlıklardan olagelmıştır. Bu konunun hiçbir AB mevzuatı ve belgesinde yazılı olarak yer almıyor olmasına karşılık, Avrupa'nın çeşitli siyasi partileri, kiliseleri, dini örgütleri ve STK'ları gittikçe artan bir şiddette AB'nin Hıristiyan kimliğinin korunması çağrısında bulunmaktadırlar. Bu durumun 2006 yılından sonra daha da şiddetlendiği, 2008 yılında Lizbon toplantısında konu tartışılmak istense de referandumla reddedildiği dikkati çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkmeşe, S. A. (2004). Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi, Uluslararası İlişkiler, 1, 1, Bahar
- Akşit, S., Şenyuva, Ö. ve Üstün, Ç. (2009). Avrupa Birliği Üyelerinden Türkiye'nin Üyeliğine Bakış. Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi, ODTÜ Yay
- Altun, Ö. (2013). Avrupa Birliği Genişleme Politikası Bağlamında Hırvatistan'ın Üyeliği, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Temmuz.
- Arat, T. ve Baykal, S. (2018). Avrupa'nın Günümüzdeki Temel Değerlerinin Düşünsel Köklerine ve Avrupa Bütünleşmesi hareketindeki Yerine İlişkin Gözleme Dayalı Bir Deneme, Hukuk, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara
- Arslanoğlu, İ. (2006). Türk Üniversitelerinin Sorunları, Bilim ve Ütopya. (150), 28-32
- Ayata, A. (2007). Avusturya Kamuoyunda Türkiye'nin Avrupa Birliği Üyeliğine Karşı Oluşan Kaygılar. Üniversite ve Toplum. (7) 3
- Aydoğan, M. (2003). Avrupa Birliğinin Neresindeyiz?. İstanbul: Kum Saati Yayınları
- Bac, M. M. (2001). Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler. İstanbul: Alfa Yayınları
- Baltacı, C., Eke, E. ve Avcı, M. (2012). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Türk Anayasal Demokrasisi Üzerine Etkisi. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, (13) 2, 133-149
- Bürgin, A. (2012). European Commission's Agency Meets Ankara's Agenda: Why Turkey Is Ready For A Readmission Agreement?, Journal Of European Public Policy, 19(6), 883-899
- Can, H. (2003). Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık İlişkisinin Hukuki Çerçevesi.
- Christiansen, T. et al. (1999). "The Social Construction of Europe", Journal of European Public Policy, 6, 4 (Private Edition).
- Cıvaoglu, G. (2011). Basın Özgürlüğünde 138. Olmak. Bugün- Milliyet Gaz etesi. <<http://www.milliyet.com.tr>
- Çandar, C. "Post-modern darbe" 27 Haziran 1997 tarihli Sabah Gazetesi
- Dağcı, K. (2008). Avrupa Birliği'nin Dış Politikası: Soğuk Savaş Sonrasında Ortak Bir Dış Politika Yapımı Mümkün Mü?. Uluslararası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu Bildirileri. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi

- Dınan, D. (2013). Avrupa Birliği Tarihi, (Çev. Hala Akay) Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Ekinci, M. U. (2016). Türkiye- AB Geri Kabul Anlaşması ve Vize Dialogu. SETA Yayınları, 1. Baskı, No:64, İstanbul.
- Ekşi, N. (2016). Türkiye Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşması. Beta Yayınları, İstanbul.
- Erdenir, B. (2013). Vize, Yarım Asrın Ardından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Turhan Kitabevi.
- Erol, A. (2007). Yeni-İşlevsedilik Işığında Avrupa Bütünleşmesi, Ankara Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Eurostat; Total Population and Demographic Events, Population Project
- Foris, T. and Foris, D. (2014). European Funds Management Analysis - A Case Study of European Social Funds in Romania From 2007 to 2013, CBU International Conference Proceedings.
- Gencer, A.H. (2011). Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerine Temel Bakışlar: Dün, Bugün ve Yarın. Akademik Bakış Dergisi, (25) 5
- Gilbert, M. (2003). Surpassing Realism - The Politics of European Integration since 1945, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford
- Glazer, S A. (1995). "Turkey after Atatürk", Turkey: A Country Study. Library of Congress.
- Günay, C. (2009). Avusturya. Avrupa Birliği Üyelerinden Türkiye'nin Üyeliğine Bakış. S. Akşit, Ö. Şenyuva ve Ç. Üstün (Der.). Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi, ODTÜ Yay, 97-108
- Gündüz, Z. Y. (2003). Turkey's Approach towards the EU: Views from Within. SAM- Ceter for Strategie Research (MoFA of Turkey). Issue of September-November
- Haas, E B. (1967). The Uniting of Europe and the Uniting of Latin America, Journal of Common Market Studies, Wiley Blackwell, 54.
- Kaya, A., Gürsoy, Y. vd. (2013). Avrupa Birliğine Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Keskın, M. H. (2010). Doğru Sanılan Yanlışlarla Avrupa Birliği, ABGS Yayınları, Ankara.
- Kınros, L. (1977). The Ottoman Centuries, Morrow Publishers New York.
- Kotsiras, M. ve Kotsiras, M. (2009). Yunanistan'daki yolsuzluğun ekonomik, siyasi ve sosyal boyutlarından ve reklamların olumsuz etkilerini azaltmanın bir aracı olarak kullanılmasından kaynaklanan krizler.

- Kutlay, M. ve Akcalı, Ö. (2015). Mülteci Krizi ve Türkiye-AB İlişkilerinde Eksen Kayması Riski, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Avrupa Analizleri Serisi No:1, Analiz No: 29, Ekim
- Lazowski, A. (2010). Treaty of Lisbon and the EU's Absorption Capacity, Polish Quarterly of International Affairs, 1.
- Maggi, E.M. (2009). Almanya. Avrupa Birliği Üyelerinden Türkiye'nin Üyeliğine Bakış. S. Akşit, Ö. Şenyuva ve Ç. Üstün (Der.). Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi. ODTÜ Yay, 25-36
- Manisalı, E. (2006). Askeri Darbeden Sivil Darbeye, Hayatım Avrupa. İstanbul: Truva Yayınları
- Manisalı, E. (2007). Avrupa'nın Askerle Kavgası, Hayatım Avrupa. İstanbul: Truva Yayınları
- Mathieu, J.L. (2006). Avrupa Birliği. Ankara: Dost Yayınları
- Mitrany, D. (1966). A Working Peace System, Quadrangle Books, Chicago
- Monceau, N. (2009). Fransa. Avrupa Birliği Üyelerinden Türkiye'nin Üyeliğine Bakış. S. Akşit, Ö. Şenyuva ve Ç. Üstün (Der.). Ankara: Avrupa Çalışmaları Merkezi, ODTÜ Yay, 11-24
- Moravcsik, A. (1993). Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach, Journal of Common Market Studies, 31, 4.
- Mutimer, D. (1994). Theories of Political Integration, Hans. J. Michelmann (Edt), University Press of America, New York
- Oğuz, G. (2013). Absorption Capacity in the EU, Uluslararası Hukuk ve Politika 9, 33.
- Özdemir, A. U. (2007). Türkiye'de Avrupa Birliği Karşıtı Düşüncenin Gelişimi- Gümrük Birliği Antlaşması Sonrası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara
- Özen, Ç. (1998). Neo-functionalism and the Challenge in the Dynamics of Turkey-EU Relations, Perceptions: Journal of International Affairs, Cilt III, No 3, Eylül- Kasım
- Özer, A. (2003). Tanzimat'tan Bugüne Batılılaşma ve Avrupa Birliği. Ankara: Elips Kitap
- Özkan, F. (2016). Dinin Anlaşılmasında Kültürel Etki İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, Ekim
- Palabıyık, S. ve Yıldız, A. (2007). Avrupa Birliği, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Pehlivanlı, O. (2008). AB ile Üyelik Oyunu. Cumhuriyet Strateji, 21

- Reçber, K. (2004). Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, İstanbul, Aktüel Yay.
- Rosamond, B. (2000). Theories of European Integration, St. Martin's Press, New York
- Sağlam, M., Özüdoğru, F. ve Çıray, F. (2011). Avrupa Birliği Eğitim Politikaları ve Türk Eğitim Sistemi'ne Etkileri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, (13) 1, 87-109
- Smith, S. (1999). Social Constructivisms and European Studies, Review of International Studies, 6.
- Soyaltın, D. (2005). Avrupa'da Birlik ve Bütünleşme Hareketlerinin Tarihi ve Kuramsal Arkapları, Avrupa ve Avrupa Birliği, Savaş Yayınevi, Aralık
- Sönmez, P. ve KIRIK, H. (2013). Turkish-EU Readmission Agreement A Critique of EU-Turkey Migration Dialogue, Güvenlik Stratejileri, 13(25), 1-26.
- Şakar, C. ve Genç, F. N. (2015). Avrupa Birliği Reform Süreci Çerçevesinde Türkiye'deki Yargı Reformları Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20.
- Şen, Y. F. ve Özkorul, G. (2016). Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinde Yeni Bir Eşik: Sığınmacı Krizi Bağlamında Bir Değerlendirme, Göç Araştırmaları Dergisi, 2(2), 86-119
- T.C. Resmi Gazete, 02.08.2014, 29076, s.33
- Tecer, M. (2007). Sorularla Avrupa Birliği, TODAİE Yayınları.
- Thiele, A. (2014). Europarecht.
- Turhan, M. (1983). Cemiyet İçinde Fert, MEB Yayınları, İstanbul.
- Türkiye Düzenli İlerleme Raporu, 2010
- UNHCR, (2016). UNHCR Redefines Role In Greece as EU-Turkey Deal Comes Into Effect, UNHCR Statement.
- Uslubaş, T. (2013). Türkiye Tarihi, Venedik Yayınları, İstanbul
- Ülger, İ. K. (2002). Avrupa Birliği'nde Siyasal Bütünleşme, Gündoğan Yayınları, İstanbul
- Yardımcı, A. (2009). İsteklerimize Dikkat Edelim. Cumhuriyet Strateji, 5

İnternet Kaynakları

- AB ve Türkiye İlişkileri Tarihi, <https://www.avrupa.info.tr>, (E.T. 02.12.2019)
- AB'ye Genel Bakış; <http://www.ab.gov.tr>, (E.T. 10.11.2019)
- Copenhagen Criteria: <http://ec.europa.eu>, (E.T. 12.11.2019)

- Delegation of the European Union to the Republic of Croatia, <http://www.delhrv.ec.europa.eu>, (E.T. 9.11.2019)
- Erdoğan; AB Müzakerelerini Referanduma Götürebiliriz, <http://www.bbc.com>, (E.T. 25.10.2019)
- Eroğlu, Y. AB Bütünleşmesi ve Sosyal İnşacılık Kuramı, Web Sayfası; <http://www.academia.edu>, (E.T. 10.11.2019)
- European Comission, <https://ec.europa.eu>, (E.T. 10.12.2019)
- European Union, <http://europa.eu>, (E.T. 02.12.2019)
- Founding Treaties; <http://eur-lex.europa.eu/>, (E.T. 03.12.2019)
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Geri Alım, <http://www.goc.gov.tr>, (E.T. 02.12.2019)
- Helsinki European Council Presidency Conclusions; <http://www.europarl.europa.eu>
https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/yatay_muzakere_tablosu_30_06_2016_tr.pdf,
(E.T. 01.12.2019)
- Katılım Müzakerelerinde Mevcut Durum, <https://www.ab.gov.tr>, (E.T. 10.12.2019)
- Press Release of Council Meeting; <http://europa.eu>, (E.T. 11.12.2019)
- Schuman Planı; <http://europa.eu>, (E.T. 12.12.2019)
- Steps Towards Joining; AB Resmi Sitesi <https://ec.europa.eu>, (E.T. 04.12.2019)
- T.C. AB Bakanlığı, <https://www.ab.gov.tr/>, (E.T. 05.12.2019)
- The Lisbon Treaty; a comprehensive guide; <http://europa.eu>, (E.T. 07.12.2019)
- Treaty of Maastricht on European Union; <http://europa.eu>, (E.T. 05.12.2019)
- Türkiye - AB Mali İşbirliği, <https://www.ab.gov.tr>, (E.T. 11.11.2019)
- Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler; <https://www.ab.gov.tr>, (E.T. 10.12.2019)
- Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr>, (E.T. 24.11.2019)
- Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr/III.html>, (E.T. 20.12.2019)
- Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihçesi, <https://www.ab.gov.tr>, (E.T. 21.12.2019)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve soyadı: Şenol METE

Doğum Yeri ve Tarihi: Silopi 04. 04. 1988

E-Mail: senolmt@hotmail.com

EĞİTİM DURUMU

LİSANS: Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-Kamu Yönetimi Bölümü

YABANCI DİL

İngilizce: Orta Seviye

İŞ TECRÜBESİ

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı